

Ari Inkinen, Jarmo Kokkonen ja Virpi Ruuska (toim.)

SELVÄÄ SYNERGIAA – EETTISESTI KANTAVAA PÄIHDEKASVATUSTA

humak

Humanistinen ammattikorkeakoulu

SELVÄÄ SYNERGIAA

Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta

**Ari Inkinen, Jarmo Kokkonen ja
Virpi Ruuska (toim.)**

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

© tekijät, Helsingin NMKY, Kirkkohallitus, Preventiimi ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

SELVÄÄ SYNERGIAA – Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta

Ari Inkinen, Jarmo Kokkonen ja Virpi Ruuska (toim.)

Sarja 34

ISBN 978-952-456-144-0 ISSN 1799-2885 L 1799-2885

Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus

Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK

Annankatu 12 A 17

00120 Helsinki

Painopaikka: Bookwell Oy, Porvoo

SISÄLLYS

JOHDANTO	5
-----------------	----------

EETTISESTI KANTAVAA PÄIHDEKASVATUSTA – SELVÄÄ SYNERGIAA?	6
---	----------

LUKU 1. TIETOPERUSTA	11
-----------------------------	-----------

Seppo Häkkinen YKSILÖN KOKONAISVALTAISEN HYVINVOINTI	12
--	-----------

Sami Puumala ja Seppo Lusikka KIRKON PÄIHDESTRATEGIA JA PÄIHDETYÖ	18
---	-----------

Juha Nieminen SINISIÄ, VIILEITÄ JA KULTAISIA AJATUKSIA NUORISOTYÖN ETIIKASTA	27
--	-----------

Minna Rauas NUORISOTYÖN AMMATTIEETTINEN OHJEISTUS HAASTAA POHTIMAAN, TUKEE AMMATILLISUUTTA JA TOIMII HUONEENTAULUNA	36
---	-----------

Sanna Pylkkänen ja Elsi Vuohelainen AMMATILLISEN PÄIHDEKASVATUKSEN EETTISET TOIMINTAPERIAATTEET	50
---	-----------

LUKU 2. KOHTAAMINEN	63
----------------------------	-----------

Ismo Tuominen LAPSEMME JUOVAT - MITÄ TEHDÄ?	64
---	-----------

Maritta Itäpuisto ja Ari Inkinen VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTTÖ LAPSEN JA NUOREN HUOLENAIHEENA	69
--	-----------

Janne Takala	
VARJOMAILMA EI JÄTÄ YKSIN	76
Antti Maunu	
MIKSI JESSE JA JENNA JUOVAT? NUORET AIKUISET EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KOHDERYHMÄNÄ	88
Seppo Ahonen, Kari Heiskanen, Ari Inkinen ja Timo Marttinen	
SOTILASPAPPI SOSIAALISEN HYVINVOINNIN VAHVISTAJANA JA SILLANRAKENTAJANA	97
Eeva Liesilinna ja Marjo Tammisto	
HYVÄT VUOROVAIKUTUSTAIDOT OSANA PÄIHDEKASVATUSTA	107
LUKU 3. YHTEISTYÖ	119
Anne Kejonen ja Tuomas Tenkanen	
ALKOHOLIOHJELMA ON YHTEINEN PONNISTUS ALKOHOLIHAITTOJEN VÄHENTÄMISEKSI	120
Milla Ukkonen	
NUORTENTALO KATUTASO – OSALLISUUTTA JA KOHTAAMISIA EHKÄISEVÄSSÄ PÄIHDETYÖSSÄ	135
Jarmo Kokkonen	
RIPPIKOULU JA ISOSTOIMINTA SAVUTTOMUUTEEN KASVATTAJANA	143
Tessa Sarkima	
EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ OSAKSI URHEILUSEUROJEN TOIMINTAA - TOTEUTTAJINA SEURAKUNTIEN NUORISOTYÖNTEKIJÄT?	150
Maria Store	
”LÖSSISSÄ ON VOIMAA!” – EHKÄISEVÄÄ PÄIHDETYÖTÄ YHTEISTYÖSSÄ	158
JÄLKISANAT	164
KIRJOITTAJALISTA	170

Johdanto

Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta – selvää synergiaa?

Yhteiskunnallinen päihdekeskustelu painottuu usein päihteidenkäytön riskitekijöihin tai päihteiden ongelmakäyttöön. Keskustelu ehkäisevästä työstä tyrehtyy, kun ongelmakäytöstä aiheutuvat haasteet jäävät vain haasteiksi, eivätkä siirry yhdessä ja yhteistyössä nuorten kanssa päihdekasvatukseen ratkaistaviksi pulmiksi. Millaista päihdekasvatusta aktiivinen kansalainen tarvitsee rakentaakseen hyvän elämän mahdollisimman turvallisesti kokemassaan yhteiskunnassa? Miten ja kenen kanssa rakennamme raikakaampaa päihdeilmastoa yhteisöömme?

Päihdehaittojen ja päihteidenkäytön vähentäminen on pitkäjänteistä toimintaa. Toimet Suomessa tupakan osalta ovat hyvä esimerkki määrätietoisen toiminnasta. Pienin askelin ja merkittäväällä yhteistyöllä on päästy terveystiedon hyödyntämisen kautta haittojen minimointiin. Jopa ravintolatupakointia on pystytty vähentämään, mitä 1970-luvulla olisi pidetty täysin mahdottomana. Suomen edetessä kohti tavoitettaan Savuton Suomi 2040, tarvitaan koko yhteiskunta ilmastotalkoisiin. On syytä pysähtyä pohtimaan millaisen päihdeilmaston me yhteiskuntaamme haluamme? Näyttöä tahtotilasta ja yhdessä tekemisestä on, joten olisiko aika ottaa myös oma kansallisaarteemme, alkoholi agendalle?

Päihdekasvatuksen näkökulmasta nuori tarvitsee totuudenmukaista tietoa ja entistä kokonaisvaltaisempaa kohtaamista. Kohtaamista, jossa todella kosketetaan yksilön arvomaailmaa ja elämäntaitoja. Vain kohtaamalla yksilö aidosti, luodaan vuorovaikutuksellista, luottamuksellista ja luontevaa kasvatusalustaa. Nuorten kohtaamisen paikkoja eli päihdekasvatusalustoja on olemassa lukuissa nuorten kasvuympäristöissä. Onko nuoret kohdattu näissä luontevissa ympäristöissä aidosti ja onko näitä kasvuympäristöjä todella hyödynnetty? Ketkä toimijat niissä toimivat, ja miten he tahoillaan toteuttavat eettisesti kantavaa päihdekasvatusta? Toisiko yhdessä toimiminen ja toimintatapojen avaaminen kokonaisuutena jotakin enem-

män yksilölle, yhteisölle tai koko yhteiskunnalle? Voisiko päihdekasvatuksessa olla selvää synergiaa?

Selvää synergiaa on teos, jonka tehtävä on auttaa sinua toimijana/päihdekasvattajana löytämään paikkasi päihdekasvatuksen monialaisessa kentässä. Julkaisu auttaa oman työsi jäsentämistä ja kehittämistä. Kirjan sisältö koostuu eettisesti kantavan tietoperustan pohdinnasta, tutkitusta tiedosta ja käytännön yhteistyön sovelluksista. Julkaisun tehtävänä on vahvistaa nuorisoalan ja seurakuntien kasvatustoiminnan, ehkäisevän päihdetyön ja terveyden edistämisen osaamista ja ymmärrystä, jotta ammatillaiset pystyisivät paremmin omassa tehtävässään palvelemaan kuntalaisia ja seurakuntalaisia. Tavoitteena on tehdä nuorisoalaa ja seurakuntien kasvatustyötä näkyväksi sekä vahvistaa seurakunnan, kuntien ja järjestöjen yhteistyömahdollisuuksia. Julkaisulla pyritään herättämään keskustelua ja ymmärrystä päihdehaitoista ja niiden ehkäisystä. Tavoitteena on myös vahvistaa seurakuntien, järjestölähtöisen nuorisotyön ja kuntien nuorisotyön kasvatustoiminnan yhteistä näkyä ehkäisevässä työssä.

Tietoperusta

Selvää synergiaa teoksen ensimmäinen luku haastaa lukijan pohtimaan eettisesti rakentuvan päihdekasvatuksen tietoperustaa. Millaisen ihmiskäsityksen kautta tarkastelemme yksilöä ja hänen hyvinvointiaan? Holistinen ihmiskäsitys päihdekasvatuksen lähtökohtana näyttäisi yhdistävän kaikkia nuoriso- ja kasvatusalan ammattilaisia. Luvussa luodaan katsaus kirkolliseen päihdestrategiaan, joka konkreettisesti avaa näkökulman kirkollisen eettisen työn rakentumiseen sekä esittää ne perustelut, jotka ovat läsnä historiallisesti, mutta myös tässä hetkessä, 2000-luvun ehkäisevässä päihdetyössä. Toteuttaakseen laadukasta päihdekasvatusta, päihdekasvatuksen on oltava eettisesti rakennettua. Ammattieettisissä ohjeistuksissa täsmentyvät asiakkaiden moraaliset ja lailliset oikeudet. Luvussa yksi tarkastellaan nuorisotyön ammattietiikan rakentumista lyhyesti kolmen nuorisotyön ammattieettisen periaatekokoelman kautta ja perehdytään tarkemmin vuonna 2012 julkaistuun nuorisotyön ammattieettiseen ohjeistukseen. Päihdekasvatus yhdistää monia eri nuorisoalan toimijoita, sekä kunnan sisällä eri

sektoreilla toimivia ammattilaisia. Päihdekasvatuksen tavoite on siis monelle toimijalle yhteinen, mutta asian tarkastelukulma sekä eettinen ohjeistus voi olla hyvin erilainen tai vähintään ammattialakohtainen. Millaiset eettiset toimintaohjeet kantavat juuri nuorisoyerityisessä päihdekasvatuksessa?

Kohtaaminen

Suomessa alkoholi on aina ollut yhteisön ilo ja hyvin usein myös yhteisön suru. Mielikuviin perustava alkoholimainonta vaikuttaa ennen kaikkea lapsiin ja nuoriin. Miten aikuisina päihdekasvattajina suojelemme lapsiamme ympäröivältä yhteiskunnalta. Pystymmekö itse vaikuttamaan elinympäristöömme? Suomalainen alkoholipolitiikka on ristiriitaista. Hyväksymme haitallisen alkoholinkäytön julkisissa tiloissa ja mainonnan lasten elinympäristössä. Samaan aikaa oletamme, että lapsemme ja nuoremme pysyvät erossa tästä päihdyttävästä aineesta. Miten nuoret näkevät aikuisten rakentaman ympäristön? Alkoholihaittoja tarkastellaan kovin usein aikuisnäkökulmasta ja keskustellussa kovimmat äänet käyttävät ne, joilla siihen on mahdollisuus. Lasten ja nuorten hiljainen hätä jää usein näkemättä ja kuulematta. Ehkäisevässä päihdetyössä on ensisijaista tunnistaa kohderyhmä ja määrittää toiminnan toteutustaso. Luvussa kaksi tarkastellaan alkoholikäyttöä yhteiskunnallisena ilmiönä ja pohditaan vanhempien mahdollisuutta suojella lapsiaan. Kohderyhmiin toimivat erilaiset lähestymistavat ja erilaiset menetelmät. Luvussa kaksi herätetään ajatuksia siitä, millaisia lähestymistapoja päihdekasvatuksessa tulisi ottaa suhteessa erilaisiin kohderyhmiin. Lopuksi tarkastellaan puolustusvoimia suuria joukkoja nuoria aikuisia kohtaavana hyvinvoinnin rakentajana. Avain päihdekasvatukselliseen vuoropuheluun sekä rakentavaan dialogiin on avoin ja selkeä vuorovaikutus.

Yhteistyö

Päihdehaittojen ehkäisy koskettaa niin kunnan toimijoita, kuntalaisia, alkoholielinkeinoa, valvontaviranomaisia kuin kolmannen sektorin toimi-

joita. Tämä edellyttää toteutuakseen koordinoitua yhteistyötä. Kolmannessa luvussa kiteytyy ajatus alueellisesta ja paikallisesta yhteistyöstä, jolla voidaan päästä paremmin tavoitteisiin kuin yksin toimien. Luvussa luodaan katsaus suomalaisen alkoholipolitiikan kehittymiseen alkoholiohjelman näkökulmasta. Tieto päivittyy 2000-luvulle, jossa nuoret kohdataan lukuisissa erilaisissa kasvuympäristöissä osallisuuden kautta. Luvussa avataan ehkäisevän päihdetyön toteutumista osallistavan nuorisotilatyön ja laajoja nuorisoryhmiä kohtaavan kirkollisen työn näkökulmista. Luvussa haastetaan ehkäisevän päihdetyön toimijat tavoitteelliseen yhteistyöhön – sytytetään selvää synergiaa.

Luku 1.

Tietoperusta

Seppo Häkkinen

Yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi

Ihminen on jakamaton kokonaisuus – kristillinen ihmiskäsitys

Ihmiskäsitykseen kuuluvat kysymykset ihmisen olemuksesta, alkuperästä, arvosta ja päämäärästä. Ihmiskäsityksen pohjalta voidaan ottaa kantaa myös siihen, mikä on hyvää ja oikein, mikä taas pahaa ja väärin. Ihmiskäsitys vaikuttaa merkittävästi kaikkeen toimintaan, valintoihin ja ratkaisuihin, myös päihdekasvatuksessa.

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. ”Jumalan kuva” ei merkitse jotain ominaisuutta ihmisessä. Kysymys on pikemminkin ihmisen asemasta Jumalan luomassa maailmassa.

Ihmisen ja Jumalan välinen suhde on ainutlaatuinen. Ihminen on ainoa olento maailmassa, joka on tietoinen Luojastaan ja kykenee olemaan yhteydessä häneen. Hänet on kutsuttu jatkuvaan vuoropuheluun ja yhteyteen maailmankaikkeuden luoja ja ylläpitäjän kanssa. Yhteydessä Luojaansa ihminen voi löytää oman olemuksensa, arvonsa ja ainutlaatuisuutensa.

Ihmisen luovuttamaton arvo on luomisuskon seurausta. Koska ihminen on Jumalan luoma ja rakastama, kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita. Jos ihmisiä mitataan suorituskyvyn, lahjakkuuden tai luonteen mukaan, he voivat olla tavattoman erilaisia. Mutta yhdessä asiassa he ovat samanlaisia: Jumala on luonut heidät lapsikseen. Siksi jokaista ihmistä on kohdeltava veljenä ja sisarena, jolla Jumalan silmissä on sama arvo kuin minullakin.

Perinteisesti länsimaisessa kulttuurissa ja teologiassa on ajateltu, että ihmisellä on ruumis ja sielu. Joskus näiden kahden lisäksi on mainittu myös

henki. Puhtaaksi viljeltynä tämä ajattelu johti ihmiselämän jakamiseen toisistaan erillisiin asioihin kuten maalliseen ja hengelliseen, ruumiilliseen ja sielulliseen, näkyvään ja näkymättömään, teoreettiseen ja käytännölliseen.

Modernissa ajattelussa ja teologiassa ihminen nähdään jakamattomana kokonaisuutena. Erityisesti kasvatuksessa, sosiaalityössä ja terveydenhuollossa on viime vuosikymmeninä korostettu kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä vastakohtana yksiulotteiselle materialistiselle tai spiritualistiselle käsitykselle.

Ihminen on fyysinen olento, hän on ainetta ja osa elävää luontoa. Hän on myös psyykinen olento, tunteva ja minuutensa tiedostava. Näiden lisäksi ihminen on myös sosiaalinen olento. Hän on aina jossakin suhteessa todellisuuteen, maailmaan, toisiin ihmisiin, ja hän elää aina jossakin tietyssä elämäntilanteessa.

Kristillisen näkemyksen mukaan ihmisyyys toteutuu ruumiillisuuden, henkisyyden, sosiaalisuuden ja hengellisyyden ulottuvuuksilla. Ne eivät ole neljä erillistä tai eriarvoista tasoa ihmisessä, vaan samanaikaisia näkökulmia ihmisenä olemiseen.

Kokonaisvaltainen, holistinen, ihmiskäsitys on ollut tyypillinen kristilliselle kasvatusta ja nuorisotyölle alusta alkaen. Kirkon nuorisotyön ytimenä on kokonaisvaltaisuus, jossa ihmisen fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja hengellinen ulottuvuus ovat rinnakkain, mitään niistä väheksymättä. Se tulee yhä esille vahvalla tavalla sekä seurakuntien että kirkollisten järjestöjen toiminnassa. Esimerkiksi NMKY-liike perustuu ns. kolmio-periaatteelle, jossa ihmisen fyysistä, henkistä ja hengellistä kasvua tuetaan tasapainoisesti. Myös partiotoiminta kasvattaa jokaista partiolaista hänen ruumiilliset, henkiset, hengelliset ja sosiaaliset tarpeensa huomioon ottaen.

Kokonaisvaltaisuus tarjoaa luontevia tarrumapintoja päihdekasvatukselle. Tämä näkyy esimerkiksi monipuolisena toimintana, kuten seikkailu- ja elämyspedagogiikkana. Kokonaisvaltaisuus kannustaa myös yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa. Jokaisella on jotain annettavaa yhteiseen työhön. Hyviä esimerkkejä tästä ovat seurakuntien erityisnuorisotyö ja Saapas-toiminta.

Elämän luovuttamaton arvo

Jokainen ihminen on Jumalan luoma ja rakastama ja siksi arvokas, ainutlaatuinen ja korvaamaton. Elämällä on luovuttamaton arvo. Tästä seuraa päihdetyölle kaksi merkittävää näköalaa.

Ensinnäkin päihteet tuhoavat Luojan luomaa, ainutkertaista elämää. Ihmisellä ei ole oikeutta vapaasti turmella omaa ruumistaan tai henkisiä kykyjään. Myös niistä ihminen on vastuussa Jumalalle. Ihmisen oma ruumis kuuluu siihen luomakuntaan, jota hänellä on oikeus hallita, mutta josta hän on vastuussa elämän antajalle.

Toiseksi päihdetyön lähtökohtana on ihmisen ainutkertaisuuden tunnustaminen. Parhaimmillaan päihdekasvatus auttaa ihmistä oman elämänsä mielekkyyden ja tarkoituksen etsimisessä sekä syyllisyydestä ja muista taakoista vapautumisessa. Samoin se tukee erityisesti nuoren kasvua ja identiteetin muodostumista siten, ettei päihteitä tarvitse käyttää.

Kirkon päihdestrategian mukaan ”kirkon rooli päihdehaittojen ehkäisyssä ja hoidossa on siinä, että se pitää esillä armon sanomaa ja toivon näkökulmaa kaikissa olosuhteissa. Armon ja toivon avulla yksilöt ja yhteisöt tulevat tietoisiksi voimavaroistaan, mahdollisuuksistaan ja vastuustaan.” (Kirkon päihdestrategia, 2005, 6.)

Kokonaisvaltaisesta ihmiskäsityksestä ja elämän ainutkertaisuudesta johtuen päihdekasvatus ei ole kirkossa irrallinen, päälle liimattu tehtävä tai toisarvoinen alue. Tämä näkyy hyvin Jeesuksen omasta ”ohjelmajulistuksesta” Nasaretin synagogassa (Luuk. 4, 16–20). Hänet oli lähetetty kuuluttamaan ”köyhille hyvää sanomaa, julistamaan vangituille vapautusta, sokeille näkönsä saamista, päästämään sorretut vapauteen ja julistamaan Herran riemuvuotta”.

Jeesus ei erotellut toisistaan tärkeitä ja vähemmän tärkeitä tehtäviä. Ilo-sanoman julistaminen, sokeitten, vangittujen ja sorrettujen auttaminen kuuluivat yhtä lailla hänelle annettuun tehtävään. Evankeliumi ei ollut vain verbaalista julistusta ihmisarvosta ja uudesta toivosta, vaan myös ihmisen tuskan ja kärsimyksen kohtaamista. Jeesus oli syntisten ystävä ja sairaiden parantaja, joka halusi vapauttaa ihmisen kaikista elämää sitovista kahleista ja vääristä riippuvuuksista.

Yhteinen vastuu

Päihdekasvatuksen tavoitteena on yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi. Tähän liittyy aina myös yhteisö, onhan ihminen tarkoitettu elämään yhdessä ja yhteydessä. Ihmisyyys toteutuu suhteessa toisiin ihmisiin.

Lähimmäisenrakkaus kuuluu olennaisena osana kristilliseen ihmiskäsitykseen, koska myös toinen ihminen on Jumalan luoma. Ihmissuhteiden luonnetta kuvaa parhaiten rakkauden kaksoiskäsitys: ”Rakasta Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.” Rakastaessaan ja auttaessaan lähimmäisiään ihminen palvelee samalla Jumalaa. Niinpä kristillistä ihmiskäsitystä ohjaa vahva eettinen perusta. Tästä nousee vankka lähtökohta päihdekasvatukselle ja -työlle.

Yksilön vastuun lisäksi on tarpeen korostaa yhteisön vastuuta. Vastuu on yhteinen erityisesti kaikkein heikoimmista riippumatta siitä, mikä on syynä heidän ahdinkoonsa. Varsinkin lapset ja nuoret sekä perheet tarvitsevat tukea.

Materialistista ja egoistista arvomaailmaa hallitseva nautinnon tavoittelu heikentää yhteisöllistä vastuuta. Media luo mielikuvaa, että laadukkaaseen elämään kuuluu säännöllinen päihteiden käyttö. Samanaikaisesti ihmisten hyvinvoinnin polarisoituessa riippuvuudet lisääntyvät.

Riippuvuuden kehittyminen on monisäikeinen prosessi ja useimmiten melko pitkän kehityksen tulosta. Aikaa myöten kehittyvä päihderiippuvuus murentaa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, henkisen ja hengellisen toimintakyvyn.

Riskitekijöitä päihderiippuvuuden syntymiselle ovat muun muassa turvaton koti, heikko koulumotivaatio, käytöshäiriöt, läheisen ihmisseurheen puuttuminen, psyykkiset ongelmat, pitkäaikaistyöttömyys, alhainen koulutustaso ja päihteitä käyttävä ystäväpiiri. Päihderiippuvuudelta suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi turvalliset perhesuhteet ja hengellinen vakaumus.

Kirkon päihdetyössä painottuvat ennaltaehkäisevä työ ja kristillisen näkemyksen mukainen, päihteidenkäytölle vaihtoehtoisen elämäntavan tarjoaminen. Ennaltaehkäisevän työn ja päihdekasvatuksen painopiste on lapsi-, nuoriso- ja perhetyössä. Seurakuntien perustyö lasten ja nuorten

sekä perheiden parissa on mittaamattoman arvokasta ennaltaehkäisevää päihdetyötä koko suomalaisen yhteiskunnan parhaaksi.

Raittiuden arvonalautus

”Raitis ja reilu – ei horju ei heilu.” Tämä on yksi niistä monista iskulauseista ja muistisäännöistä, joita kouluajoilta on jäänyt mieleeni. Samalla se on osoitus mielikuvamainonnan merkityksestä. Muistan hokeman lähes viiden vuosikymmenen takaa.

”Raitis ja reilu – ei horju ei heilu.” Jos muu opetus ei jäänyt mieleen, iskulauseet jäivät. Vuosikymmeniä sitten raittiuskirjoituskilpailut kukoisivat yhdessä raittiusliikkeen kanssa. Päämääränä oli edistää tasapainoista, luonnollista ja myönteistä päihteistä vapaata elämää. Opetus oli, että raittius on terve ja luonnollinen elämäntapa.

Raittius on nykyisin käsitteenä lähes tyystin unohdettu. Sana esiintyy entistä harvemmin kirjoituksissa, puheissa ja julkisessa keskustelussa. Samanaikaisesti tarve päihdekasvatukseen ja raittiuden edistämiseen on yhteiskunnassamme kasvanut. Päihteiden käyttö ja siitä aiheutuvat ongelmat ovat lisääntyneet. Ennaltaehkäisyyn ja päihdehaittojen minimoimiseen on yhä suurempaa tarvetta.

Raittius tulisi käsitteenä palauttaa käyttöön. On sääli, että se on heitetty vanhanaikaisena romukoppaan.

Kirkko on koko historiansa ajan edustanut pidättäytyvää suhtautumista päihteisiin. Puhuessaan päihteettömyyden puolesta kirkko ei moralisoi, vaan haluaa edistää hyvää elämää. Tavoitteena on sekä yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi että yhteiskunnan hyvä. Tätä tavoitetta voi kuvata raittiudella.

Uudessa testamentissa kymmenkunta kohtaa puhuu raittiudesta. Niissä on useimmiten kysymys laaja-alaisesti ymmärretystä, terveestä elämäntavasta. Kristillisen uskon näkökulmasta raittius on koko elämään vaikuttava tekijä ja suhtautumistapa. Se on myös kristityn elämää leimaava vastuullisuuden periaate.

Raittius on hyvä periaate silloinkin, kun arvioimme, millaista on ylipäänsä hyvä elämä. Raittiusjärjestöjen, kuntien, seurakuntien ja kaikkien

toimijoiden yhteinen tehtävä on edistää raitista elämäntapaa. Se on toimimista terveen, hyvän ja luonnollisen elämän puolesta.

Vanha koulusta oppimani iskulause ei ole menettänyt osuvaa sisältöään. ”Raitis ja reilu – ei horju ei heilu” sopii koko elämän iskulauseeksi. Se ilmaisee yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Sami Puumala ja Seppo Lusikka

Kirkon päihdestrategia ja päihdetyö

Esittelemme kirjoituksemme ensimmäisessä osassa kirkon päihdestrategiaa, sen valmistamista, tavoitteita ja toteutusta. Kirjoituksemme toisessa osassa tarkastelemme kirkon päihdetyön kehitystä ja sisältöä.

Kirkon päihdestrategian valmistaminen

Valtioneuvosto hyväksyi 9.10.2003 periaatepäätöksen alkoholipolitiikan linjauksista. Se oli ensimmäinen valtioneuvostotason yleinen alkoholipoliittinen linjaus. Valmistelu tehtiin ministeriöiden yhteistyönä. Tavoite oli alkoholihaittojen ehkäisy ja vähentäminen. Periaatepäätöksen jälkeen valmisteltiin alkoholiohjelma 2004–2007, yhdessä kuntien, kirkkojen, kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän kanssa. Ohjelma perustuu julkissektorin, elinkeinoelämän ja kansalaisyhteiskunnan kumppanuudelle. Tavoite oli tehostaa haittoja ehkäisevien toimien vaikutusta (Alkoholiohjelma 2004). Ohjelman jatkuessa 2008–2011 kumppanuussopimuksiin kirjattiin seurannan parantamiseksi entistä konkreettisempia sisältöjä. Tavoitteena oli vähentää alkoholin haittoja erityisesti lasten ja perheiden hyvinvoinnille sekä alkoholin riskikäyttöä ja saada kokonaiskulutus laskuun (Kiijärvi-Pihkala 2009).

Alkoholiohjelma ennakoi yhteiskunnallisia muutoksia. Tuontirajoitukset poistuivat EU-maista vuoden 2004 alussa. Virosta tuli EU-maa 2004, jolloin sieltä tuodun alkoholin, erityisesti väkevien viinojen määrän arvioitiin lisääntyvän. Valtionhallinto ennakoi kotimaisen myynnin laskua alentaen alkoholiveroa. Uudistus tuli voimaan maaliskuussa 2004.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko osallistui kansalliseen alkoholiohjelmaan sosiaali- ja terveysministeriön esityksestä. Kumppanuussopimus allekirjoitettiin 21.4.2004 yhdessä Suomen ortodoksisen ja Suomen vapaakristillisen neuvoston jäsenkirkkokuntien kanssa. Sopimuksen ta-

voitteena oli koota seurakunnat, hiippakunnat ja kirkon keskushallinto toimimaan yhdessä julkisen sektorin ja järjestöjen kanssa päihteiden käytön ehkäisyssä ja suunnata voimavaroja yhteiskunnallisten muutosten aiheuttamien haittojen torjuntaan. Sopimuskumppanit määrittivät itse tavoitteensa ja toimintansa puitteet. Sopimuksella ei määrätty eikä rajoitettu osapuolten toimintaa tai tulevaisuudessa tehtäviä päätöksiä.

Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyön toimikunta asetti työryhmän valmistamaan kirkon päihdestrategian vuoden 2004 loppuun mennessä. Työryhmän jäsenet edustivat päihdealan osaamista eri tahoilta, kirkon keskushallinnosta, seurakunnista, päihdetyötä tekevista järjestöistä ja päihdetyön koulutuskentästä. Kirkkohallitus hyväksyi päihdestrategian 17.8.2005.

Kirkon päihdestrategian tavoitteet ja sisältö

Päihdestrategia hahmottaa kirkon ja muiden kristillisen päihdetyön toimijoiden yhteisiä tavoitteita. Strategia korostaa työntekijöiden rinnalla seurakuntalaisten roolia sekä ehkäisevän päihdetyön tärkeyttä. Strategiassa painotetaan yhteisöllisyyttä, esimerkiksi päihdeongelmista kärsiville suunnattuna ryhmämuotoisena toimintana ja vertaistukena. Strategia korostaa myös yhteistyön tarvetta sekä seurakuntien omassa työssä että muiden toimijoiden kanssa.

Päihdestrategian mukaan kaikilla kirkon työntekijöillä tulisi olla riittävä valmius kohdata ja auttaa päihdeongelmista kärsiviä. Päihdestrategia koskee alkoholin lisäksi myös muita päihteitä. Päihdetyöhön osoitettuisa viroissa työskentelevät kirkon työntekijät ovat päihdealan ammattilaisia, jotka yhteistyössä seurakuntien muiden työntekijöiden ja seurakuntalaisten kanssa ehkäisevät ja hoitavat päihdehaittoja. Tarkoitus ei ole lisätä työtaakkaa, vaan vahvistaa työntekijöiden osaamista päihdeongelmaisten kohtaamisessa. Päihdestrategian mukaan suuri osa seurakunnan perustyöstä on ehkäisevää päihdetyötä. On tärkeää, että kaikki työalat osallistuvat ehkäisevään päihdetyöhön.

Julkissektorin roolin pienentyminen ja järjestökentän roolin kasvu ovat nähtävissä myös päihdetyössä. Yksi esimerkki tästä on Alkoholiohjelman kumppanuussopimukset. Tässä yhteiskunnallisessa kehityksessä korostuu

järjestöjen tavoin myös kirkon rooli ja kirkon työssä erityisesti diakonian merkitys. Kirkon päihdetyön ensisijainen tehtävä ei ole kuntoutuspalveluiden järjestäminen tai taloudellinen apu. Kirkon tehtävä on päihdeongelmista kärsivien ja heidän läheistensä rinnalla kulkeminen, sielunhoidollinen ja hengellinen tuki sekä tuoda esille sitä hätää ja avun tarvetta, jota päihdetyössä ja muussa kirkon toiminnassa kohdataan.

Päihdestrategian toteutus

Päihdestrategian toteutuminen edellyttää sitä, että yksittäiset seurakunnat laativat oman päihdestrategiansa tai ainakin käsittelevät päihdetyötä seurakunnan kokonaisstrategiassa. Kirkon päihdestrategiasta on hyötyä vasta silloin, kun kirkon ja järjestöjen kaikilla tasoilla tehdään oma strategia, johon johto, työntekijät ja vapaaehtoistyöntekijät sekä luottamushenkilöt voivat sitoutua. Näissä strategioissa otetaan huomioon paikallinen toimintaympäristö. Kirkon päihdestrategialla pyritään rohkaisemaan ja tukemaan seurakuntia oman päihdestrategiansa laatimisessa.

Päihdestrategian pohjalta syntyi kolme prosessia edistämään strategian toteutumista seurakunnissa: Kirkkopalvelujen Tyynelän Kehittämiskeskuksen tehtävä oli tukea paikallisten strategioiden laatimista pilotti - seurakunnissa; Diakonia-ammattikorkeakoulun tehtävä oli valmistaa päihdetyön perustason verkkokoulutusohjelma seurakuntien ja järjestöjen työntekijöille; Sininauhaliiton tehtävä oli kerätä päihdetyön hyviä käytäntöjä. Kirkon keskushallinnossa Kirkkohallituksen tehtävä oli vastata päihdestrategiasta kokonaisuutena.

Päihdestrategian toimeenpanoon kuului myös hiippakunnallista koulutusta, jota toteutettiin Mikkelin, Tampereen, Turun, Oulun, Lapuan ja Kuopion hiippakunnissa. Sen lisäksi Kirkkohallitus ja Kirkkopalveluiden Tyynelän Kehittämiskeskus toteuttivat päihdestrategian jalkauttamisen tukihankkeen 2008–2010, johon osallistui myös Sininauhaliitto ja Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tukihanke on tuottanut rohkaisevia esimerkkejä päihdetyön toimivista käytännöistä, välineitä kirkon ja järjestöjen päihdetyön kehittämiseen, toimintamalleja sekä välineitä strategio-

hön. Hankkeen tuotoksena syntynyttä aineistoa on saatavissa kirkon verkkosivuilta (www.sakasti.fi).

Kirkon päihdetyö

Sosiaali- ja terveysministeriön alkoholiohjelmassa todetaan, että kirkko kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla, tukee toiminnassaan yhteisöllisyyttä ja lähiyhteisöjen vahvistamista ja kirkolla on laaja-alainen kokemus alkoholihaittojen vähentämisestä (Alkoholiohjelma 2004, 63).

Kirkon ehkäisevän päihdetyön tärkein ulottuvuus on auttaa ihmisiä ja yhteisöjä arjessa selviytymisessä. Kirkko tukee terveitä elämäntapoja ja vastuullista käyttäytymistä. Yhteisöllisyyden puutteesta johtuva eristyneisyys voi altistaa päihdeongelmille. Kirkko tarjoaa eri - ikäisille mahdollisuuden kuulua sosiaalisesti tukea antavaan seurakuntayhteyteen. Kirkon erityinen panos päihdeongelmien vähentämiseksi yhteiskunnassa on pitää esillä hengellisyiden merkitystä päihdeongelmista vapautumisessa. Kirkon ja kristillisten järjestöjen päihdetyössä tarjotaan mahdollisuus muiden auttavien tekijöiden lisäksi tukeutua hengellisyteen päihderiippuvuudesta vapautumisessa. Päihderiippuvuuteen liittyy usein sellaisia kielteisiä seurauksia, joissa tarvitaan elämäkatsomuksellista muutosta ja hengellistä toipumiskokemusta, erityisesti syyllisyydestä ja häpeästä vapautumista. Kirkon kaiken työn ytimenä oleva rakkauden ja armon todeksi tuleminen on lukuille ihmisille ollut keskeistä tässä vapautumisessa.

Kirkon päihdetyön kehitystä edeltävänä varhaisempana vaiheena voidaan nähdä jo lestadiolainen herätysliike, joka Lars Levi Laestadiuksesta lähtien on hyvin laajasti vaikuttanut varsinkin pohjoisemman Suomen raittiusliikkeenä. 1800-luvulla syntyneitä suuria herätysliikkeitä on pidetty 1800 - 1900 -luvun taitteen kansallisen murroksen ilmaisuina, kuten myös raittiusliikkeitä, kansanvalistusliikettä sekä sittemmin työväenliikettä. Laestadiuksen tavoin esimerkiksi vanhimman herätysliikkeen, rukoilevaisuuden johtaja Henrik Renqvist vetosi raittiuden puolesta raamattupestein (Valkoniemi 2006, 4-5). Herännäisyyden syntyvaiheen perustajahahmo Paavo Ruotsalainen puolestaan vieroksui tekopyhyytensä pitämäänsä ulkoisesti siveää mutta hengellisesti tyhjää elämäntapaa. Hän esiintyi

joskus jopa provokatiivisesti viinan kanssa. Nykyäänkään herännäisyydessä ei suhtauduta tuomitsevasti alkoholinkäyttöön, joskin useat heränneet ja liike kokonaisuudessaankin on ollut enimmäkseen raittiiden elämäntapojen kannalla. Lestadiolaisuus puolestaan suhtautuu täysin torjuvasti alkoholiin nykyisinkin, mutta Laestadius oli tupakkamiehiä ja myös nykyisin tupakointiin suhtaudutaan lestadiolaisuudessa sallivammin. 1800 - luvulle ajoittuu myös kirkollisessa päihdetyössä ja diakoniassa merkittävän laitosdiakonian synty. Mm. vahvasti edelleen päihdetyötä tekevän Helsingin diakonissalaitoksen toiminnan juuret ovat 1800 -luvulla.

Kirkollisen päihdetyön kehitys liittyy suomalaisen diakonian kehitykseen. Vaikutteita Suomeen tuli sisälähetystoiminnasta Saksasta. Niiden kautta diakonia kehittyi Suomessa kohti sitä muotoa, paikkaamaan teollistuvassa yhteiskunnassa koettua yhteiskunnan ja kirkon voimattomuutta vastata teollisen ja kaupungistuvan yhteiskunnan luomaan hätään ja köyhyyteen. Saksalainen sisälähetystä korostava liike johti vapaalle yhdistyspohjalle organisoitujen kaupunkilähetysten syntyyn. Helsingissä ja Turussa se alkoi jo 1800-luvun lopulla. Vaikutteita kristilliseen sosiaaliseen toimintaan tuli myös Englannista, settlementiliikkeen sekä Katulähetystyksen syntyyn vahvasti anglikaanisen kirkon piirissä vaikuttaneen Kirkon armeija - liikkeen ja Pelastusarmeijan sekä NMKY-liikkeen kautta. Helsingin seurakuntien diakonian piiristä Suomessa alkanut katulähetystyöksi organisoitunut toiminta on osa tätä koko Länsi-Eurooppaa koskevaa yhteiskunnallista kehitystä (Harju et. al. 2001, 46– 47).

Suomen kristillisen päihdetyön kannalta merkittävä ns. vapaiden kirkollisten suuntausten päihdetyön alku sijoittuu 1800- luvun lopulle (Vapaakirkko), 1900 - luvun alkuun (Pelastusarmeija) ja sotien aikaan (Heluntaiherätys, joka nykyisin on laajuudeltaan merkittävin vapaiden suuntien päihdetyön toimija erilliseksi päihdetyön organisaatioksi rakennetun KAN - järjestönsä kautta). Sotien aikaan ajoittuu myös Sininauhaliiton päihdetyön alku. Sininauhaliitosta kehittyi myöhemmin (1980 - luvulla) kristillisten päihdejärjestöjen keskusjärjestö. Suomen kristillisen päihdetyön erityispiirre on yksittäisten ihmisten laupeudentyöstä ja ideasta syntyneiden paikallisten järjestöjen toiminta (esimerkiksi Kovaosaisten ystävät, Eeva-Maria koti, Vastuunkantajat ry:n kuntoutuskoti Tarpoila, Vihreä

Keidas, Samaria-lähetys, Sininen pysäkki, Karismakoti, Valkonauhaliitto, Evankelisluterilainen lähimmäislähetys, Väentupa sekä monet muut järjestöt).

Sotien jälkeen tarve sosiaaliselle palvelulle oli erityisen suuri. Sodan seuraukset haastoivat myös kirkkoa kehittämään sosiaalieettistä vastuutaan. Sota synnytti monenlaista ruumiillista, henkistä ja sosiaalista kärsimystä ja puutetta. Toisaalta sota synnytti asevelihengen, joka vaikutti merkittävästi kirkkoon ja sodan myötä vahvistui kirkon mahdollisuus toimia koko kansan kirkkona. Asevelihengessä syntyi kirkon piirissä mm. perheneuvontatyö. Sodan lisäksi kirkon diakonian ja yhteiskunnallisen työn ja niiden mukana kirkon päihdetyön kehitykseen vaikuttivat vahvasti kirkon johdon (mm. arkkipiispa Martti Simojoki ja piispa Erkki Kansanaho) kansainvälisistä kirkollisista yhteyksistä saamat sosiaalieettiset herätteet. Kirkon sosiaalieettinen herääminen kanavoitui päihdetyössä aluksi Suomen Kirkon Sisälähetysseuran kautta, joka perusti jo 1951 Tyynelän A-kodin, jonka yhteyteen perustettiin 1980 - luvulla kirkon aloitteesta kirkollisen päihdetyön tutkimus-, koulutus- ja kehittämiskeskus Tyynelä.

Kirkon päihdetyöstä kannettiin huolta 1900 - luvun jälkimmäisen puolen alussa myös hiippakunnissa ja Suomen kirkon seurakuntatoiminnan keskusliitossa (SKSK), joka toimi kirkon nykyisen valtakunnallisen keskushallinnon eli Kirkkohallituksen toiminnallisen osaston eräänlaisena edeltäjänä. Mm. Mikkelin ja Oulun hiippakuntakokoukset (1974, 1975) esittivät raittius- ja päihdetyön kehittämistä kirkossa ja seurakunnissa. Kirkon diakoniatyön keskuksen muodostuttua osaksi Kirkkohallitusta, se ryhtyi edistämään näitä eri puolilla kirkkoa esitettyjä aloitteita. Kirkkohallitukseen oli perustettu kriminaalityön sihteerin virka 1974. Kirkon diakoniatuomioikunta päätti 1979 laajentaa kirkon kriminaalityön neuvottelukunnan ja kriminaalityön sihteerin toimenkuvaa koskemaan myös päihdetyötä. Tällä tavoin järjestetyn työresurssin osoittaututtua päihdetyön kannalta liian vähäiseksi ja Oulun kirkkopäivien yhteydessä 1981 Kirkon diakoniatyön keskuksen sijoitetun päihdetyön sihteerin viran perustamisesta Kirkkohallitukselle esittämän pöytäkirjan jälkeen käsiteltiin kirkolliskokouksessa ensimmäisen kerran 1981 Leo Norjan edustaja - aloitetta kirkon päihdetyön sihteerin viran perustamiseksi. Uusi aloite päihdetyön sihtee-

rin virasta syntyi Kirkon kriminaali- ja päihdetyön neuvottelukunnan esitettyä kirkon diakoniatoimikunnalle, että se tekisi esityksen kirkkohallitukselle viran perustamisesta 1983. Tällä kertaa esitys toteutui ja Kirkkohallitukseen saatiin päätoiminen päihdetyön sihteeri.

Päihdetyön kehitys seurakuntien työssä alkoi sotien jälkeen. 1950 ja -60 -luvuilla päihdetyö alkoi vähitellen tulla osaksi yksittäisten seurakuntien yksittäisten työntekijöiden työtä. Laajempi kehitys alkoi 1970 -luvulla. Kirkon diakoniatyön keskus esitti 1969 muistiossaan ”Kirkon tehtävä alkoholistihuollossa” seurakuntiin päihdetyön erityisvirkoja. Kirkon yhteiskunnallinen toimikunta esitti 1975 muistiossaan ”Alkoholi - yhteinen ongelma” Kirkon diakoniatyön keskukselle tukihenkilöverkoston luomista päihdeongelmaisten auttamiseksi.

Seurakunnissa ryhdyttiin perustamaan päihdetyöhön osoitettuja diakonian virkoja 1970 - luvulla ja tämä kehitys laajentui 1980 -luvulla, jolloin tultiin yhä nykyisin jatkuvaan tilanteeseen: pienempi osa päihdetyön viroista on pelkästään päihdetyötä tai usein päihdetyötä ja kriminaalityötä sisältäviä erityisvirkoja ja suurempi osa päihdetyöhön osoitetuista viroista on järjestetty niin, että osa seurakunnan diakoniaviran toimenkuvasta on varattu päihdetyölle. Tarkkoja tilastotietoja eri työalojen virkojen määrästä kirkolla ei ole, mutta arviolta 5– 10 % kirkon diakonian viroista (joita on yhteensä n.1600) on osoitettu jossain määrin päihdetyöhön. Lisäksi osa papeista tekee päihdetyötä. Nuorten parissa päihdetyötä tehdään kirkossa varsinkin erityisnuorisotyössä, joka kauttaaltaan sisältää päihdetyötä mm. Saapastoinnin muodossa.

Perinteinen kirkon päihdetyö edustaa korjaavaa päihdetyötä eli kohdistuu päihderiippuvuudesta kärsivien auttamiseen. Korjaava päihdetyö kirkossa sisältää sielunhoidollista ja diakonista yksilötyötä, tukea antavaa ryhmätoimintaa, päiväkeskustoimintaa, kotikäyntejä, laitospäyntejä (esimerkiksi vankiloissa, sairaaloissa, päihdehuoltolaitoksissa), taloudellista avustamista, sosiaalisesti aktivoivaa toimintaa (esimerkiksi retket, työtoiminta, tukileirit) sekä pisimmälle vietyinä hoidollista kuntoutuslaitostoimintaa sekä tukiasuntoja.

Merkittävä työyhteys kirkon päihdetyössä on ammatillinen yhteistyö kunnallisen päihdehuollon kanssa. Monet seurakuntien päihdetyös-

sä olevat kertovat kokevansa eniten työyhteyttä ja työtoveruutta esimerkiksi A-klinikoiden työntekijöiden kanssa. Joissakin seurakunnissa on tehty kumppanuussopimuksia A-klinikoiden, kunnallisen päihdehuollon tai päihdejärjestöjen kanssa.

Kirkon päihdetyö on perinteisesti suuntautunut alkoholistien kanssa tehtävään työhön. Yhä nykyisinkin esimerkiksi Tampereella, Helsingissä, Vantaalla, Kuopiossa ja muissa maakuntakeskuksissa on monelle päihdeongelmaiselle, erityisesti alkoholistille ja sekakäyttäjälle seurakunnan toimintakeskus tuttu viikoittainen paikka saada ruokaa, vaatteita, apua sosiaalitoimen kanssa, osallistua tukiryhmätoimintaan, saada yksilöllistä sielunhoitoa sekä osallistua hartaushetkiin. Uudempia kirkon päihdetyön suuntauksia on esimerkiksi naisten päihdeongelmien erityispiirteisiin ja päihderiippuvien naisten tukemiseen paneutuva työ tai vaikkapa huumeriippuvien omaisten tukemiseen suunnattu työ.

Monille päihderiippuvuuksista syvästi kärsineille on ratkaiseva käänne riippuvuuden voittamisessa perustunut elämänarvojen ja elämäntätoumuksen muutokseen, jossa perustana on ollut hengellinen herääminen. Kirkkojen päihdetyö ei ole käännnytystyötä, mutta sisältää monien päihhteistä vapautuneiden korostaman hengellisen perustan. Kirkon päihdetyön yksi tehtävä on tukea hengellistä hyvinvointia osana päihderiippuvuuksista vapautumisessa. Sen on oltava samalla ammatillisesti adekvaattia ja ammatillisesti laadukasta työtä myös puhtaasti päihdehoidollisin kriteerein arvioituna.

Ehkä koko yhteiskunnan päihdetyön kokonaisuudessa kirkon päihdetyön erityislaatuisin piirre on laajemminkin diakoniaan liittyvä kotikäyntityöksi kutsuttu työote, joka merkitsee ihmisen kohtaamista hänen omassa elinympäristössään. Liittyneenä kirkon työntekijää koskevaan vahvaan rippisalaisuuteen tämä työote mahdollistaa hyvin asiakaskeksisen eli kirkon termin lähimmäiskekksisen, asiakkaan rinnalle asettuvan työotteen. Edellä sanotun mukaisesti kirkon päihdetyö on kuitenkin suurimmilta osin hyvin samansuuntaista yhteiskunnan muun päihdetyön kanssa. Siten myös kirkkoa koskevat samat suuret päihdetyön tulevaisuuden kysymykset kuin muuta yhteiskuntaa, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Ky-

symys päihdetyön ja mielenterveystyön liittämistä vahvemmin toisiinsa on siten tällä hetkellä yksi kirkon päihdetyön merkittävistä kysymyksistä.

Lähteet

- Alkoholiohjelma 2004 – 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:7, Helsinki.
- Harju, Ulla-Maija & Niemelä, Pauli 2001. Vapaaehtoistoiminta seurakunnissa ja järjestöissä. Ripatti P. & Siivonen T. & Särkelä R. Helsinki: Edita.
- Kiijärvi-Pihkala, Marja 2009. Alkoholiohjelman alueellinen koordinaatio paikallisen työn tukena: Alkoholiohjelman 2008 - 2011 väliarviointi. Helsinki: THL.
- Kirkon päihdestrategia 2005. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinnon julkaisu, sarja 2005:2. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Valtioneuvosto 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista. Helsinki.
- Valkoniemi, Ismo 2006. Kristillinen päihdetyö - kristillisuus arjessa. Seminaariesitelmä: Helsingin yliopiston Avoin yliopisto.

Muu kirjallisuus

- Makkonen, Mirka 2009. Kirkon päihdetyö seurakuntien päihdetyön erityisviroissa olevien näkökulmasta. Pro Gradu - tutkielma, Helsingin yliopisto.

Juha Nieminen

Sinisiä, viileitä ja kultaisia ajatuksia nuorisotyön etiikasta

Varttuneemmat lukijat ja nuoremmat kirjallisuuden harrastajat tuntevat sotkamolaisen mestarillisen kansankuvaajan Veikko Huovisen, jonka kuuluisin romaanihahmo oli itseoppinut korpifilosofi Konsta Pylkkänen. ”Havukka-ahon ajattelija” tarkasteli ja tutkisteli maailmaa ja elämää rajat ylittävää sinistä ajatusta etsien (ks. Huovinen 1952). Vaikka emme olisi-kaan ammattifilosofoja ja vaikka vierastaisimme filosofian oppitunteja ja alan oppikirjoja, olemme jokainen Konsta Pylkkäsen tavoin oman maailmanaikamme, paikkamme ja elämämme filosofoja. Kannamme ajatukssissamme vääjäämättä näkemyksiä arvokkaasta nuorisotyöstä ja pyrimme parhaamme mukaan oikeisiin tekoihin nuorten ihmisten hyvän elämän edistämiseksi.

Kolmen koodiston erittely

Persoonalliset siniset ajatukset eivät kuitenkaan yksistään riitä ammatillisen nuorisotyön ytimeksi, vaan tarvitsemme nuorisotyön perusasioiden keskittynyttä, systemaattista ja kriittistä erittelyä; nuorisotyön tutkimusta. Etiikka on se filosofian ala, joka tutkii inhimillisen elämän oikeaa ja väärää, hyvää ja pahaa, arvokasta ja ei-arvokasta. Ammattifilosofit eivät ole Suomessa juuri nuorisotyötä tutkineet tai edes huomioineet. Harvoja poikkeuksia ovat olleet kasvatusfilosofit J.E. Salomaa (1952), Urpo Harva (1963; 1968) ja Veli-Matti Värri (1997). Heidän nuorisotyön erittelynsä pääsisällön tuntemus kuuluu nuorisoalan työntekijöiden ammattisivistykseen ja – toivottavasti – alan oppilaitosten koulutussisältöihin.

Etiikan monimerkityksellisellä käsitteellä viitataan paitsi yksittäisen ihmisen suhtautumistapaan ja sen tutkimiseen, niin myös ihmisryhmien ja –

yhteisöjen kollektiivisiin näkemyksiin ja niiden tutkimiseen. Myös nuorten parissa työskentelevät ammattikunnat ovat julkaisseet ammattieettisiä ohjeistuksia ja säännöksiä, joissa tuodaan julki ammatille ominaisia nuorisotyön ja nuorisokasvatuksen eettisiä linjauksia. Nämä periaatejulkaisut ohjaavat ja kuvaavat ammattikunnan eettistä suhtautumista työhön, nuoriin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Paitsi oman sydämen asiaksi ammattieettiset ohjeistukset voidaan ottaa viileämmän erittelyn kohteeksi. Silloin on mahdollista nostaa esille niiden erityisominaisuuksia ja vertailla eri ohjeistusten sisältöjä keskenään. Tässä artikkelissa tarkastellaan lyhyesti kolmea nuorisotyön ammattieettistä periaatekokoelmaa eräistä etiikan näkökulmista käsin. Eriteltävät kotimaiset periaatekokoelmat ovat Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n ja Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat ry:n julkaisema tuore ”Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus” (käytän lyhennettä Neo 2012) sekä Kirkon Nuorisotyöntekijöiden Liiton ammattietiikan periaatteet (käytän lyhennettä Keo 2012). Lisäksi tarkastellaan kansainvälisen vertailun vuoksi Isossa-Britanniassa sikäläisen yleishyödyllisen nuorisotyön palvelujärjestön National Youth Agencyn julkilausumaa ”Ethical Conduct in Youth Work” brittiläisen nuorisotyön eettisistä periaatteista (käytän lyhennettä Ecyw 2004).

Erittelen näitä kolmea ammattieettistä koodistoa yhteiskuntaetiikan, ihmiskäsityksen ja normatiivisen etiikan näkökulmista. Lisäksi kommentoin päihdekasvatusta eettisten periaatteiden näkökulmasta. Pohdintani perustuu oletukseen, jonka mukaan julkaistut periaatteet kuvaavat sellaisenaan nuorisotyössä tavoiteltavaa ammattietiikkaa. Eettisten koodistojen diskursiivinen luonne, niiden syntyprosessit sekä mahdolliset ammatikunta- ja yhteiskuntapoliittiset taustatekijät on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Erittely ei myöskään tavoita niitä monia ja osin ristiriitaisiakin käytännön sovellutuksia, joihin yleisen tason eettiset periaatteet käytännössä antavat mahdollisuuden.

Muodoltaan ja sisällöltään tarkasteltavat periaatejulkaisut poikkeavat toisistaan. ”Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus” on yhden sivun mittainen dokumentti, jonka taustamateriaalia on saatavilla internetissä. Kirkon nuorisotyöntekijöiden ”Ammattietiikan perusteet” on tiivis yh-

den verkkosivun laajuinen kooste. Brittiläinen ”Ethical Conduct in Youth Work” on 12-sivuinen julkaisu, jossa myös taustoitetaan ja tarkennetaan eettisiä periaatteita.

Oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon yhteiskuntaetiikkaa

Yhteiskuntaeettisestä näkökulmasta tarkasteltuna nuorisotyö on eettisissä periaatteissaan selkeästi sitoutunut rakentamaan oikeudenmukaista ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Nuorisotyöntekijä toimii tasapuolisesti, oikeudenmukaisesti ja erilaisuutta kunnioittaen, mutta myös tarttuu vääryyksiin ja korjaa epäoikeudenmukaisuuksia (Neo 2012). Parempaa yhteiskuntaa ei rakenneta vain kasvatuksella, vaan lisäksi seuraamalla nuorisopoliittista keskustelua ja päätöksentekoa sekä tuomalla niissä esiin nuorten näkökulmia ja yhteiskunnallisia epäkohtia (em.). Vastaavasti kirkon nuorisotyöntekijät ilmaisevat pyrkimyksensä noudattaa kaikessa työssään ja toiminnissaan oikeudenmukaisuutta. Toimiessaan yhteiskunnassa he tahtovat osoittaa yhteistyökykyä, ennakkoluulottomuutta ja suvaitsevaisuutta (Keo 2012). Kirkon nuorisotyöntekijöiden eettiset periaatteet painottavat lasten ja nuorten parissa työskentelyä, mutta myös niissä ilmaistaan tahdot toimia nuorisotyön verkostoissa aloitteellisina nuorisotyön osaajina ja nuorten äänenä.

Brittiläisen nuorisotyön eettiset periaatteet ovat samalla linjalla suomalaisten näkemysten kanssa. Brittiläiseen koodistoon on kirjattu kohta, jonka mukaan nuorisotyöntekijän tulisi vaikuttaa nuoria ja yhteiskuntaa koskevan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseen kannustamalla erilaisuuden ja moninaisuuden kunnioitusta sekä haastamalla syrjintää (Ecyw 2004). Asiakirjaa laatimassa olleen eettisten kysymysten asiantuntijan Sarah Banksin (2009) mukaan periaate merkitsee nuorten oikeuttamattoman eriyttävän kohtelun – kuten nuorisotyön toiminnasta pois sulkemisen – haastamista. Nuorisotyöntekijällä tulee olla kyky tunnistaa ja haastaa nuoria sortavat asenteet, toiminnat ja rakenteet.

Suhteellisen yleisen tason dokumentteina eettiset säännöstit eivät tarjoa yksityiskohtaisia menettelytapavinkkejä tai poliittisia ohjelmia oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentamiseksi. Esimerkik-

si aatteellisten tai puoluepoliittisten nuorisojärjestöjen ohjelmien erittely saattaisi nostaa esille toisistaan poikkeavia yhteiskuntaeettisiä linjauksia ja menettelytapoja.

Oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta näyttäytyy nuorisotyön eettisissä periaatteissa ennen kaikkea nuoret tasavertaisena väestöosana ja keskenään erilaisten nuorten tarpeet ja oikeudet huomioivana yhteiskuntana. Tällainen yhteiskuntaetiikka perustelee osaltaan myös ehkäisevää päihdetyötä. Päihkeitä koskeviin asenteisiin ja tietoihin sekä päihteiden riskeihin ja käyttöön kohdistuva tavoitteellinen kasvatustyö vahvistaa nuorten oikeuksia ja mahdollisuuksia terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen.

Nuorisotyössä individualistinen ihmiskäsitys

Nuorisotyön etiikan tärkeä osa on ihmiskäsitys. Julkilausuttujen eettisten periaatteiden perusteella nuorisotyössä painottuu individualistinen ihmiskäsitys: nuori ihminen on itsessään arvokas ja autonominen ja hänellä on oikeus kehittää itseään. Nuori ihminen nähdään oman elämänsä toimijana, subjektina, jolla on omat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä nuorisotyön tuki omien pyrkimystensä ja unelmiensa toteuttamiseksi. Nuorisotyössä individualismi kuitenkin rakentuu ja yksilöllisyyteen kasvetaan inhimillisessä vuorovaikutuksessa ja osana yhteisöä ja yhteiskuntaa. Nuorisotyössä individualismi ei tarkoita itsekeskeistä egoismia tai hedonismia sen paremmin kuin eristäytymistäkään.

Nuorisotyön ammattieettisten ohjeiden mukaan nuorisotyön tavoitteena on, että jokainen nuori saavuttaa omien voimavarojensa ja näkemyksensä mukaisen paikan yksilönä ja yhteisön jäsenenä (Neo 2012). Kirkon nuorisotyöntekijät tahtovat eettisten ohjeidensa mukaan tukea lapsen ja nuoren kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä sekä pitää huolta lapsista ja nuorista osoittaen hyväksymistä, välittämistä ja kiinnostusta heidän kysymyksistään ja tarpeistaan (Keo 2012). Individualismin toteutuminen osana yhteisöä ilmaistaan suomalaisissa ohjeissa hieman eri tavoin. Allianssin ja Nuoli ry:n periaatteissa nähdään ”nuoret yksilöinä ja ryhmän jäse-

ninä” ja nuorisotyö ”vahvistaa nuoren osallisuutta lähiyhteisöissä, eri kulttuureissa ja yhteiskunnassa” (Neo 2012).

Kirkon nuorisotyöntekijät tahtovat omalta osaltaan ”olla tukemassa lasten ja nuorten kasvua koko yhteisössä” (Keo 2012). Kristillisen ihmiskäsityksen näkemys ihmisestä Jumalan kuvana tuo kirkon nuorisotyön etiikkaan omat piirteensä. Luterilaisen tulkinnan mukainen näkemys ihmisen vapaudesta ratkaista itse suhteensa Jumalaan tekee myös kristillisestä ihmiskäsityksestä individualistisen. Kirkon nuorisotyön teologian yhdeksi metodiksi onkin asetettu nuoren vakavasti ottaminen (ks. Köykkä 2005, 24).

Brittiläinen eettinen koodisto nousee puolestaan voimakkaasti ja tietoisesti Immanuel Kantin filosofiasta. Brittiläisen koodiston ensimmäisen periaatteen mukaan nuorisotyöntekijän tulee suhtautua nuoriin ihmisiin kunnioituksella, arvostaen jokaista yksilöä ja välttären negatiivista syrjintää (Ecyw 2004). Periaatteen takana on kantilaisen filosofian persoonan kunnioituksen periaate. Jokaista nuorta ihmistä pidetään huomion arvoisena riippumatta siitä mitä hän on tehnyt ja kuka hän on. Nuoria ei kohdella objekteina tai toisten päämäärien välineinä. Juuri nuorisotyön on toteutettava tätä periaatetta myös silloin, kun muut ammattilaiset priorisoivat muita arvoja kuten esimerkiksi yleistä turvallisuutta. (Banks 2009.)

Brittiläisen koodiston toisen eettisen periaatteen mukaan nuorisotyöntekijän tulee kunnioittaa ja edistää nuorten ihmisten oikeuksia tehdä omat päätöksensä ja valintansa elleivät heidän oma tai toisten ihmisten hyvinvointi ja oikeudet edut ole vakavasti uhattuina (Ecyw 2004). Immanuel Kantille ihmisenä oleminen merkitsi kykyä rationaaliseen ajatteluun ja itsenäiseen toimintaan ja siitä seurasi ihmisen oman päätöksentekooikeuden kunnioitus. Nuorisotyöntekijälle – ja itse asiassa kaikille kasvattajille – on haasteellinen ja herkkä asia arvioida, kuinka paljon nuorelle ihmiselle voi antaa vapautta. (Banks 2009.) National Youth Agencyn ohjeisto linjaa, että nuorisotyöntekijän on puututtava nuorten ihmisten päätöksiin ja valintoihin silloin, kun ne uhkaavat nuoren tai muiden hyvinvointia ja etuja (Ecyw 2004). Tämä soveltuu yleislinjaksi myös päihteiden käytön kohdalla.

Ammattietiikan dokumenttien perusteella voidaan nostaa esiin eräs ihmiskäsitykseen ja kasvatussuhteeseen liittyvä havainto. Nykyisenä konstruktivistisen pedagogiikan ja oppimiskäsityksen valta-aikana on mielenkiintoista huomata, kuinka voimakkaasti nuorisotyöntekijyyteen sekä aikuisen ja nuoren suhteeseen kytketään esikuvana oleminen. Nuorisotyöllä näyttäisikin olevan yhä jalat maassa. Nuorisotyöntekijä määrittellään helposti lähestyttäväksi, luotettavaksi ja turvalliseksi aikuiseksi, jonka tulee huomioida roolinsa nuorten samaistumisen kohteena (Neo 2012). Kirkon nuorisotyöntekijät ilmaisevat asian vielä suoraviivaisemmin: ”Tahdomme olla lapsille ja nuorille turvallisia, vastuullisia esikuvia heidän oman identiteetin löytämisessä” (Keo 2012). Myös Ison-Britannian ohjeistuksessa etiikan merkitystä käsittelevässä osuudessa todetaan, kuinka nuorisotyössä ja nuorisopalveluissa työskentelevät mallittavat sopivaa käytöstä nuorille.

Ammattieettisten dokumenttien perusteella nuorisotyön ihmiskäsitystä voi yleisellä tasolla kuvata yksilön hyvinvoinnin huomioivaksi eettiseksi individualismiksi. Nuoren ihmisen nähdään määrittelevän itse omia tarpeitaan ja pyrkimyksiään vuorovaikutuksessa muiden – esimerkiksi vertaisryhmän ja nuorisotyöntekijän – kanssa. Vuorovaikutuksella ja yhdessä tekemisellä pyritään vaikuttamaan siihen, että kasvava ihminen ottaa pyrkimyksissään huomioon lähimmäiset, yhteiskunnan ja ympäristön. Individualistisella ihmiskäsityksellä voidaan perustella myös ehkäisevää päihdetyötä. Tulokseksella päihdetyöllä voidaan vähentää nuoren ihmisen liiallista päihdeiden käyttöä, joka vaikeuttaa hänen omien tavoitteidensa saavuttamista.

Yhteistä sisältöä ja erilaisia lähtökohtia

Tarkastellut nuorisotyön eettiset periaatteet ovat päälinjoiltaan osaksi samansuuntaisia. Oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta, individualistinen ihmiskäsitys sekä nuorten puolelle asettuminen ovat painotuseroistaan huolimatta yhteisiä sisältöalueita. Ne antavat pohjaa nuorisotalan eri ammattiryhmien yhteiselle tehtävänäylle ja sen puolesta toimimiselle.

Eräs selkeä sisällöllinen ero on siinä, että kirkon nuorisotyöntekijät nostavat esiin hengellisyyden ja sitoutuvat suoraan kristilliseen arvope-

rustaan. He noudattavat armahtavaisuuden periaatetta, toimivat lasten ja nuorten hengellisen kasvun tukijoina sekä toimivat Suomen evankelisluuterilaisen kirkon yhteisen opin ja tunnustuskirjojen pohjalta (Keo 2012). Nämä arvolahtöiset linjaukset voivat johtaa erilaisiin suhtautumis- ja toimintatapoihin kuin eri lailla tunnustuksellisessa tai ei-tunnustuksellisessa nuorisotyössä.

Kysymys siitä, mihin nuorisotyötä koskevat eettiset käsitykset viime kädessä perustuvat, on kiinnostava ja normatiivisen etiikan alaa. Normatiivinen etiikka pohtii juuri sitä, mihin käsitykset oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta pohjimmiltaan perustuvat. Normatiivinen etiikka erottaa nykyisessä moniarvoisessa maailmassa useita tapoja, joilla eettisen ja moraalisen sisältöä määritellään (ks. esim. Airaksinen 1987).

Velvollisuusetiikka määrittelee hyvän ja toivottavan tietyn yleisen periaatteen perusteella. Velvollisuusetiikka perustuu johonkin erityiseen sääntöön tai oppiin, jonka mukaan eettiset periaatteet tai yksityiskohtaisemmat moraaliset säännöt määritellään. Velvollisuusetiisiä lähtökohtia ovat esimerkiksi klassisen kantilaisen moraalifilosofian periaatteisiin tai jumalalliseen ilmoitukseen perustuvat eettiset kannanotot. Edellinen näkyy yllättävän selkeästi brittiläisessä nuorisotyön etiikassa, jälkimmäinen luonnollisesti kirkon nuorisotyön etiikassa.

Seurausetiikka puolestaan määrittää tekojen hyvyyden tai oikeuden tekojen tarkoitettujen seurausten perusteella. Seurausetiikan utilitaristisen suuntauksen mukaan ihmisen tulisi toimia siten, että toimien seurauksena olisi kaikkien ihmisten suurin mahdollinen hyöty. Seurausetiikalla voidaan silläkin perustella yleinen ennaltaehkäisevä päihdetyö ja päihdekasvatus. Niillä näet pyritään tavoittamaan kaikki nuoret ihmiset ja ennaltaehkäisemään kaikkien heidän kehittymistään ja omia pyrkimyksiään vaarantava liiallinen päihteiden käyttö.

Hyve-etiikassa puolestaan pohditaan eettisesti arvokasta tekoa määräävää taipumusta tai luonteenpiirrettä. Klassisia hyveinä pidettyjä ominaisuuksia ovat olleet viisaus, rohkeus, oikeamielisyyys ja kohtuullisuus. Hyveet eivät ole ihmisen synnynnäisiä ominaisuuksia, vaan niihin kasvatetaan. Voimmekin pohtia, olisiko olemassa sellaisia hyveitä, jotka kelpaisivat nuorisotyön etiikkaan nuorisotyöntekijän toimintaa ohjaaviksi hyveik-

si ja joiden viljelyyn myös lapsia ja nuoria tulisi kasvattaa. Raittius hyveenä näyttäisi jo jääneen menneisyyteen, mutta olisiko kohtuullisuudesta huipuelämysten tai kultaisten kädenpuristuksien aikakauden hyveeksi?

Etiikan kultaisia sääntöjä

Länsimaisen etiikan yksi tunnetuimmista ajatuksista on kultainen sääntö, regula aurea, joka Jeesuksen Vuorisaarnassa sai ilmauksen ” Kaikki, mikä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille”. Tämän kristillisen lähimmäisrakkauden eettisen ohjenuoran sukulaisilmauksia löytyy monista muista maailmanuskonnoista ja aatteista. Samansuuntainen perusajatus sisältyy myös filosofi Immanuel Kantin velvollisuusetiikan ”kategoriseen imperatiiviin”. Sillä hän tarkoitti sellaista yleispätevää normia, joka toimii kaikkialla olosuhteista riippumatta. Kant kehottikin ihmistä toimimaan aina siten, että juuri tuosta toimintatavasta voitaisiin tehdä myös yleinen moraalilaki.

Kultaisten sääntöjen pohdinta on yhä ajankohtaista niin yhteiskuntaetiikan kuin nuorisotyön ammattietiikan näkökulmasta. Nuorisotyön individualistisen ihmiskäsityksen huomioiden on kuitenkin suhtauduttava varauksella sellaiseen yksinkertaistavaan ajatukseen, jonka mukaan nuorille ihmisille tulisi tehdä samoja asioita kuin mitä vaikkapa ohjaaja toivoisi itselleen tehtävän. Ihmiset ovat yksilöitä, ihmiset eivät pidä samoista asioista ja eri ihmisille ovat eri asiat hyväksi. Kultaisiin sääntöihin kätkeytyy kuitenkin yksittäisiä käytännön ohjeita suurempi viisaus: jokainen meistä on yhtä arvokas ja ansaitsee tulla huomioiduksi ja oikein kohdelluksi. Nuorisotyöntekijän ammattitaidon haaste on löytää nuoren ihmisen kanssa se, mikä on nuorelle hyväksi hänen toteuttaessaan pyrkimyksiään ja unelmiaan. Jalmari Edvard Salomaalla oli tähän oma reseptinsä:

”Ohjaajalta vaaditaan kasvavan ihmisen vastuunalaista palvelua, tähän palveluun valmista tahtoa, mielensuuntaa ja taitoa.” (Salo1952, 142).

Lähteet

- Airaksinen, Timo 1987. Moraalifilosofia. Helsinki: WSOY.
- Banks, Sarah 2009. Ethics and Values in Work with Young People. Teoksessa Jason Wood & Jean Hine (eds.) Working with Young People. London: Sage Publications, 48–59.
- Ecyw 2004. Ethical Conduct in Youth Work. A Statement of Values and Principles from the National Youth Agency. Viitattu 28.8.2012. http://nya.org.uk/dynamic_files/workforce/Ethical%20Conduct%20in%20Youth%20Work%20%28Reprint%202004%29.pdf
- Harva, Urpo 1963. Kasvatin vapaus ja kasvattajan vaikutus. Nuorisonkasvatusseminaarissa Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa 12.1.1963 pidetty alustus. Eripainos Yhdyside-lehdestä 1/1963.
- Harva, Urpo 1968. Systemaattinen kasvatustiede. Helsinki: Otava.
- Huovinen, Veikko 1952. Havukka-ahon ajattelija. Porvoo: WSOY.
- Keo 2012. Kirkon nuorisotyöntekijöiden liiton ammattietiikan ohjeet. Viitattu 28.8.2012. http://www.knt.fi/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=28
- Köykkä, Arto 2005. Rakkaus, Jumala ja kuolema – ehdotus nuorisotyön teologiaksi. Teoksessa Nuorisotyön käsikirja. Paananen, Terhi & Tuominen, Hans (toim.). Helsinki: Kirjapaja, 21–34.
- Neo 2012. Nuorisotyön ammattieettinen oheistus. <http://www.alli.fi/binary/file/-/id/665/fid/1581>
- Salomaa, J.E. 1952. Nuorisonohjaajan kasvatusoppi. Porvoo: WSOY.
- Värri, Veli-Matti 1997. Hyvä kasvatusta - kasvatusta hyvään: dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Minna Rauas

Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus haastaa pohtimaan, tukee ammatillisuutta ja toimii huoneentauluna

Eettisyys ja siihen liittyvät haasteet ovat aina läsnä ihmisten kanssa tehtävässä työssä. Näiden näkökulmien pohtiminen jää usein työntekijän henkilökohtaiseksi asiaksi. Kiire, totutut tavat ja menetelmät, yksilön kunnioitus tai hiljaisen tiedon kulttuuri eivät edistä tähän tärkeään asiaan paneutumista. Eettisen ohjeistuksen tehtävänä on pitää eettisiä näkökulmia ja työn periaatteita esillä. Omia ohjeistuksia on yrityksillä, ammattikunnilla sekä järjestöillä. Niissä ei ole yhteneväistä sisältöä vaan ne laadittu palvelemaan itse toimintaa ja tukemaan työntekijää. Usein eettisissä ohjeistuksissa on esitetty myös arvopohja, johon eettisyys perustuu.

Nuorisotyölle julkaistiin ammattieettinen ohjeistus huhtikuussa 2012. Se on laadittu yhteistyössä eri tahojen kanssa. Ammattieettisen ohjeistuksen saaminen on merkittävä askel koko toimialalle. Se on tukemassa työntekijöitä kentällä, vahvistamassa nuorisotyön roolia sekä ammatin profессиota. Rakennettu ohjeistus toimii avauksena myös yleiselle keskustelulle aiheesta. Ohjeistusta on tarkoitus päivittää niin, että se palvelee parhaiten ajassa olevaa käytännön nuorisotyötä ja siinä esiintyviä haasteita.

Ammattieettisen ohjeistuksen tehtävät

Eettisillä ohjeistuksilla on erilaisia rooleja ja monenlaisia tehtäviä. Yleisesti ottaen ne kuitenkin nousevat arvoista ja nojaavat yleismaailmallisiin, yleisesti hyväksyttyihin lähtökohtiin. Eettiset ohjeistukset ovat toimintaperiaatteita, kun taas arvot ovat varsinaisia arvoja, arvostuksia, ihanteita ja kokemusarvoja (Juujärvi, Myyry & Pesso 2007, 49).

Arvojen sisältöä pidetään toisinaan liian teoreettisina, eikä niitä yleensä määritellä suhteessa omaan työhön tai työyhteisöön. Arvoista voidaan johtaa konkreettisia ohjeita ja arvojen tiedostaminen johtaa eettiseen tapaan ajatella. Henkilöillä, jotka todella ymmärtävät, keitä ovat ja mihin arvoihin he perustavat työnsä, on sisäinen tarve elää eettisyyden määräämällä tavalla. (Paasivaara 2009, 93–94.)

Ammattieettiset ohjeistukset täsmentävät asiakkaiden moraaliset ja lailliset oikeudet ammatillisen toiminnan yhteydessä. Eettisessä keskustelussa oikeus tarkoittaa perusteltua vaatimusta. Se määrittää, että yksilö on oikeutettu toimimaan tietyllä tavalla tai vaatimaan toisia toimimaan tietyllä tavalla häntä kohtaan. Oikeuden perustelut voivat pohjautua lakiin tai moraalisiin standardeihin. Tunnetuin moraalinen standardi on YK:n ihmisoi-keuksien julistus. (Juujärvi ym. 2007, 93.)

Eettisissä ohjeistuksissa on yhteinen tarkoitusperä. Ulkoapäin asetetut lait ja säännöt oikeasta ja väärästä eivät riitä. Tarvitaan sisäistetty näkemys, vakaumus siitä, minkälainen toiminta on ihmisarvon mukaista ja miten pitäisi menetellä, että hyvä tulisi. (Hallberg 2005, 45.) Ammatillainen, joka ymmärtää toimintansa yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden ja joka pystyy perustelemaan toimintansa itselleen, löytää työstään eettistä mielekkyyttä (Räikkä ym. 1995, 19–20).

Ammattieettisillä ohjeistuksilla on tärkeä rooli työssä. Siinä on esitelty päälinjat, joita ammatilaisen tulee noudattaa sekä määritelty ammatinharjoittajien ja yhteiskunnan järjestelmien velvollisuudet ja vastuu. Ohjeistuksissa pyritään ammatin harjoittamisen ihannetavoitteisiin, ne antavat signaalin, millaisiin päämääriin ammatissa on tähdättävä. Ammattietiikalla on tärkeä tehtävä ammatin aseman vakiinnuttamisessa ja vahvistamisessa. (Aadland 1991, 132.) Eettinen ohjeistus voidaan nähdä myös poliittisena merkityksenä. Ammattiryhmä haluaa osoittaa muille ammattiryhmille, että se toimii tavalla, joka voidaan eettisesti perustella. Eettiset ohjeistukset pyrkivät oikeuttamaan ammatin. (Räikkä ym. 1995, 20.)

Ammattieettiset ohjeistukset ovat apukeino, jota eettisessä harkinnassa voidaan käyttää. Ne eivät ratkaise ammattieettisiä ongelmia, eivätkä vapauta työn eettiseltä pohdinnalta. Ammattietiikassa on pakko harkita ja havaita päätöksenteon vaikeudet. Ammattieettiset ohjeistukset luodaan

perustaksi ammattiryhmän ja yksilön pohdiskelulle, mikä ammattia harjoitettaessa on oikein ja väärin. Ohjeistukset voidaan ymmärtää myös ammattia määrittäviksi periaatteiksi. Tästä näkökulmasta katsottuna ammattieettisten ohjeistusten tarkoitus ei ole auttaa päätöksenteossa vaan enemmän kertoa ammatinharjoittajalle, mikä on hänen ammatinsa tarkoitus. (Räikkä ym. 1995, 19.)

Ammattieettiset ohjeistukset luovat yhtenäistä ammattikäytäntöä, joka on perusta asiakkaiden tasa-arvoiselle kohtelulle. Asiakkaat voivat siis odottaa tietyltä ammattiryhmältä yhtenäistä, yleisesti tiedossa olevaa eettistä toimintatapaa. Toisaalta työntekijä on vastuussa ammattikuntansa ja toimialansa maineesta. Esimerkiksi eettisen normin -vaitiolovelvollisuuden- rikkoutuminen voi horjuttaa luottamusta koko instituutiota tai ammattikuntaa kohtaan. Eettinen ohjeistus ilmaisee ammatin edellyttämää asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön. Ne osoittavat ammatilaisille, millaisiin asioihin ammatinharjoittamisessa tulisi kiinnittää huomiota. (Juujärvi ym. 2007 54, 124.)

Etiikka ohjeistuksen lähtökohtana

Moraali tarkoittaa ihmisen käsityksiä oikeasta ja väärästä. Etiikka tarkoittaa reflektoitua eli pohdittua näkemystä oikeasta ja väärästä. Ammattietikan lähtökohtana on oletus siitä, että työhön liittyvien moraalisten ongelmien ratkaisu perustuu pohdittuun näkemykseen oikeasta ja väärästä. (Juujärvi ym. 2007, 13; Heikkonen 1993, 13–19.)

Etiikan teoriat vaikuttavat eettisten ohjeistusten taustalla. Näiden teorioiden tunteminen ja tunnistaminen ei ole välttämätöntä, mutta ne antavat perspektiiviä eettisen ohjeistuksen ymmärtämiseen ja lähtökohtien määrittämiseen. Tässä kohtaa esittelen neljä etiikan teoriaa, jotka tukevat nuorisotyön eettisen näkökulman hahmottamista.

Velvollisuusetiikka nojaa sääntöihin ja lakiin. Se kuvaa ammatillisia velvollisuuksia. Velvollisuusetiikan mukaan ihmisen pitää tehdä se, mikä on oikein. Siinä teon eettinen arviointi ei perustu teon seuraukseen vaan tekoon itseensä. Velvollisuuseettisestä näkökulmasta ammatilaisen tulee toimia velvollisuuksien ja sopimusten mukaan. Velvollisuudentuntoa ei

voi tuoda ihmisen ulkoapäin, vaan se tulee ihmisen sisältä. Kuitenkin ihmisen uinuva velvollisuudentunto voidaan herätellä. (Juujärvi ym. 2007, 69–71; Heikkonen 1993, 27–31.) Nuorisotyötä velvoittaa vain harvat lain kohdat, jos vertaamme sosiaali- tai opetustyöhön. Nuorisotyöllisiä yhteisiä sopimuksia ja ohjeita on myös vähän. Nuorisotyö on saanut ja sen pitää saada jatkossakin toimia vapaana, nuorten tarpeiden mukaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ammatillista vapautta suhteessa yleisiin lakeihin tai normeihin. Tästä esimerkkinä toimii nuorisotyönkin puolella tiukentunut ote tupakointiin.

Huolenpidon etiikkaa on pidetty enemmän yksityiselämän kuin ammatillaisen etiikkana. Nykyisin tästä jaottelusta ollaan luopumassa. Huolenpitoa motivoi halu vastata toisen ihmisen tarpeisiin ja edistää hänen hyvinvointiaan. Huolenpidon etiikka tarkoittaa halua suhtautua toiseen ihmiseen läheisellä tavalla. Läheisyys mahdollistaa toisen ihmisen ymmärtämisen, hänen pelkonsa, huolensa ja haavoittuvaisuuden jakamisen. Huolenpidon etiikka tarkoittaa myös harmonisten ei-kilpailevien tunteiden suosimista ja yhteistyön henkeä suhtautumisessa toisiin. Lisäksi se tarkoittaa sitoutumista ihmissuhteita ylläpitävään ja ravitsevaan toimintaan. Eettistä huolenpitoa on, kun autamme toista ymmärtämään itseään ja omaa elämäntilannettaan, autamme häntä kasvamaan persoonana. Huolenpidon tarkoituksena ei ole siis riippuvuussuhde vaan toisen tukeminen autonomiseksi, omia valintoja tekemäksi ja omaa elämäänsä eläväksi ihmiseksi. Se on ennen kaikkea toimintaa toisen ihmisen hyvinvoinnin edistämiseksi. (Juujärvi ym. 2007, 213–217.) Nuorisotyön yksi tärkeimmistä tehtävistä on tukea nuorison hyvinvointia. Huolenpidon etiikka näkyy etenkin sosiaalisessa nuorisotyössä, jossa tuetaan nuorten elämänhallintaa ja oman elämän rakentamista. Huolenpidon etiikka tarjoaa positiivisen ja inhimillisen asenteen eettisiin näkökulmiin, joka näkyy myös rakentuneessa ammattieettisessä ohjeistuksessa.

Hyve-etiikka kuvaa ihmisiä, joille eettiset hyveet ovat keskeinen eettiseen toimintaan motivoiva tekijä. Hän pyrkii kaikilla tiedoillaan ja valinnoillaan toteuttamaan jotain hyvää. Arvot ja hyveet liittyvät toisiinsa, mutta hyveellisyys edellyttää myös oman toiminnan päämäärän ymmärtämistä ja sen suhteuttamista ammatillisen toiminnan päämäärään ja pää-

töksentekoon. Hyveellisessä toiminnassa korostuvat tietäminen, harkinta, järkevyyys ja tahto. Ammatillisessa toiminnassa hyveet opitaan harjoittelemalla, jolloin niistä tulee kontrolloituja valmiuksia, jotka antavat toiminnalle tavoitteita ja päämääriä. (Juujärvi ym. 2007, 65–67.)

Hyötyetiikan mukaan yksilön oman hyödyn tavoittelu pitää alistaa koko yhteisen hyödyille. Näin ollen yksilöllistä hyötyä pitää rajoittaa yleisen hyödyn nimissä, silloin kun ne ovat vastakkain. Hyötyetiikan mukaan ihmisen pitää toimia tavalla, joka maksimoi yleisen hyödyn. (Sajama 1995, 23–24.) Eettisissä haasteissa tulee toisinaan valita pienempi paha. Tähän perusteluna voidaan käyttää hyötyetiikkaa. Yleinen etu ja saavutettavuus korostuvat hyötyetiikan näkökulmasta. Käytännön nuorisotyössä esimerkiksi nuorten vaikuttaminen ja vaikutuskanavien rakentaminen perustuvat usein yhteisen hyödyn saavuttamiseen.

Ammattietiikka - osa ammatti-identiteettiä ja professiota

Ammatti-identiteetti on ihmisen sosiaalinen identiteetti. Se kuvastaa, sitä millaisena ihminen näkee itsensä asiantuntijana ja ammattinsa edustajana. Ammatillisessa toiminnassa ei ole yhdentekevää, millaisen roolin hyvää ja oikeudenmukaista ammattitoimintaa palvelevat arvot saavat. Moraalisten arvojen kytkeytyminen ammatti-identiteettiin ja niiden sisäistäminen on tärkeitä. Ammatillisilla on ammattitaitoon liittyviä oikeuksia, velvollisuuksia, valtaa ja vastuuta. (Juujärvi ym. 2007, 44–48.) Ammatilliseen käytäntöön vaikuttaa paljon oma persoona. Erityisesti sellaisissa tehtävissä, jotka rakentuvat suoraan vuorovaikutukseen, on oman persoonan osuus merkittävä. Oman persoonan huoltaminen on osa hyvää ammattietiikkaa. (Lindqvist 2003, 153.) Positiivisella ammatti-identiteetillä on voimaannuttava merkitys, joka on keskeistä hyvinvoinnille, jaksamiselle ja työnnhallinnalle (Paasivaara 2009, 12).

Ammattietiikan tehtävänä on ymmärtää ammattien asemaa ja tehtävää yhteiskunnassa, koska ammatit määräävät osaltaan yksilön päätöksiä. Ammatilainen ei voi toimia pelkkänä yksilönä, eivätkä hänen arvonsa, hyveensä ja vastuunsa määräydy vain hänen omasta toiminnastaan, vaan myös siitä yhteisöstä ja organisaatiosta, jossa hän toimii. Ammatteihin si-

sältyy monesti valtapyrkimyksiä ja usein ammatit kontrolloivat elämää laajemmalti kuin mitä niiden tiedolliset edellytykset ja hyväksytyt valtuudet edellyttäisivät. (Airaksinen 1991, 19–23; Pursiainen 2001, 72–73.)

Ammattieettisen toiminnan keskeisiä periaatteita ovat asiakkaiden edun huomiointi ja puolueeton kohtelu. Tällöin omien asenteiden tiedostaminen on ensiarvoisen tärkeää. Ennakkoluulot ja stereotypiat ovat asenteiden muotoja. Ammatillisissa tilanteissa emme voi valita asiakkaita, tilanteita tai jonkun vastenmielisen asian kohtaamista. Omien asenteiden ja ennakkoluulojen tiedostaminen on tärkeää, koska asiakkaalla on oikeus tulla kohdatuksi omana ainutkertaisena itsenään. Tämä oikeus perustuu myös yksilöllisyyden kunnioittamiseen, joka on yleinen ammattieettinen periaate. (Juujärvi ym. 2007, 96–99.)

Ammattietiikka voidaan ymmärtää sekä yksilölliseksi että yhteisölliseksi. Yksilötasolla ammattilainen sitoutuu omiin ihanteisiin ja periaatteisiinsa ja yleisellä tasolla ammattietiikka on ammattiryhmän tai työyhteisön yhteiseen sopimukseen perustuva ammatillisten arvojen ja periaatteiden kokonaisuus. Ammatillisen toiminnan vastuullisuus perustuu tietoon ja ammatilliseen kokemukseen sekä työn arvo- ja normipohjaan. (Lindqvist 2003, 152–153.)

Eettisellä herkkyydellä tarkoitetaan kykyä tunnistaa eettinen jännite tai kysymys. Siihen liittyy myös taito tunnistaa tilanteessa olevien henkilöiden erityispiirteet, tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet – myös omat tunteet asenteet ja ennakkoluulot. Eettinen herkkyys on tilannesidonnaista, mutta myös persoonakohtaista. Tutuissa tilanteissa aiempi tieto ja kokemus auttavat moraalisen puolen hahmottamisessa. Toisaalta vaikeita tilanteita tai havaintoja voidaan myös tietoisesti vältellä, ”suljetaan silmät” tai siirretään arvostukset ja kiinnostuksen kohteet toisaalle. Toisten ihmisten hyvinvoinnin arvostamiseen liittyvät arvot lisäävät eettisten ongelmien tunnistamista. (Juujärvi ym. 2007, 21–23.)

Voidaan katsoa, että nuorisotyöntekijän ammatti on käynyt ns. professionaalistumisen kaksi ensimmäistä vaihetta. Se on muuttunut palkattomasta harrastelijasta palkatuksi ja se on saanut oman koulutuksen. Kolmatta vaihetta, ammattia koskevaa tiedollista monopolia, se ei ole saavuttanut. Nuorisotyö ei ole eriytynyt yhtenäiseksi tehtävä- ja ammattikentäk-

si, lisäksi vapaaehtoistyöntekijät ovat säilyneet merkittävänä toimijaryhmänä. Professionaalisuutta ovat vahvistaneet koulutusjärjestelmän muutos ja nuorisotutkimuksen kehitys. (Nieminen 2000, 32–48.)

Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus

Nuorisotyön ohjeistuksen rakentuminen voidaan nähdä kolmivaiheisena. Ensimmäiseksi asialle toimi lähtökohtana asiasta tekemäni opinnäytetyö. Siinä käsiteltiin ammattieettisten ohjeistusten merkitystä sekä tehtiin yhteistyössä eri tahojen kanssa esitys nuorisotyön eettisestä ohjeistuksesta (Rauas 2010, 38–39). Opinnäytetyö valmistui keväällä 2010, jonka jälkeen mukana olleet tahot Nuoli ry ja Allianssi ry halusivat tarttua asiaan niin, että nuorisotyö saisi oman ohjeistuksen. Toisena vaiheena voidaan pitää kyseisten tahojen aloittamaa prosessia, joka päättyi ohjeistuksen julkistamiseen. Kolmas vaihe on ohjeistuksen jalkauttaminen, päivittäminen ja “elävänä” pitäminen, mikä on sekä tätä päivää että tulevaisuutta.

Nuorisotyö sai oman ohjeistuksen kahden vuoden prosessin tulokseksi. Vuonna 2010 Nuoli ry ja Allianssi ry kokosivat työryhmän. Heti aluksi oli selvää, ettei työryhmän kokoa ollut järkevä kasvattaa suureksi, vaikka listaan oli koottu yli 30 tahoa, joita prosessin aikana haluttiin kuulla ja kuunnella. Työryhmään kutsuttiin nuorisotyön asiantuntijoita kentältä, koulutuksesta ja tutkimuksesta. Työryhmä toimi työrukkasen tavoin; keräsi materiaalia, järjesti keskustelutilaisuuksia, konsultoi ja rakensi ohjeistusta. Päämäärä selkeni ja rajauksia teemaan tuli prosessin edetessä. Esimerkiksi nuorisolaki toimii ohjeistuksen lähtökohtana, mutta ohjeistuksessa ei toisteta laissa olevia asioita. Lopuksi aineisto kävi läpi kaksi kommentointikierrosta, jotka vielä kehittivät ohjeistusta ja sen julkaisumuotoa. Työryhmä painotti ohjeistuksen kehittymistä ja päivitystä myös jatkossa. Tarkoituksena ei ollut rakentaa pysyvää eettistä koodistoa vaan ohjeistus arjen työhön, joka muuttuu ja kehittyy työn sekä työmuotojen mukana.

Nuorisotyö oli haastava lähtökohta ohjeistukselle. Sen monipuolisuus, rajattomuus, muuttuva muoto sekä työn moninaiset tavoitteet asettivat monenlaisia lähtökohtia ja päämääriä. Nuorisotyön ammatillisilla ei ole esimerkiksi yhtenevää koulutustaustaa. Lisäksi työntekijältä vaaditaan toi-

minmallisen työn lisäksi läsnä olevaa ja pohtivaa työtettä. Toisinaan arvostuksen ja tuen puute lisäävät työn kuormitusta. Nämä ja muutamat muut haasteet tuli selvittää ohjeistuksen rakentamisessa. Kritiikiltäkään ei prosessin aikana välttytty. Suurimmaksi osaksi se kuitenkin kehitti ja paransi lopputulosta. Toisinaan kritiikistä näkyi myös tietämättömyys eettisen ohjeistuksen luonteesta ja yleisistä tehtävistä.

Ohjeistuksen pureskelua – taustoja ja tarkoituksia

Ohjeistus antaa seitsemän näkökulmaa nuorisotyöhön. Niissä kuvataan nuorisotyön periaatteita, tarkoitusta, tavoitteita, työntekijän roolia ja asemaa sekä avataan nuorisotyön suhdetta muihin toimijoihin ja yhteiskuntaan. Ohjeistus haluttiin saattaa mahdollisimman tiiviiseen muotoon. Se oli sekä työryhmän tavoite että toivomus käytännön kentältä. Ohjeistus on tiivistetty muoto erilaisista kokonaisuuksista ja teemoista. Lyhyt muoto haastoi työryhmän; prosessin aikana käytiin paljon keskusteluja sanamuodoista, synonyymeista ja termeistä. Yhteen sanapariin voikin sisältyä useita erilaisia merkityksiä. Esimerkiksi ”turvallinen aikuinen” rakentui kerätyn materiaalin työntekijäkuvauksista. Tarkoituksena on, että työyhteisöt ja työntekijät itse pohtivat, mitä heidän työssään tarkoittaa ”turvallinen aikuinen”. Ohjeistuksen luonteen mukaisesti se ei anna vastauksia vaan herättää pohtimaan. Tiivistämistä työryhmällä riitti prosessin aikana. Vielä loppumetreillä pöydällä oli 64 lausetta, jotka lopulta tiivistettiin seitsemäksi näkökulmaksi.

Ohjeistuksen näkökulmat on koottu ja rakennettu työryhmän keräämästä materiaalista. Sanat ja termit, jotka ovat kirjoitettu ohjeistuksessa, ovat pohdinnan ja keskustelun kautta yhteisesti päätettyjä. Työskentelytapana oli sellainen, että yhden työryhmän jäsenen eriävä mielipide riitti asian uudelleen pohtimiseen ja kirjaamiseen. Ohjeistuksessa ei mainita sanoja väkivalta tai päihitteet, mutta se ei tarkoita, että kyseiset teemat olisivat käsittelemättä. Kaikkia teemoja ei ole voitu kirjoittaa näkyviin, mutta niitä voidaan tarkastella eettisen ohjeistuksen valossa. Esimerkiksi ohjeistuksen mukaan työntekijä korjaa epäoikeudenmukaisuutta sekä puuttuu vääryyksiin ja nuoren kasvua, kehitystä tai terveyttä vaarantavaan toimintaan.

Nämä lauseet käsittelevät yleisesti nuorisotyön haasteita ja niistä löytyy näkökulmia myös väkivallan ja päihdeasioiden käsittelemiseen. Olennaista on, että työntekijä tai työyhteisöt määrittäisivät, millaisia haasteita omassa työssä kohdataan, ja millaisia mahdollisuuksia niihin on puuttua. Tällä tavalla ohjeistus on saatu kattamaan nuorisotyön laajaa kenttää ja moninaisia työnkuvia.

Käsittelen nyt ohjeistusta kolmessa osassa. Avaan joitakin teemoja ja kerron näkökulmien taustoista. Ohjeistusta voi tarkastella Kuvasta 1. Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus.

Ohjeistuksen kaksi ensimmäistä näkökulmaa ovat nuorisotyön ydintä ja käytäntöä. Niissä ilmenee erityisesti nuorisotyön henki, joka rakentuu luottamuksesta sekä turvallisuudesta. Toisaalta näkökulma pyrkii myös kuvaamaan nuorisotyön perustehtäviä ja päämääriä tavalla, joka ilmentää nuorisotyön luonnetta. Näissä näkökulmissa on juuri paljon sellaista, mikä on olennaista ja ominaista nuorisotyölle. Tällaisten asioiden näkyminen nuorisotyön arjessa ja työntekijän työotteessa ovat myös eettisesti perustellen ensisijaisen tärkeitä.

Neljä seuraavaa näkökulmaa keskittyvät nuorisotyön asemaan ja rooliin suhteessa ympäristöön ja yhteiskuntaan. Nuorisotyö on merkittävä yhteiskunnallinen toimiala, joka toisinaan hakee rooliansa erilaisissa kumppanuuksissa ja yhteistyössä. Olennaista on kuitenkin nuorisotyön näkyminen omana, itsenäisenä toimijana ja sen tekijöiden ammatillisuus alansa edustajina. Toisaalta korostuvat myös nuoret itse toimijoina ja toteuttajina, mikä on yleisesti nuorisotyön keskiössä.

Nuorisotyö toimii eri yhteiskunnan tasoilla. Tässä ohjeistuksessa, johon tuen tämän hetkisestä maailmasta, nuorten vaikuttaminen on hyvin esillä. Tämä on yksi niistä teemoista, jotka saattavat vuosien saatossa muuttua tai muuttaa muotoaan. Nuorisotyö elää ja muuttuu, joten painotukset ovat ajassa kiinni. Tämä näkökulma haluttiin myös ohjeistuksessa näkyville. Yhtenä teemana ohjeistukseen oli tarjolla media ja siihen liittyvä nuorisotyöllinen näkökulma. Se ei kuitenkaan noussut kerätyssä materiaalissa esille eikä työryhmä pitänyt sen käsittelemistä välttämättömänä. Päätökseen vaikutti myös se, että nuorisotiedotukseen ja nettinuorisotyöhön on omia eettisiä näkökulmia kirjattuna. Eli media katsottiin yhdeksi nuorisotyön muodoksi eikä ohjeistus käsittele tai esittele eri työmuotojen eettisiä

NUORISOTYÖN AMMATTIEETTINEN OHJEISTUS

Nuorisotyön tavoitteena on, että jokainen nuori saavuttaa omien voimavarojensa ja näkemyksensä mukaisen paikkansa yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä

Nuorisotyössä tuetaan ja mahdollistetaan nuorten omaehtoista toimintaa ja tarjotaan mielekkäitä vaihtoehtoja vapaa-aikaan. Nuorisotyö tarjoaa toimintoja, joissa on mahdollista olla aidosti ja vapaasti oma itsensä ilman pelkoa nolatuksi tai hylätyksi tulemisesta. Nuorisotyössä nähdään nuoret yksilöinä ja ryhmän jäseninä, ohjataan nuoria ratkaisemaan myönteisesti ristiriitoja sekä välttämään asenteellisuutta ja ennakkoluuloja. Nuorisotyöntekijä valaa omalla toiminnallaan ja olemuksellaan uskoa tulevaan.

Nuorisotyö on kohtaamista, kannustavaa kasvatusta ja yhdessä tekemistä

Nuorisotyöntekijä on helposti lähestyttävä, luotettava ja turvallinen aikuinen. Hänen tulee huomioida roolinsa nuorten samaistumisen kohteena. Nuorisotyöntekijä löytää aikaa silloin, kun nuori sitä tarvitsee. Hän ymmärtää nuorisotyön rakentuvan nuoren vapaaehtoiselle osallistumiselle. Nuorisotyöntekijä tarttuu vääryyksiin ja korjaa epäoikeudenmukaisuutta. Nuorisotyöntekijä puuttuu nuoren kasvua, kehitystä tai terveyttä vaarantavaan toimintaan.

Nuorisotyöntekijä toimii tasapuolisesti, oikeudenmukaisesti ja erillaisuutta kunnioittaen. Nuorisotyöntekijä tunnistaa nuorten erilaisia tarpeita. Hän välittää, on läsnä ja kannustaa nuorta. Nuorisotyöntekijä antaa nuorelle aikaa oppia elämästä ja korjata tekemiään virheitä.

Nuorisotyö vahvistaa nuoren osallisuutta lähiyhteisössä, eri kulttuureissa ja yhteiskunnassa

Nuorisotyöntekijä edistää nuorten elinoloja ja hyvinvointia läsnäolevalla ja toiminnallisella työllään. Nuorisotyöntekijä rakentaa ja kehittää yhdessä nuorten kanssa turvallisia toimintaympäristöjä. Nuorisotyö muuttuu nuorten tarpeiden ja nuorisokulttuurien mukana. Nuorisotyöntekijä osallistuu nuorten tukemiseen arjessa sekä syrjäytymisen ehkäisyyn. Hän luo edellytyksiä nuorten osallisuudelle, pelkojen voittamiselle ja unelmien toteutumiselle.

Nuorisotyöntekijä arvostaa omaa työtään, toimii rakentavasti ja avoimesti työyhteisössä ja yhteistyöverkostossa

Nuorisotyöntekijä vahvistaa nuorisotyön roolia luottamalla asiantuntijuuteensa, tunnistamalla oman ammatti-identiteettinsä sekä olemalla ammattilaisena ja osaamisensa kehittäjä. Nuorisotyöntekijä jakaa omaa osaamistaan ja oppii toisilta ammattilaisilta. Nuorisotyöntekijä toimii monialaisessa yhteistyössä nuorisotyön omilla vahvuuksilla. Nuorisotyöntekijä edistää eri toimijoiden välistä vuoropuhelua, kunnioittaa nuorta ja hänen lähiverkostoaan sekä käsittelee vastuullisesti saamia tietoa. Nuorisotyöntekijä on kasvun ja kasvatuksen tukija.

Nuorisotyöntekijä toimii nuoruuden ja nuorten elinolojen tulkkina

Nuorisotyöntekijä seuraa nuorisopolitiikkaa keskustelua ja päätösten valmistelua. Hän osallistuu keskusteluun ja tuo nuorten näkökulmaa esille. Nuorisotyöntekijällä on kyky rakentavalla tavalla kyseenalaistaa ja nostaa esille yhteiskunnallisia epäkohtia. Nuorisotyöntekijä kannustaa nuoria vaikuttamaan itse ja kehittää yhdessä nuorten kanssa vaikuttamismahdollisuuksia. Nuorisotyöntekijä tiedostaa työnsä ja organisaationsa lähtökohdat ja tarkastelee kumppanuuksia, yhteistyötä sekä ulkopuolista rahoitusta tästä näkökulmasta.

Nuorisotyössä kunnioitetaan luontoa ja elämää

Nuorisotyössä huomioidaan toimintaympäristö, puututaan ilklvaltaan ja kannustetaan ympäristöstäväliiseen elämäntapaan. Nuorisotyössä noudatetaan kestävän kehityksen periaatteita. Nuorisotyöntekijä valitsee toiminnoissa luontoa kunnioittavia, ympäristöstäväliisiä vaihtoehtoja ja työmenetelmiä.

Nuorisotyöntekijä huolehtii omasta hyvinvoinnistaan

Nuorisotyöntekijä tunnistaa ja tunnustaa oman rajallisuutensa. Hän osaa hyödyntää nuorille tarkoitettua palveluverkostoa työnsä tueksi. Nuorisotyöntekijä osaa erottaa työn ja vapaa-ajan sekä asettaa rajat suhteensaan nuoreen. Osaamistaan ja jaksamistaan hän ylläpitää huolehtimalla itsestään, ja perehtymällä uuteen tietoon nuorista ja nuorisotyöstä.

MIKÄ ON AMMATTIEETTINEN OHJEISTUS JA KENELLE SE ON TARKOITETTU?

Ammattieettinen ohjeistus ilmaisee asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön. Sen tehtävänä on kertoa työn tarkoituksesta sekä antaa perustaa pohdinnalle oikeasta ja väärästä.

Ohjeistus on tarkoitettu nuorisotyön ammattilaisille, joilla on alan koulutus ja jotka työskentelevät kuntien, järjestöjen tai yksityisen sektorin palveluksessa. Ohjeistuksessa on käytetty nuorisotyöntekijä -nimikettä kuvaamaan alan ammattilaista.

Työntekijä voi hyödyntää ammattieettistä ohjeistusta pohtiessaan työn sisältöjä. Eettinen ohjeistus toimii työvälineenä nuorisotyön arjessa ja kehittämisessä. Työyhteisössä ohjeistusta voidaan käyttää koulutuksessa, perehdyttämisessä ja pulmatilanteita ratkottaessa. Ammattieettinen ohjeistus kertoo myös sidosryhmille ja toisille toimijoille nuorisotyön periaatteista.



Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
Nuoris- ja Liikunta-alan asiantuntijat ry

Kerro mielipiteesi: www.alli.fi/neo

Tilattavissa ja tulostettavissa: www.alli.fi ja www.nuoli.info

haasteita. Tulevaisuudessa asia voi olla toisin, mikäli kentän viestinä nousee media yleisesti nuorisotyön haasteena.

Ympäristö ja suhde muihin toimijoihin -näkökulma laajenee nuoren lähipiiristä ja elinympäristöstä tarkoittamaan yleisesti ympäristöä. Globaalisuus sekä luontoa ja elämää kunnioittavat arvot ovat osa nuorisotyötä. Ohjeistus haastaa työntekijät ympäristöystävällisiin valintoihin.

Seuraavissa näkökulmissa tuetaan ja kannustetaan työntekijää luottamaan omaan osaamiseensa ja asiantuntijuuteen. Nuorisotyöntekijät eivät aina itse huomaa ja arvosta omaa ammattitaitoaan ja näkemyksiään. Toisinaan myös ammattikuntaa voidaan väheksyä ulkopuolelta. Oman ammattitaidon arvostaminen on tärkeää. Toisaalta sen puute voi olla este moniammatilliselle vuorovaikutukselle. Kun työntekijä arvostaa sekä omaansa että toisen ammattilaisen näkökulmaa, hän uskalttaa asettua avoimeen vuoropuheluun luottavaisena ja toiveikkaana siitä, että lopputulos on parempi kuin ilman yhteistyötä. Oman näkökulmansa merkityksellisyyteen tulisi luottaa ja tuoda se yhteiseen varantoon. (Mattila 2010, 110–112.) Kyseinen näkökulma on tarkoitettu rohkaiseksi, jotta nuorisotyö ja sen tekijät uskaltaisivat ottaa sille kuuluvaa roolia esimerkiksi keskusteltaessa nuorten syrjäytymisestä tai vaikka lähiön kaupunkisuunnittelusta. Ammattieettisen ohjeistuksen tarkoituksena on tukea koko ammattikuntaa ja turvata heidän asemaa alansa osaajina.

Viimeinen näkökulma käsittelee työntekijän vastuuta osaamisesta ja työhyvinvoinnista. Kappale korostaa erilaisia rajoja ja rajapintoja. Eettisiä haasteita ilmenee työn ja vapaa-ajan rajaamisessa, työntekijän ja asiakkaan suhteen rajaamisessa sekä työn ja jaksamisen rajaamisessa. Ohjeistus noudattelee luonnettaan, eikä anna vastauksia vaan herättää pohtimaan haastavia asioita. Yksiselitteisiä vastauksia olisi mahdotontakin antaa, mutta tarkoituksena on avata keskusteluja tärkeistä aiheista. Monet rajapinnat korostuivat työryhmän keräämässä materiaalissa. Niissä käytiin läpi yksityiskohtaisiakin kysymyksiä; esimerkiksi voiko nuori olla työntekijän facebook -kaveri, voiko työntekijä tavata ”vanhoja” nuoria vapaa-ajallaan, etsiikö työntekijä kavereita asiakkaista tai kuuluuko vapaa-aika ja sen viettotapa mitenkään ammatillisuuteen? Olennainen lause kappaleessa on se, missä sanotaan, että työntekijä osaa asettaa rajat. Tätä osaamista lienee

hyvä pohtia ja opetella. Osaamista syntyy työntekijän koulutuksesta, kokemuksesta ja näkemyksestä. Tiedon ja kokemuksen jakaminen sekä yhdessä pohtiminen auttavat eettisesti perusteltuihin ratkaisuihin.

Tämä viimeinen näkökulma sai paljon kiitosta kommenttikierroksilla. Olisiko niin, että liian vähän kiinnitämme huomiota siihen, miten voimme työntekijänä?

Ohjeistuksen hyödyntäminen

Työryhmä päätti lopulta julkaista kaksi erilaista julkaisumuotoa; juliste ja taskumalli. Työryhmä katsoi, että ne palvelevat parhaiten ohjeistusta ja sen jalkauttamista. Molempiin julkaisuihin on liitetty myös lyhyt info siitä, mikä on ammattieettinen ohjeistus.

Juliste on vastaus huoneentaulu-mallille, jota toivottiin prosessin aikana. Kentältä toivottiin ohjeistusta, joka voisi olla konkreettisesti esillä niin työntekijälle kuin nuorille. Työntekijä voi tarkastella ja peilata omaa toimintaa huoneentaulun avulla. Sieltä löytyy perusteluja työlle ja tehdyille päätöksille, sen avulla voi vahvistaa eettistä pohdintaa ja herkkyyttä. Se pitää myös näkyvillä nuorisotyön tarkoitusta ja päämääriä. Ohjeistuksen tarkoituksena on voimauttaa ja tukea, se ei ole vaatimus tai haaste. Se kirkastaa nuorisotyön roolia ja tehtäviä sekä kannustaa työntekijää pohtimaan sekä toimimaan eettisesti perustellusti.

Myös nuorten kuuluu tietää, millaisia periaatteita työssä on ja esimerkiksi millaisia odotuksia voi olla työntekijää kohtaan. Eettinen ohjeistus on keskustelun avaus. Teemoja ja näkökulmia voidaan tarkastella yhdessä nuoren tai nuorten kanssa. Nuorisotyöhön kuuluu eettistä kasvatusta, keskustelua nuorten arvomaailmasta ja arvostuksista sekä eettisen pohdinnan jakamista nuorten kanssa. Nuoruusikään kuuluvat monesti vahvat mielipiteet ja toisaalta halu vaikuttaa asioihin. Nuorisotyöntekijät ovat kasvattajia, joten eettinen kasvatusta on osa työn sisältöä. Tällä tarkoitetaan arvojen ja normien siirtämistä ja rationaalisen pohdinnan tukemista. Eettinen kasvatusta tukee ihmisen luontaisen kehitysprosessin edistymistä. Se esimerkiksi auttaa nuorta selkiyttämään omia arvojaan. Tärkeää on nuoren autonomian tukeminen, vaikka kasvatusta tapahtuu vuorovaikutuksessa kasvatta-

jan kanssa. Eettisellä kasvatuksella tarkoitetaan myös tapakasvatusta, dogmien ja hyveiden juurruttamista, ajattelun ja moraalisten perustelutaitojen kehittymistä ja tunneherkkyyden vaalimista. Se on persoonallis-sosiaalista kasvamista eli sosiaalisten taitojen ja tunne-elämän kehittämistä. (Kallio 2005, 15–22.)

Taskumalli ohjeistuksesta on tarkoitettu jaettavaksi. Sillä voidaan tavoittaa niin yhteistyökumppaneita kuin kuntien, seurojen ja järjestöjen päättäjiä. Nuorisotyön luonne ja tarkoitus on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Ohjeistus toimii yhtenä keinona esitellä nuorisotyötä. Se tekee tunnetuksi ammatillisia periaatteita.

Julkaisumuodoista riippumatta tärkeintä on eettisen ohjeistuksen käsittely työkentillä. Sen toivotaan olevan työyhteisöissä koulutus- ja kehittämispäivissä työkaluna ja keskustelun herättelijänä. Toinen tärkeä näkökulma on ohjeistuksen jalkauttaminen alan koulutukseen. Sitä voidaan hyödyntää sekä perusopetuksessa että lisäkoulutuksissa. Ohjeistuksesta löytyy erilaisia tasoja ja niiden pohtimiseen avautuu monenlaisia näkökulmia riippuen keskustelijoista ja heidän taustoistaan.

Jo prosessin aikana rakenteilla olevaa ohjeistusta kommentoitiin monipuolisesti ja se nähtiin kuvaavan hyvin nuorisotyötä. Eräs kommentoija kuvasi asiaa niin, ettei ohjeistus sinänsä tuo mitään uutta, mutta jos nuorisotyössä edes kaikki tuo sisäistettäisiin, niin työ ja sen tekijät voisivat paljon paremmin. Ohjeistuksen tavoitteena on kirkastaa nuorisotyön ydintä, joten voidaan ajatella, että sen sanoma on jo olemassa työkentillä. Laadittu ohjeistus toimii näkökulmien esiin nostajana ja vahvistajana.

Työryhmä painotti ohjeistuksen kehittämistä ja päivittämistä myös jatkossa. Tarkoituksena ei ollut rakentaa pysyvää eettistä koodistoa vaan ohjeistus arjen työhön, joka muuttuu ja kehittyy työn sekä työmuotojen mukana. Tähän tarvitaan kentän kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millainen ohjeistus palvelee parhaiten nuorisotyötä ja sen tekijöitä. Nuorisotyö sai ohjeistuksen, mutta kehitystyö jatkuu.

Lähteet

- Aadland, Einar 1992. Sosiaali- ja terveydenhoitoalan etiikka. Keuruu: Otava.
- Airaksinen, Timo (toim.) 1991. Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hallberg, Pekka 2005. Arvot tasapainossa? Vantaa: WSOY.
- Heikkonen, Jaakko 1993. Menestyjän etiikka. Kuopio: Teollisuuden Kustannus Oy.
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pesso, Kaija 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Kallio, Eeva 2004. Kasvatus hajoavassa ajassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Lindqvist, Martti 2003. Ole hyvä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Mattila, Kati-Pupita 2010. Asiakkaana ihminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nieminen, Juha 2000. Nuorisotyön professionalisaatio Suomessa. Nuorisotutkimus, 2000:3, 32–49.
- Paasivaara, Leena 2009. Työnsä kokoinen ihminen. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Pursiainen, Terho 2001. Kuntaetiikka. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Rauas, Minna 2010. Ammattina nuorisotyö –esitys nuorisotyön eettisestä ohjeistuksesta. Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Räikkä, Juha & Kotkavirta, Jussi & Sajama, Seppo 1995. Hyvä ammattilainen. Johdatus ammattietiikkaan. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Sajama, Seppo 1995. Arkipäivän etiikkaa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Sanna Pylkkänen ja Elsi Vuohelainen

Ammatillisen päihdekasvatuksen eettiset toimintaperiaatteet

Nuorten kohtaaminen ehkäisevän päihdetyön tiimoilta vaatii ammatillista herkkyyttä. Siinä on huomioitava monia seikkoja, mutta ammatillaisen näkökulmasta olennaista on, että kohtaaminen on myös eettisesti kestävä. Eettisyys kulkee käsi kädessä laadun kanssa; arvopohjaltaan hatara tai menetelmällisesti kyseenalainen työ ei voi olla laadukasta. Tämän vuoksi on tärkeää, että myös nuorisotalon ehkäisevässä päihdetyössä kiinnitetään huomiota siihen, että se noudattaa tiettyjä eettisiä toimintaperiaatteita. Ammattieettiset periaatteet ilmaisevat ammattialan yhteistä systemaattista näkemystä siitä, millainen toiminta on oikeaa ja hyvää, ja millainen puolestaan väärää ja pahaa. Eettisen toiminnan perustana on ajatus siitä, että moraaliset ongelmat ratkaistaan sen perusteella, mikä harkitusti koetaan oikeaksi ja vääräksi (Juujärvi, Myyry ja Pessa 2007, 13). Eettiset periaatteet edustavat sitä henkeä, mitä kyseisellä alalla halutaan ylläpitää ja ne luovat monelta osin ammattialan identiteetin.

Monilla ammattialoilla on omat eettiset periaatteensa, joiden mukaan toimitaan. Ne voivat poiketa toisistaan suurestikin. Tämä luo päihdekasvatuksen eettisten toimintaperiaatteiden luomiselle omat haasteensa, sillä päihdekasvatusta tekevät monen eri ammattialan edustajat, jotka kukin noudattavat oman alansa eettisiä periaatteita: nuorisotyöntekijät, opettajat, terveydenhoitajat, seurakunnan työntekijät ja sosiaalityöntekijät, vain joitakin mainitaksemme. Päihdekasvatus ei perustu pakkoon tai ulkopuoliseen valvontaan. Se edellyttää sitoutumista yhteistyöhön sekä kunkin sitä toteuttavan oman ammatin arvoihin. Päihdekasvatuksen laadunvalvontaa nykyisillä rakenteilla tuskin saadaan siten linjattua, että osallistujille voitaisiin taata yhdenvertaiset tiedot ja taidot päihteistä. Tästä syystä ammatillinen päihdekasvatus tarvitsee eettiset ohjeet, jotka kannustavat jokais-

ta päihdekasvatuksen tekijää, organisaatiota ja tilaajaa etiikan ”omavalvontaan” ja jotka viestivät yhteiskunnan eri tahoille mistä päihdekasvatuksessa 2010-luvulla on kyse.

Tässä artikkelissa pyrimme hahmottelemaan ammatillisen päihdekasvatuksen etiikkaa alaikäisten nuorten parissa toimittaessa. Koska nuorisotalan ehkäisevää päihdetyötä tekevien kenttä on kirjava, kuten yllä kuvattiin, on yhtenäisiä nuorten etuja päihdekasvatuksessa kuvaavia ammattilaispiirteitä vaikea luoda. Joitakin reunaehtoja voidaan kuitenkin koota. Kirjoituksen taustalla vaikuttavat useiden eri ammattiryhmien- ja alojen eettiset periaatteet sekä keskustelu nuorisotyön eettisistä toimintatavoista. Artikkelini on osa Preventiimin (Preventiimi 2012) toteuttamaa Ammatillisen päihdekasvatuksen hyvät käytännöt -tutkimuskartoitusta, joka koostuu selvityksistä, työverstaista ja kirjoituksista.

Kohderyhmän tunnistaminen päihdekasvatuksessa

Antti Maunu (2012, 156–157, 146) korostaa, että ollakseen vaikuttavaa, nuorille suunnatun päihdekasvatuspuheen tulee olla samansuuntaista heidän arvomaailmansa kanssa sekä heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan kunnioittavaa. Pelkistäen voidaan sanoa, että päihdekasvatuksen ymmärtäminen on syytä tehdä nuorille mahdollisimman helpoksi. Siihen yksi keino on tarjoilla päihdetietous nuorille sopivina palasina ja heidän ymmärtämällään kielellä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että nuorille tulisi puhua heidän tyylillään tai että päihhteisiin tulisi suhtautua kuin nuoret. Päihdekasvattajan tulee uskaltaa olla eri mieltä kuin nuoret, ottaa kantaa aikuisena ja oman asiantuntemuksen kautta tarjota nuorille apua kysymyksiin, joihin he itse eivät osaa vastata (emt. 48). Nuorten näkemysten huomioiminen ja kuuleminen kuitenkin edesauttaa niin nuoren päihdekasvatuksen sisällön ymmärtämistä kuin kommunikaation sujuvuutta. Kuulluksi tuleminen on tärkeä osa kohtaamista.

Jotta nuoret huomioon ottava kohtaaminen olisi mahdollista, päihdekasvatuksen lähtökohtana tulisi olla kohderyhmien tunnistaminen ja sitä kautta päihdekeskustelun kohdentaminen nuoren tarpeista lähtien. Päihdekasvattajan tulee mahdollisimman hyvin perehtyä ryhmään ennen

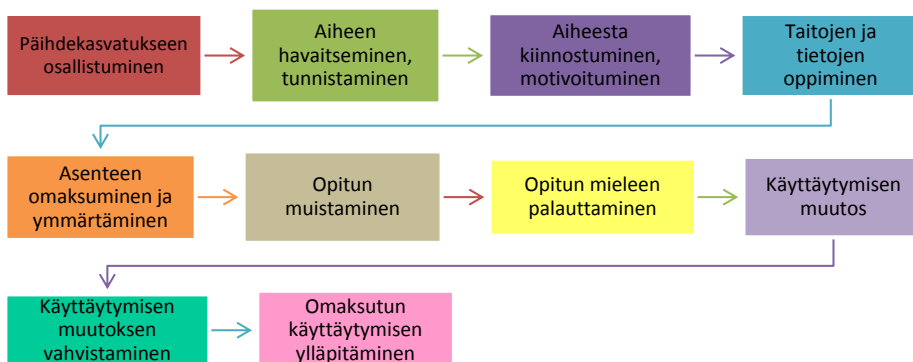
kuin lähtee puhumaan sille päihteistä. Olennaista on myös kyky tunnistaa nuorisokulttuureihin ja päihdeasenteisiin liittyviä trendejä. Kohderyhmän määrittely on olennaista myös päihdekasvatuksessa käytettävää menetelmää valittaessa. Jatta Herrasen (2010, 29) mukaan valittu menetelmä määrittelee niin kohderyhmän toimijuuden rajoja kuin päihdekasvattajan omaa roolia kasvattajana. Menetelmän valinnalla on myös suuri vaikutus ohjaajan ja kohderyhmän väliseen vuorovaikutussuhteen toimivuuteen. Päihdekasvatusta suunniteltaessa on mahdollisuuksien mukaan huomioitava ainakin seuraavat asiat (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009): 1) Nuorten ikä: pääsääntöisesti voidaan ajatella että esimerkiksi 11-vuotiailla on päihdekasvatuksen suhteen erilaiset tarpeet kuin 16-vuotiailla. Yli 18-vuotiaiden parissa päihteistä taas puhutaan suurin osin eri säännöin kuin alaikäisten, sillä heillä lähtökohdat päihteidenkäytölle ovat jo lain puitteissa erilaiset. 2) Ryhmän koko: sillä, tehdäänkö päihdekasvatusta yksilötasolla, pienelle ryhmälle vai esimerkiksi koulun kaikille 7. –luokkalaisille, on suurta merkitystä pohdittaessa millaista päihdekasvatusta halutaan tehdä ja mitä menetelmiä on suotavaa käyttää. 3) Ryhmän kokemustaso ja taustat: eri ryhmät kaipaavat erilaista päihdekasvatusta riippuen siitä, miten paljon heillä on ennestään kokemusta päihteistä ja mitkä päihteet ovat heille ajankohtaisia. Tässä olennaista on pohtia, kaipaako ryhmä sosiaalista vahvistamista, yleistä ehkäisyä vai riskiehkäisyä. Voidaan esimerkiksi ajatella, että päihdekokeiluja vasta harkitseville ei ole syytä puhua riippuvuudesta, kun taas runsaasti päihteitä käyttävien kanssa on myöhäistä keskustella siitä, miksi päihteitä ei kannata edes kokeilla. Huomioitavaa on, että kohderyhmien määrittelyminen ei aina ole ongelmaton, sillä eri ryhmiä erottavat kriteerit eivät ole kovin yksioikoisia. Nuorten asenteet ja käyttäytyminen on yksilöllistä, ei ikä- tai viiteryhmäkohtaista. Ei ole esimerkiksi sanottua, että 18-vuotias on päihdekokeiluissaan ns. edistyneempi kuin 11-vuotias tai että kaikki tiettyyn ryhmään kuuluvat kaipaavat tietoa juuri kannabiksen käytön haitoista. Olennaista onkin säilyttää tietynlainen kohderyhmäherkkyys ja mukauttaa päihdekasvatusilanteita kulloisenkin ryhmän tarpeiden mukaan (Maunu 2012, 15–16).

Päihdekasvatusta on tehtävä pitkällä jäniteellä

Yksi päihdekasvatuksen yleisimmistä ja virheellisimmistä luuloista on odottaa, että muutos nuorten asenteissa tapahtuisi välittömästi päihdekasvatustilanteen jälkeen. Valitettavan laajalti elää yhä käsitys tieto-asenne-käyttäytyminen -teoriasta (Thorsen ja Anderson 2000), joka vaikuttaa vielä tänäkin päivänä useisiin uutena kehitettäviin päihdekasvatuksen lähestymistapoihin. Valitettavaa tämä on siksi, että 2010-luvulle tultaessa on ehditty tarkastella useita eri teoreettisia viitekehyksiä (esim. virittävän valistuksen teoria), joiden on havaittu vastaavan nykypäivän nuorten todellisuutta paremmin. Tieto-asenne-käyttäytyminen -teorian taustalla on ajatus ihmisen käyttäytymisen rationaalisuudesta ja prosessista, jossa annettu tieto muuttuu oikeanlaiseksi asenteeksi joka puolestaan vaikuttaa suoraan ja välittömästi käyttäytymiseen. Erityisen tyypillistä tieto-asenne-käyttäytyminen mallille on ainekeskeinen lähestymistapa ja riskivalistus. Markku Soikkeli (2002, 35.) käyttää termiä lääkeruiskumalli, jolla hän viittaa odo-
tuksiin, että kun päihdekasvatus tarjotaan nuorelle, sen tulisi lääkkeen tavoin vaikuttaa välittömästi ja halutulla tavalla nuoren asenteisiin ja käyttäytymiseen.

Tähän ajattelumalliin liittyvän prosessin pitkäkestoisuudesta ja hallinnan haasteista Preventiimi on tehnyt McGuiren viestintäteoriaa hyödyntäen oman tulkintansa:

Kuva 1 (seuraavalla sivulla) osoittaa sen, että tieto-asenne-käyttäytyminen -malli ei toimi ainakaan päihdekasvatuksessa. Nuoren asenteet ja käyttäytyminen eivät muutu hetkessä, vaan siihen kuuluu monia eri vaiheita ja kuhunkin eri vaiheeseen voi sisältyä lukuisia muuttujia. Päihdekasvatuksessa on mahdotonta osoittaa tarkasti, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet nuorten päihdeasenteiden muodostumiseen, sillä jokainen nuori on yksilö ja päihdekasvatustilanteet vaikuttavat eri nuoriin eri tavoin. Lisäksi on muita tekijöitä, kuten kaveripiiri, perhe tai elämäntilanteen muutokset, jotka vaikuttavat nuoren ajatus- ja toimintamalleihin. Tämän takia ei voida olettaa, että yhden tietyn päihdekasvatuskerran voidaan osoittaa muuttaneen nuoren suhtautumisen päihteisiin saati kokea, että päihdekasvatuksessa on epäonnistuttu kun nuoren päihdeasenteet eivät välittömästi muuttuneetkaan.



Kuva 1. Päihdekasvatuksen muuttuminen uudenaikaiseksi käyttäytymismalliksi (mukaillen Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 23)

Päihdekasvatuksella kuitenkin on vaikutusta. Salasuo (2011, 18) lainaa Matti Piispaa, joka sanoo valistuskampanjoista näin: ”ne ovat pisaroita, jotka yksinään eivät saa aikaan juuri mitään näkyvää, mutta yhdessä muiden pisaroiden kanssa voivat muodostaa suuren virran, joka pitkän ajan kuluessa kovertaa kovankin maan”. Piispa puhui valistuksesta, mutta yhtä lailla tämä pätee päihdekasvatukseen; kertaluontoinen kohtaaminen ei todennäköisesti riitä, mutta jokainen pienikin päihdekasvatusilanne on tarpeellinen muutoksen aikaansaamisessa. Jotta nuoren asenteita ja käyttäytymismalleja päihteiden suhteen saadaan muutettua, täytyy päihdekasvatuksella olla toistuvaa ja pitkäjänteistä.

Päihdekasvatus on tiedon ja taidon yhdistelmä

Päihdekasvattajan ammatillisen toiminnan vastuullisuus perustuu yhtäältä tietoon ja ammattitaitoon sekä toisaalta työn arvo- ja normipohjaan. Se edellyttää jatkuvaa ammattitaidon ylläpitämistä. Terveiden ja hyvinvointin laitoksen laatimissa ehkäisevän päihdetyön eettisissä periaatteissa todetaan, että ”päihteistä annetun tiedon on oltava tosiasioihin perustuvaa” (THL 2012). Päihdekasvattajan tulee muistaa olevansa puolueeton asian-

tuntija, jonka sanoman on perustuttava viimeisimmän tutkimuksen antamiin objektiivisiin havaintoihin ja niiden kriittiseen arviointiin sekä muihin tosiseikkoihin. Nuoret kaipaavat tosiasioihin perustuvaa tietoa ja luotamus päihdekasvatukseen laskee, jos tarjottu tieto on todettavissa vääräksi tai jos aikuinen ei pysty sitä perustelemaan. Sen lisäksi, että päihdekasvattajan tulee tuntea päihteet, hänen tulee tuntea myös menetelmät joita käyttää ja on kyettävä perustelemaan valitsemiensa menetelmien käyttö kyseisessä kohderyhmässä. Antti Maunu (2012, 41) toteaa, että voidakseen vaikuttaa nuorten juomiseen, päihdekasvattajan ”tulee tietää riittävästi nuorten elämän lähtökohdista samoin kuin niistä pyrkimyksistä, joihin erilaiset nuoret juomis- ja muulla toiminnallaan pyrkivät”. Tietoperusta ulottuu siis myös varsinaisen ainekohtaisen tiedon ulkopuolelle. Jotta päihdekasvattaja pysyy ajan hermoilla, hänellä tulisi olla työnsä puolesta mahdollisuus päivittää tietojaan lukemalla, keskustelemalla muiden alan edustajien kanssa ja osallistumalla alan seminaareihin ja tapahtumiin.

Vaikka tutkittua tietoa, tilastoja ja selvityksiä päihdekasvatuksen teemoista on kohtalaisen hyvin olemassa, kaikkea ei kuitenkaan tutkimustiedosta löydy. Päihdekasvattajien parissa on paljon ns. hiljaista tietoa, jolla tarkoitetaan ammattitaidon ja kokemuksen kautta syntynyttä tietoa, jota ei ole tutkittu tai kirjattu ylös. Päihdekasvattajien on sallittua ja suotavaakin käyttää myös hiljaista tietoaan; se tuo päihdekasvatustilanteisiin uusia sävyjä ja auttaa lisäksi tarkastelemaan tutkittua tietoa oikealla tavalla. Olennaista on kuitenkin muistaa se, että jotta työ olisi eettisesti kestävää, kaikki päihdekasvatuksessa tehtyt ratkaisut on kyettävä järjestelmällisesti perustelemaan.

Pätevä päihdekasvattaja tarkastelee asioita henkilökohtaista minäänsä laajemmassa perspektiivissä ja osallistuu vuoropuheluun nuorten kanssa ammatillaisen roolissa. Laadukasta päihdekasvatusta tehdään ammatillaisen, ei esimerkiksi vanhemman näkökulmasta. Ammattirooli voi olla myös vapaaehtoistyön ammatillisella, sillä päihdekasvatuksessa työskentelevillä henkilöillä on monenlaisia ammattipätevyyksiä ja osaamiskirjo on laaja. Päihdekasvattajan tehtävä ei ole esittää tunnepitoisesti omia kokemuksiaan, vaan keskittyä kohderyhmän tarpeisiin ja itse tilanteelle asetettuihin

tavoitteisiin. Hän osoittaa myös käyttäytymisellään ja toiminnallaan olevansa tehtävän vaatiman luottamuksen ja kunnioituksen arvoinen.

Päihdekasvattajan tehtävä on arvioida itse oma pätevyytensä ja sen rajat ottaessaan itselleen tehtäviä, sekä kunnioittaa myös muiden ammattiryhmien edustajien asiantuntemusta. Kun osaamisen rajat tulevat vastaan, on nuoren parasta ajatellen välttämätöntä pyytää apua toisaalta. Moniammatillinen yhteistyö on ehkäisevässä päihdetyössä tärkeää. Päihdekasvattajat joutuvat työssään kohtaamaan asioita, joista he eivät yksin voi olla vastuussa. Heidän tietoonsa saattaa esimerkiksi tulla seikkoja, jotka kuuluvat lastensuojelulain (13.4.2007/417) piiriin. Lastensuojelulain 25. pykälä, joka velvoittaa tekemään ilmoituksen silloin kun lapsen etu sitä vaatii, koskee valtaosaa nuorten parissa toimivista ammattilaisista. Tilanteisiin, joissa nuori kertoo päihdekasvattajalle ilmoitusvelvollisuuden tai lain piiriin kuuluvia asioita, sisältyy oman toiminnan motiivien ja päämäärien eettistä pohdintaa ja arviointia. Päihdekasvatuksessa vastuu on sidoksissa sitä määrittelevään normistoon, esimerkiksi lainsäädäntöön. Kouluympäristöissä tehtävä työ on rinnastettavissa opettajan työlle asetettuun normistoon (ks. OAJ 2012).

Hoitaessaan tehtäväänsä myös päihdekasvattajalla on oikeus tulla kohdelluksi oikeudenmukaisesti ja reilusti. Päihdekasvattaja ei ole velvoitettu kertomaan omia kokemuksiaan suhteessa päihteisiin. Ammatillinen päihdekasvatus on siltä osin työtä. Se ei perustu yksittäisen päihdekasvattajan kokemuksiin esimerkiksi vanhempana, eikä näe keskeisenä hänen päihteen käyttöönsä. Sen sijaan päihdekasvatus on kiinnostunut nuorten tunteista, kokemuksista, näkemyksistä ja asenteista. Se kannustaa pohtimaan oikeaa ja väärää, oman kehon itsemääräämisoikeutta, millaisia ovat hyvät kaverisuhteet ja miksi esimerkiksi alkoholin käyttö tai tupakointi on jollekin ihmisille niin tärkeitä ja toisille taas ei lainkaan. Tavoitteena ja kohde-ryhmänä ovat nuoret ja heidän tarpeensa ehkäisevässä päihdetyössä.

Päihdekasvatusta osallisuuden kautta

Tomi Kiilakoski (2010, 146) kirjoittaa, että ”juuri ihmisten elämäntilanteiden huomioiminen ja heidän toimijuutensa korostaminen erottaa aidon kasvatuksen pelkästä pakkosyötöstä, tallentamisesta ja tiedon päähän kaatamisesta”. Päihdekasvatuksen yksi keskeisimmistä seikoista on nuorten huomioiminen ja osallisuus. Osallisuudella tarkoitetaan nuorten mukaan ottamista päihdekasvatuksen suunnitteluun ja toteutukseen aktiivisina toimijoina sekä tiedon tuottajina, ei vain sen vastaanottajina. Sen kautta päihdekasvatuksesta tulee nuorille omakohtaista ja vaikuttavaa. Nuorille on annettava päihdekasvatuksessa ääni, keino ilmaista itseään ja tuoda esiin ajatuksiaan. Herrasen (2009) mukaan nuoret kokevat päihdekasvatuksen osin turhauttavaksi, tylsäksi ja tutun asian toistamiseksi, miltä kenties voitaisiin välttyä ottamalla nuoret mukaan pohtimaan millaista päihdekasvatusta toteutetaan.

Olennaista on pyrkiä luomaan osallisuuden mahdollistava ympäristö, jossa vuorovaikutus päihdekasvattajan ja nuorten välillä on tasavertaista (Ali-Melkkilä 2009, 138). Osallisuuden mahdollistaminen edellyttää päihdekasvattajalta valmiuksia tehdä yhteistyötä nuorten kanssa sekä rohkeutta antaa nuorten ajatuksille tilaa. Mikäli nuoret otetaan päihdekasvatuksen suunnitteluun ja toteutukseen mukaan, heillä on todella oltava mahdollisuus vaikuttaa sen kulkuun (lopullisen päätäntävällän säilyessä kuitenkin aikuisella). Nuorilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa ja usein mitä päihhteisiin tulee, nuorilla on paljonkin sanottavaa. Heidän kokemuksensa päihhteistä eivät tarkoita vain omakohtaisia käyttökokemuksia, vaan myös kokemuksia lähiyhteisöistä ja arjesta, jossa he elävät. Nuorilta kysymällä saa tietoa siitä, mihin ongelmiin kyseisellä alueella olisi puututtava ja millä tavoin päihdekasvatus parhaiten menisi perille.

Osallisuutta on mahdollista toteuttaa eriasteisesti. Nuoret voivat toimia aloitteen teosta asti päihdekasvatuksen suunnittelussa tai tulla mukaan aikuisen kehittelemän idean viimeistelemiseen ja toteuttamiseen. Keskeistä kuitenkin on se, että nuorella on aktiivinen rooli päihdekasvatuksessa, mikä on yksi merkittävä tekijä myös kun verrataan keskenään päihde-

kasvatusta ja -valistusta; kasvatus on vuorovaikutteista ja kokonaisvaltaista kohtaamista ja valistus puolestaan yksisuuntaista tiedonjakoa.

Päihdekasvatusta nuoria kunnioittaen

Kirjassaan *Miten puhua huumeista* (2002) Markku Soikkeli kuvaa propagandaa ja indoktrinaatiota huumevalistuksessa. Propagandalla tarkoitetaan sitä, että asenteisiin ja käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan tarjoamalla pelkkä puoliotuus; vain tietoja, jotka ovat kasvattajan viestin kannalta suotuisia. Nuorten taivuttelemisen ajattelemalla tietyllä tavalla, ilman omaa ajattelua on propagandaa jyrkimmillään. Auktoriteettiasemasta (joka päihdekasvattajalla ryhmätilanteessa eittämättä on) tarjottu tarkoitushaluisen tieto on sitä aina, vaikka tarkoitusperät olisivat kuinka hyvät. Yksinkertaistava ja yksisuuntainen päihdekasvatus ei kehitä nuorten valmiuksia tietoiseen ajatteluun, jota voidaan pitää tärkeänä tavoitteena nuorten päihdekasvatuksessa. (Soikkeli 2002, 56–58.) Propaganda vetoaa myytteihin ja tunteisiin tavoilla, joilla nuoret viimekädessä ohjataan pois heille tärkeiden asioiden ääreltä (Puolimatka 1997, 355; Soikkeli 2002, 56). Indoktrinaatiolla puolestaan tarkoitetaan kasvatusta, jossa esimerkiksi päihdekasvatuksen sisällöt siirretään nuorelle ilman, että hänellä itsellään on mahdollista arvioida sen pätevyyttä. Kiilakoski (2010, 146) kuvaa indoktrinaatiota sanomalla sen sulkevan ovia ja rajoittavan ihmisen vapautta, kun kasvatuksen tehtävä päinvastoin olisi avata ovia ja vapauttaa ihmisiä. Päihdekasvatus joka perustuu keinolla millä hyvänsä -ajatteluun ei ole eettisesti kestävää vaan manipuloivaa. Epäeettinen kasvatus menetelmänä heikentää ihmisten välistä luottamusta ja vuorovaikutusta. Se murentaa kommunikaatiota ihmisten välillä, jonka tulisi olla päihdekasvatuksen tukipilareita (Puolimatka 1997, 228.) Vastapainona edelliselle kasvatuksellinen opetus edistää oppilaan persoonan monipuolista kehitystä ja tukee nuoren kehitystä itsenäisesti ajattelevaksi persoonaksi. Kyse onkin siis suurelta osin siitä miten päihdekasvatusta tehdään, eikä niinkään mitä siinä opetetaan.

Pelottelu päihteiden käyttöön liittyvillä seurauksilla huomioimatta nuoren kehitysastetta voi aiheuttaa hänessä huolta omasta ja läheisten hyvinvoinnista. Tällaisen huolen synnyttäminen päihdekasvatuksen sivu-

tuotteena tulisi eliminoida. Jokaisen päihdekasvattajan tulee kunnioittaa työssään ihmisen yksityisyyttä, henkilökohtaisia elämänarvoja ja olla välillisesitkään tuomitsematta yksilöiden elämäntilanteita. Erityisesti päihdekasvatuksessa, jossa kohderyhmänä ovat alaikäiset ja mahdollisesti myös alaluokkien oppilaat, ei päihteidenkäyttäjillä tai ihmiskohtaloilla pelottelu ole suotavaa.

Jotta nuori voi tulla kohdatuksi omana itsenään, on tärkeää myös se, että ammattilainen oppii tunnistamaan omat asenteensa, ennakkoluulon-
sa ja stereotypiansa, jotka voivat vaikuttaa siihen, miten hän toimii päihdekasvatustilanteissa (Juujärvi, Myyry ja Pessa 2007, 98–99). Päihdekasvattajan ei tarvitse karistaa omaa persoonaansa ja arvomaailmaansa päihdekasvatustilanteissa, mutta on olennaista tiedostaa ne seikat, jotka voivat kääntää tilanteen nuoren kannalta epäedulliseksi, jotta osaa kiertää ne ammatillisissa tilanteissa. Hyvä päihdekasvattaja hyväksyy sen, että nuorelle hyvän elämän mittapuun ja hyvään elämään pääsemisen keinot voivat olla erilaisia kuin hänellä itsellään ja pyrkii tästä huolimatta löytämään yhteisen ymmärryksen päihdekasvatuksen sisältöön tuputtamatta (Maunu 2012, 48).

Lopuksi

Tässä artikkelissa alaikäisten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön hahmoteltujen eettisten periaatteiden tarkoituksena on toimia ajatusviitoina päihdekasvattajan pohtiessa oman työnsä eettisyyttä. Yksi olennainen askel kohti eettistä päihdekasvatusta lienee se, että päihdekasvattaja ylipäänsä pohtii asiaa. Se jo osoittaa sen, että ei ole täysin yhdentekevää millä mittapuulla päihdekasvatusta tehdään ja että halutaan kiinnittää huomiota siihen, että se palvelisi mahdollisimman hyvin nuorten tarpeita. Kukin päihdekasvattaja käy läpi omat pohdintansa ja rakentaa omaan työhönsä ja ammattitaustaansa soveltuvat eettiset toimintaperiaatteet. Eettisyys päihdekasvatuksessa näkyy pieninä asioina, kuten siinä, miten nuorelle puhutaan, miten hänen ajatuksiinsa suhtaudutaan tai miten hänet otetaan toimintoihin mukaan. Pieniä tekoja, mutta pidemmän päälle ne voivat saada aikaan suuria asioita ja oikeanlaisia asenteita.

Lähteet

- Ali-Melkkilä, Sirpa 2010. Ehkäisevää päihdetyötä eli kansalaiseksi kasvatamista osallisuuden kautta. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Kylmäkoski, M., Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 132–142.
- Herranen, Jatta 2010. Toisin tekemisen paikka? Ehkäisevää päihdetyötä nuorten silmin. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 26–44.
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Kiilakoski, Tomi 2010. Korkatut pullot, pirun kusi ja alkoholistien maksat. Luonnostelmia osallistavaan päihdekasvatukseen. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.). Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 143–161.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Maunu, Antti 2012. Ryypäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Preventiimi 2012. Viitattu 20.6.2012.
<http://www.preventiimi.fi/mika-preventiimi>.
- Puolimatka, Tapio 1997. Opetusta vai indoktrinaatiota. Valistus ja manipulaatio opetuksessa. Tampere: Kirjayhtymä.
- Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisotalon ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.
- Salasuo, Mikko 2011. Vaikuttamisen keinot. Teoksessa Se toimii sittenkin – Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Soikkeli, Markku & Sala-

suo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Soikkeli, Markku 2002. Miten puhua huumeista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimuskeskus Stakes. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY.

Thorsen, Tom & Anderson, Thomas 2000. Upplysning och undervisning – begränsar den alkohol- och narkotikaproblemen? Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning CAN.

THL 2012 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Neuvoa antavat. Ehkäisevän päihdetyön eettiset periaatteet. Viitattu 23.5.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaisevan-paihdyton-eettiset-periaatteet

OAJ 2012. Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet. Viitattu 21.5.2012.

http://www.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447767&_dad=portal&_schema=PORTAL

Luku 2.

Kohtaaminen

Ismo Tuominen

Lapsemme juovat - mitä tehdä?

18-vuotiaista nuorista naisista noin 6 % ilmoittaa nykyään olevansa raitis. Heillä on takana lapsuus modernissa hyvinvointiyhteiskunnassa. Vuoden 1968 juomatapatutkimuksessa 19 % 50–69-vuotiaista miehistä ilmoitti olevansa raitis. Tällä ikäluokalla oli takanaan sotavuodet rintamalla.

Tiedämme hyvin, että alkoholi ei kuulu lasten elämään. Alkoholimyrkytykset sekä päihtyneenä sattuvat tapaturmat ja väkivalta ovat erityisiä riskejä lapsille. Varhain alkoholin käytön aloittaneet lapset tupakoivat ja käyttävät huumausaineita muita lapsia todennäköisemmin. Lisäksi alkoholi on viime vuosien kokeellisten tutkimusten mukaan vaaratekijä nuoren elimistön ja keskushermoston normaalille fysiologiselle kehitykselle. Aivot jatkavat kehitystään aina 21-vuotiaaksi asti. Alkoholikokeilut voivat jättää aivojen mielihyvakeskukseen muistijäljen, josta kehittyy myöhemmin alkoholiriippuvuus. Varhainen alkoholin käytön aloittaminen ennustaa siis vahvasti aikuisiän alkoholiongelmia.

Tutkimukset voidaan vetää yhteen toteamalla, että jokainen vuosi, jonka alle 20-vuotias kasvaa käyttämättä alkoholia, parantaa hänen hyvinvointiaan nyt ja pitkälle aikuisikään saakka. Eri-ikäisten moninaiset alkoholiongelmat näkyvät nyt kansalaisten arkielämässä ja myös mediassa. Yleinen vaatimus on, että yhteiskunnan tulisi nyt tehdä kaikkensa sekä yleisten että lapsia koskevien alkoholihaittojen vähentämiseksi.

Mitä tehdä?

Lainsäätäjä on jo lasten osalta sanansa sanonut: Kaikkien alkoholijuomien myyminen ja välittäminen on kiellettyä alle 18-vuotiaille. Alle 18-vuotias ei myöskään saa pitää alkoholijuomia hallussaan. Tässä vaiheessa voidaan herättää kaksi kysymystä: onko 18 vuoden ikäraja riittävä ja miten laki on toiminut?

Mikä tahansa laki jää kuolleeksi kirjaimeksi, jos sitä ei valvota ja noudateta. Poliisi valvoo ainakin ajoittain alkoholin hallussapidon ikärajaa tehostetusti. Ravintoloiden ja kauppojen valvontaa on viime vuosina lisätty, mutta siitä huolimatta alaikäisten ei ole halutessaan kovin vaikeaa saada alkoholi juomia. Tutkimusten mukaan juuri 18 vuotta täyttäneet nuoret ostavat yleisesti alkoholi juomia alaikäisille kavereilleen.

Jos lapsille ja nuorille aiheutuvia nykyisiä ja tulevia alkoholi haittoja haluttaisiin tehostetusti vähentää, alkoholi juomien ostoikärajan nostaminen 20 vuoteen vähentäisi todennäköisesti heidän juomistaan. Nykyistä korkeampaa ikärajaa puoltaisivat ainakin Ruotsin ja Yhdysvaltojen kokemukset korkeammasta ikärajasta, uusi tieteellinen näyttö alkoholin vaikutuksista vielä kehittyviin aivoihin sekä nykyisten 18–19-vuotiaiden nuorten omat käyttäytymismallit, jotka eivät osoita kovin vastuullista suhtautumista lain noudattamiseen.

Lasten ja nuorten juomista on vähennetty ja sitä tulee jatkossakin vähentää lukuisilla muillakin keinoilla kuin nuoriin kohdistetulla kurinpidolla ja valvonnalla. Vanhempien kasvatustehtävää tuetaan monin tavoin. Lasten ja nuorten päihteetön elämä on nuoriso- ja opetustoimessa sekä sosiaali- ja terveystoimessa laajan ja monimuotoisen yhteistyön tavoitteena. Asiaa käsitellään terveystieto-oppiaineessa ja integroituna monessa muussa oppiaineessa koulussa. Urheilu- ja muilta seuroilta edellytetään selkeitä päihteisiin liittyviä sääntöjä.

Entä tulokset? Esimerkiksi 16-vuotiaista nuorista, joille alkoholi juomia ei saa myydä tai välittää, hieman yli 40 % käyttää nykyään alkoholia vähintään kerran kuukaudessa ja hieman alle 20 % juo itsensä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa. Vuoden 2011 kouluterveyskyselyn mukaan lukion ensimmäisen ja toisen vuosikurssin oppilaista 25 % joi itsensä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa. Ammattioppilaitosten oppilaiden vastaava luku oli 39 %.

Lasten ja nuorten hoitoa vaativat päihtymystilat ja alkoholi myrkytykset ovat säilyneet vuodesta 1996 suunnilleen ennallaan. 15–19-vuotiailla työtöillä hoitojaksot yleistyivät kuitenkin selvästi vuosina 2005–2008 ja olivat jo yleisempiä kuin samanikäisillä pojilla.

Koska tulokset eivät ole kovin hyviä, nyt tulisi kiinnittää huomiota niihin tekijöihin, jotka tällä hetkellä toimivat tavoitteitamme vastaan.

Lapsemme juovat, koska aikuisetkin juovat

On olemassa todellinen vaara siitä, että nuorten alkoholinkäytön kauhistelu on meille aikuisille sittenkin sijaistoiminto tilanteessa, jossa kaksi yhteen sopimatonta pyrkimystä – halu tehdä alkoholihaitoille jotain ja halu itse juoda entiseen tapaan – aktivoituvat samanaikaisesti. Sijaistoiminto – kuten pään raapiminen – ei yleensä auta ainakaan yhtä paljon kuin varsinaiseen ongelmaan puuttuminen.

Alkoholikulttuuri muodostuu alkoholin käyttöön liittyvistä arkielämän kirjoittamattomista säännöistä ja tavoista. Lapset juovat nyt aikuisten yhteiskunnassa, jossa alkoholin käyttö on yleisempää ja humalahakuisempaa kuin sukupolviin. Vaikka alkoholi on selvä uhka lasten terveydelle, mittavat alkoholihaitat syntyvät sittenkin aikuisten juomatavoista. Tutkimustiedot hätkähdyttävät: Alkoholiin liittyvät tapaturmat ja myrkytykset ovat tavallisin alle 40-vuotiaiden kuolinsyy. Joka viides mies ja joka kymmenes nainen on alkoholin riskikuluttaja. Miesten alkoholinkulutus on kaksinkertaistunut 40 vuodessa. Uusi uhka on, että naisten alkoholinkulutus on samassa ajassa lähes kuusinkertaistunut ja naisten humalajuominen on merkittävästi lisääntynyt. Alkoholiongelmat ovat lisääntyneet 2000-luvulla suhteellisesti kaikkein eniten 60–69-vuotiailla naisilla.

Miten valistus tai lähellä olevan aikuisen asiallinen keskustelu voisiakaan enää vaikuttaa nuoreen, joka on vuosikaudet nähnyt isän ja äidin sekä papin ja mummon pienessä tai suuremmassa sievässä? Mikä on nuorelle se piilosanoma, jos vanhemmat kulkevat koko kesän kuin oluttölkit olisivat liimalla kiinni kädessä? Yhä useammat aikuiset eivät häpeä lainkaan näyttää humalaansa – edes omien lastensa edessä.

Alkoholikulttuuriimme kuuluu nyt myös se, että suuri osa vanhemmista ei joko halua tai kykene välittämään edes omien lastensa alkoholinkäytöstä. On vanhempia, joiden omat päihde- tai muut ongelmat ovat niin suuria, ettei lapsen kunnollinen kasvatus enää onnistu. Kuitenkin myös osa ”tavallisista” vanhemmista pakkaa lastensa reppuihin alkoholijuomia.

Ajatuksena on, että lapset juovat joka tapauksessa, ja omat juomat nähdään turvaa tuovina. Voidaan sanoa, että koko yhteiskunta ummistaa silmänsä siltä rituaalinomaiselta humalajuomiselta, jota lapsemme harrastavat vaikkapa koulujen kevätjuhlien jälkeen.

Alkoholipolitiikan historia tuntee vastaavanlaisen tilanteen. Kieltolakia rikottiin niin yleisesti, että yleinen lainkuuliaisuus heikentyi ja oli selvempää kumota koko laki. Jos isät ja äiditkään eivät välitä omien lastensa suojelemiseksi säädetyistä ikärajoista, tulisiko ikärajat poistaa laista?

Olennaista on, että kaikki aikuiset – eivät vain lasten ja nuorten vanhemmat – muokkaavat päivittäin omalla käyttäytymisellään alkoholikulttuuria. Mitkään yhteiskunnan toimet eivät voi kilpailla alkoholikulttuurin vaikutuksen kanssa. Kulttuurisen muutoksen tarve on ilmiselvä. Minusta alkoholikulttuurimme ei muutu siten, että jatkamme omaa elämäämme kuten ennen. Jos yhteiskunta tukisi kaikin keinoin vanhempia, isät ja äidit voisivat tehokkaammin suojella lapsiaan alkoholin aiheuttamilta vaaroilta.

Saatavuuden rajoittaminen vähentää haittoja

On väärin tukeutua yksin yksilön vastuuseen ja tyhjään mantraan kulttuurin muutoksen tarpeesta. Koska kyse on akuutista myrkystä, joka aiheuttaa riippuvuutta ja muuttaa käyttäjänsä aivot toimintaa, tarvitaan ennen muuta yhteiskunnallista sääntelyä, jolla rajoitetaan tuon myrkyn myymistä ja käyttöä. Jos nykyistä haittatasoa pidetään liian suurena, tarvitaan tehokkaampia yhteisiä rajoituksia - ei yksilön vastuun lisäämistä.

Ikärajoja ei tulisi poistaa laista, vaan käynnistää samanlainen prosessi, joka johti tupakkalain säätämiseen ja yhteisesti hyväksyttyihin rajoituksiin, joita myös noudatetaan. Yleinen suhtautuminen tupakkaan ja tupakointiin on tiukentunut – ja tiukennukset koskevat sekä aikuisia että lapsia. Lisää tupakkarajoituksia suorastaan vaaditaan – viimeisimpänä esimerkiksi parveketupakointia vastaan.

Lapsemmekin joisivat vähemmän, jos me aikuiset heräisimme hyväksymään sellaisia yhteisiä sääntöjä, jotka vähentäisivät meidän kaikkien juomista. Asiasta keskustellaan paljon vuoden 2013 aikana, kun hallitus poh-

tii alkoholilain kokonaisuudistusta. Jokainen vanhempi ja nuorten kanssa työskentelevä voi osallistua tähän keskusteluun muistuttamalla, että emme voi vähentää lastemme alkoholinkäyttöä juomalla itse enemmän.

Maritta Itäpuisto ja Ari Inkinen

Vanhempien alkoholinkäyttö lapsen ja nuoren huolenaiheena

A-klinikkasäätiön tekemien Lasinen lapsuus -kyselyiden mukaan noin joka neljäs suomalainen on kokenut lapsuudenkodissaan häiritsevää päihteiden käyttöä (Roine & Ilva 2010). Suomen noin 1,1 miljoonasta lapsesta kymmenesosan arvioidaan kärsivän tavalla tai toisella vanhempiensa alkoholinkäytöstä. Vuosittain lapset ovat läsnä noin 2,2 miljoonassa alkoholikäyttötilanteessa, jossa on humaltuneita aikuisia. Yleensä nämä tilanteet tapahtuvat kotona. (Raitasalo 2010, 167–175.)

Nina Halmeen (2009, 76) väitöstutkimuksen mukaan kolmannes pikkulapsiperheen isistä on alkoholin riskikäyttäjää. Huolestuttavan laaja joukko suomalaisia lapsiperheiden isiä ja äitejä käyttää alkoholia lasten näkökulmasta haitallisesti. Koska vanhempien alkoholinkäyttötavoilla on yhteyttä myös heidän lastensa tuleviin alkoholikäyttötapoihin, ei ole yhdenrekevää missä asemassa alkoholi lapsiperheissä on. (Raitasalo 2010, 174; Halme 2009, 47.)

Viime vuosina on alettu nähdä alkoholin käyttö ja sen vaikutukset aiempaa perhekeskeisemmin ja puhua siitä, miten lapset ja nuoret kokevat vanhempien runsaan päihteiden käytön. Keskustelussa korostuvat vanhemmat, joilla on erittäin runsasta ja jopa riippuvuudeksi määriteltävää kulutusta. Nämä ääritapaukset tulevat useimmiten sosiaaliviranomaisten tietoon ja tilanteet johtavat usein lasten huostaanottoon. Riskit ovat kuitenkin suuret myös satunnaisessa suurkulutuksessa ja humalahakuisessa juhlimiskulttuurissa, jossa lapset jäävät taka-alalle. Vanhemman juominen voi aiheuttaa mielipahaa, huolta ja haittoja, vaikka ongelmat eivät kärjisty laiminlyönniksi eikä lasten turvallisuus ole uhattuna. Tällöin ulkopuolinen puuttuminen on epätodennäköistä, vaikka lapset itse saattavat toivoa saavansa ulkopuolista apua.

Vanhemman häiritsevä alkoholinkäyttö lapsen ja nuoren näkökulmasta

Aikuisilla ja lapsilla saattaa olla hyvin erilainen käsitys siitä, millainen päihteiden käyttö on sopivaa. Aikuinen saattaa olla mielestään pienessä hiprakassa hauska ja leppoisa, mutta lapsen mielestä hän on ehkä pelottava. Aikuiset myös aliarvioivat lasten huomiokykyä ja ymmärrystä aikuisten päihteidenkäyttötilanteissa. Aikuiset saattavat luulla, etteivät lapset huomaa heidän humalatilaansa tai etteivät nämä tiedä nukkumaanmenonsa jälkeen tapahtuvista asioista. Lapset huomaavat kuitenkin muuttuneen käytöksen, juomiseen liittyvät rituaalit ja merkit, ja osaavat yhdistää ne juomiseen.

Lapsen ja nuoren käsitys ja mielipiteet päihteistä muuttuvat iän myötä. Pienet lapset eivät näe päihteiden käytössä mitään mieltä. Lapsen mielestä päihteet uhkaavat käyttäjän ja muiden terveyttä ja ne ovat pelottavia. Murrosikää lähestyttäessä lasten oma kiinnostus päihteitä kohtaan kasvaa aikuisten ja kaveripiirin antaman mallin myötä. Suhtautuminen päihteisiin saattaa muuttua hyvinkin ristiriitaiseksi. Esimerkiksi isän tai äidin päihteidenkäytöstä kärsivä nuori saattaa vihata vanhemman juomista, mutta käyttää päihteitä itsekin. (ks. Itäpuisto 2005, 110.)

Vanhemman liiallinen päihteiden käyttö voi johtaa lapsen kannalta monenlaisiin haittoihin ja ongelmiin. Haitat tuntuvat tietysti välittömimmin kotona ollessa, mutta ne voivat heijastua myös kaverisuhteisiin, koulutyöhön, harrastuksiin ja terveyteen. Useimmiten vanhempien juominen keskittyy viikonloppuihin, loma-aikoihin ja juhlapyhiin. Monelle alkoholiongelmaisen lapselle joulun aika on vuoden ikävintä aikaa vanhempien juomisen vuoksi.

Myös arki saattaa muuttua kaoottiseksi silloin kun juominen karkaa vanhemman käsistä. Lapsen asioista ei jakseta huolehtia: vaatteet ovat likaisia ja urheiluvälineet puuttuvat koulurepusta. Jos perheen toimeentulo on niukkaa ja vähätkin rahat menevät alkoholiin ja tupakkaan, tingitään helposti lapsen tai nuoren hankinnoista. Nuori jää näin ehkä täysin sivuun ikäpolvensa muodista, peleistä ja harrastuksista.

Lapsi tai nuori saattaa kokea erilaisia negatiivisia tunteita liittyen vanhempien juomiseen ja sen aiheuttamiin seurauksiin. Itse alkoholinkäyttö suututtaa, pelottaa ja ahdistaa. Lapsi on huolissaan sekä juovan että ei-juovan vanhemman hyvinvoinnista. Vanhemman juominen aiheuttaa häpeää, jos se näkyy jollakin tavoin perheen seinien ulkopuolelle. Kavereiden kommentit humalassa toikkaroivasta vanhemmasta tai vanhemman jääminen kiinni rattijuopumuksesta, ovat nuorelle maailman musertavia kokemuksia.

Alkoholinkäyttötilanteisiin tai humalaan saattaa liittyä perheenjäseniin kohdistuvaa väkivaltaa ja lasten kaltoinkohtelua. Alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläneet kertovat monenlaisesta kokemastaan väkivallasta. Fyysinen väkivalta, joka kohdistuu joko lapseen itseensä, tai jota hän näkee vanhempien välillä, on vain yksi väkivallan muodoista. Fyysistä väkivaltaa paljon yleisempää on henkinen väkivalta, jonka muotoja ovat esimerkiksi vähättely, pilkka ja nimittely. Monet henkistä väkivaltaa kokeneet kertovat sen myös jättävän syvät jäljet, jotka eivät parane ehkä koskaan. Sosiaaliseen väkivaltaan kuuluu esimerkiksi lapsen erottaminen hänelle tärkeistä ihmisistä. Myös seksuaalista väkivaltaa voi esiintyä. Aina tähän ei syöllisty suinkaan alkoholiongelmainen vanhempi itse, vaan esimerkiksi kotiin tuodun ryyppyseurueen jäsen. (Itäpuisto 2005, 74–75.)

Ennen kaikkea vanhemman alkoholiongelman vaikutus lapsen ja nuoren elämään tuntuu osattomaksi ja sivuun jäämisen kokemuksena: vanhemmalle tuntuu viina olevan tärkeämpää kuin nuoren mielipiteet, harrastukset tai koulunkäynti. Lapsena ja nuorena vanhemman juomisesta kärsineet kertovat, että vanhempi on ollut heikko tai poissaoleva, eikä hän ole ollut ”oikea vanhempi” joka olisi ollut lapsen turvana, johon olisi voinut luottaa ja josta voi olla ylpeä.

Miten lapsi ja nuori reagoi ja toimii

Vanhemman juomisesta kärsivä lapsi tai nuori jää usein vaille tukea, eivätkä lapsen kanssa toimivat aikuisetkaan välttämättä näe tai kuule hänen tarpeitaan. Hyvin usein päihdeongelmaisten vanhempien lapsi joutuu itse selviytymään vaikeissa oloissa. Lapset ovatkin hyvin kekseliäitä, ja uh-

kaavissa tilanteissa he keksivät erilaisia piiloutumisen, välttelyn ja poissaolon keinoja, millä he vähentävät vanhemman juomisen ikäviä seurauksia. Oma huone on turvapaikka silloin kun humalaiset vanhemmat riitelevät. Myös muista kodin paikoista, kaupungin kaduilta tai kavereiden luota saatetaan hakea turvaa. (Itäpuisto 2005, 85–87.)

Jos perheessä on useampia lapsia, he auttavat usein toinen toistaan ja yrittävät yhdessä selviytyä. Vanhemmat lapset hoitavat pienempiä sisarusia ja he saattavat yhdessä keksiä erilaisia keinoja ruuan hankkimiseen. Lapset hankkivat esimerkiksi rahat ruokaan palauttamalla kauppaan vanhempien tyhjentämät pullo.

Vanhemman häiritsevällä juomisella saattaa olla kauaskantoiset vaikutukset nuoren koko elämään. Se vauhdittaa usein halua muuttaa omaan asuntoon. Nuori saattaa valita itsenäisen asumisen jopa sillä uhalla, että opinnot jäävät kesken, kun on mentävä työhön. Toisaalta nuori voi jäädä kotiin asumaan voidakseen pitää huolta muista perheenjäsenistä ja vahtiakseen alkoholinkäyttäjää. Joka tapauksessa nuori jää yksin tärkeässä itsenäistymisen vaiheessa, sillä juovat vanhemmat eivät tue nuorta opinnoissa, uravalinnassa ja oman asunnon hankinnassa.

Usein ajatellaan, että nuoren raju päihteiden käyttö seuraa isältä tai äidiltä perittyä mallia. Joskus näin voi ollakin, ja nuori saattaa ilmaista omaa pahaa oloaan juuri päihteiden käytön kautta. Se on myös ainoa malli, joka kotoa on tullut. Alkoholismi tai päihdeongelmat eivät kuitenkaan periä suoraan, vaikka joillakin ihmisillä on taipumus kokea helpommin mielihyvää alkoholin vaikutuksista. Päihdeongelman synty vaatii aina käytön aloittamisen ja opettelun. Useat lapsuudenkodissaan päihteidenkäytöstä kärsineet valitsevat myös raittiuden tai ovat alkoholin kohtuukäyttäjiä. (Itäpuisto 2001.)

Asiakaslähtöistä nuorisotoimintaa

Vanhemman juomisesta puhuminen perheen ulkopuolisille voi olla hyvin vaikeaa. Lapsi uskoo olevansa erilainen kuin muut ja kaveripiirin ainoa, jonka kotona tällaisia asioita tapahtuu. Hän häpeää sitä, millaista elämä

perheessä on, ja usein sen vuoksi välttelee kavereiden pyytämistä kylään. Lapsi tai nuori voi kokea epäluuloa etenkin aikuisia kohtaan.

Vanhempien juomisen häiritseväksi kokevat lapset ja nuoret muodostavat suuren ja monimuotoisen ryhmän. He tarvitsevat apua ja tukea eri tavoin ja eri määriä. Vanhemman päihdeongelma saattaa liittyä johonkin elämän kriisiin ja olla ohimenevä vaihe. Tällöin lapsen huolien kuunteleminen ja hänen tukemisensa jaksamaan kriisivaiheen yli on olennaista. Jos päihdeongelma on pysyvä ja paheneva, pitää lapsen mahdollisuudet omaan hyvinvointiin selvittää tarkasti ja antaa hänelle konkreettista apua.

Päihdeongelmaisten vanhempien lasten auttaminen ei kuulu pelkäs-tään jollekin ammattiryhmälle, kuten sosiaalityöntekijöille, vaan on tärke-ää, että kaikki lasten kanssa työskentelevät tuntevat tämän ongelmakentän ja osaavat tukea näitä lapsia. Nuoret, joiden kotiolot ovat vanhempien juo-misen vuoksi rauhattomat, hakevat usein suojaa ja aikuisen seuraa muu-alta. Se, että nuori viihtyy nuorisotiloissa ”liian” hyvin saattaa olla merkki häiritsevistä kotiloista. Juuri konkreettiset asiat, turvallinen paikka olla ja mukava seura ovat tälle nuorelle ensimmäisiä avun muotoja.

Oikea-aikainen lasten ja nuorten tarpeista lähtevä nuorisotoiminta hel-pottaa tuen ja avun saatavuutta. Maksuttomuus, nimettömyys, matalan kynnyksen toimintaperiaatteet ja diakoninen ajattelutapa edistävät koh-taamista. Lapsia ja nuoria työssään kohtaavan ei tarvitse puuttua vanhem-man päihdeongelmaan, vaan ensisijaista on lapsen tukeminen. Jos van-hemman kanssa on yhteydessä ja jos se itsestä tuntuu luontevalta, voi toki vanhemmalle kertoa päihdehoidon mahdollisuuksista. Ei pidä kuitenkaan tuudittautua siihen uskoon, että vanhempien ongelmat ratkeavat helpos-ti ja nopeasti, ja että se vie automaattisesti mennessään myös lapsen ongel-mat.

Lapsen kokemasta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta kuuleminen voi olla ahdistavaa. Tällöin tulee ensinnäkin miettiä, mistä itse voi saada tu-kea, jotta jaksaa vuorostaan tukea lasta. Jos käy ilmi, että lapsi on joutu-nut väkivallan kohteeksi tai hän kokee laiminlyöntiä, kuuluu lastensuoje-luilmoituksen tekeminen kaikkien lasten kanssa työskentelevien velvolli-suuksiin.

Perhekeskeisyyden lisääminen nuorisoalalla

Lasten ja nuorten kokemien alkoholihaittojen vähentäminen on pitkäjänteistä ja laaja-alaista toimintaa. Alkoholihaittojen vähentämiseen kohdistetut toimet kannattaa kohdistaa koko väestöön. Tutkitun tiedon mukaan näin pystytään myös auttamaan tehokkaimmin suurkuluttajien joukkoa. Nuorisoalan tulisi kohdentaa toimet koko väestöön, eikä vain riskiryhmiin parissa toimimiseen. Hiljainen ja näkymätön avuntarve tai hätä saattaa muuten jäädä huomaamatta. Vaikka nuorisoala ei pysty vaikuttamaan suoraan vanhempien alkoholin käyttöön, pystyy se vaikuttamaan vanhempien toimintaan ja ajatteluun. Lasten ja vanhempien yhteisen tekemisen lisäämisen kautta vaikutetaan suoraan vapaa-ajankäytön tapoihin. (Mäkelä & Mustonen 2010, 203–205.)

Perheliikuntaverkosto teetti keväällä 2012 TNS-Gallupilla kyselytutkimuksen, jossa haluttiin selvittää vanhempien kiinnostusta yhteiseen ajankäyttöön lasten ja nuorten kanssa. Kuusi vanhempaa kymmenestä viettäisi aikaa yhdessä lastensa kanssa, mikäli yhteistä vapaa-ajantoimintaa olisi tarjolla. Kaikissa kolmessa ikäryhmässä (6–17-vuotiaat) motivaatio oli yhtä suuri. Vastaajille mieluisin vapaa-ajanviettotapa olisi liikunnan ja urheilun parissa ja toiseksi mieluisin liittyi retkeilyyn ja ulkoiluun. Kolme neljäs-tä tekisi tai kuluttaisi musiikkia yhdessä lastensa kanssa. (Perheliikunta.fi 2012.)

Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivä lapsi tarvitsee itse tukea ja mahdollisuuden purkaa omia tuntemuksiaan. Lasta auttaa se, että häntä kuunnellaan ja hänen mielipidettään, kokemuksiaan ja tunteitaan arvostetaan sellaisenaan. Vanhemman moittiminen lapselle, sen paremmin kuin vanhemman tekojen puolustelukaan ei tunnu lapsesta hyvältä. Lapset sekä vanhemmat tarvitsevat yhteisiä kokemuksia ja kokemusta välittämisestä. Yhteiset kokemukset syntyvät yhteisen tekemisen ja olemisen kautta, jossa nuorisoala voi olla tukemassa sekä vanhempia että lapsia ja nuoria.

Lähteet

- Halme, Nina 2009. Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo: Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. Tutkimuksia 15. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Itäpuisto, Maritta 2001. Pullon varjosta valoon. Vanhempiansa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22.
- Itäpuisto, Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eläystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124.
- Mäkelä, Pia & Heli Mustonen 2010. Koskevatko juomisen riskit vain pientä vähemmistöä? Alkoholinkäyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa Suomi Juo. Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perheseteli - Yhdeksän kymmenestä käyttäisi Perheseteliä. Viitattu 18.8.2011. www.perheliikunta.fi
- Raitasalo, Kirsimarja 2010. Saako lasten seurassa juoda? Alkoholinkäyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa Suomi Juo. Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Roine, Mira & Ilva, Minna 2010. Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.). Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57, 26–37.

Janne Takala

Varjomaailma ei jätä yksin

Miten hyödynnän verkkopalveluja seurakunnan kasvatustyössä ja nuorisoalalla?

Nuorille suunnatun ehkäisevän päihdetyön ei pitäisi olla ainoastaan nuorten päihteidenkäyttöä suitsivaa raittiuskasvatusta. Nuori on altis kokemaan haittoja paitsi omastaan, myös vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Asiat myös leikkaavat toisiaan: Vaikka tutkimukset viittaavat siihen, että useimmat alkoholistien lapset ovat aikuisuudessaan tavallisia alkoholinkäyttäjiä, voisi ehkäisevällä päihdetyöllä olla erityisestä annettavaa vanhempiensa juomisesta haittoja kokeville lapsille ja nuorille. Ehkäisevän päihdetyön keinoin voidaan parantaa nuoren ihmisen elämänlaatua. Nuoren tukemisessa on avuksi tietää perusasiat vanhempien päihteidenkäytön vaikutuksista, sekä tuntea tekijät ja palvelut jotka voivat edesauttaa nuoren täyspainoista kasvua.

Lasinen lapsuus -toiminnan selvitysten mukaan haittojen kokeminen vanhempien juomisesta on Suomessa yleinen ongelma: Noin neljännes suomalaisista kertoo kärsineensä aikuisten liiallisesta päihteidenkäytöstä kotonaan ainakin ajoittain. Asiaa on eri painotuksin selvitetty säännöllisesti A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminnan kyselyissä vuodesta 1994 alkaen.

Uusin kyselytutkimus tuotettiin kesällä 2011 Taloustutkimuksen toteuttamana. Tutkimukseen haastateltiin nettilomakkeella 841 suomalaista 12–18 -vuotiasta nuorta siten painottaen, että tutkittavien joukko edusti koko Suomen väestöä mainitussa ikäryhmässä. Alle 15-vuotiaiden osalta haastattelu tehtiin vanhempien luvalla. Vanhemmat saivat tutustua kyselylomakkeeseen etukäteen. Selvitys on kansainvälisestikin merkittävä, sillä koko nuorta väestöä koskevaa tutkimusta vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista ei ole juuri tehty. Yleensä tutkimukset ovat suunnattu

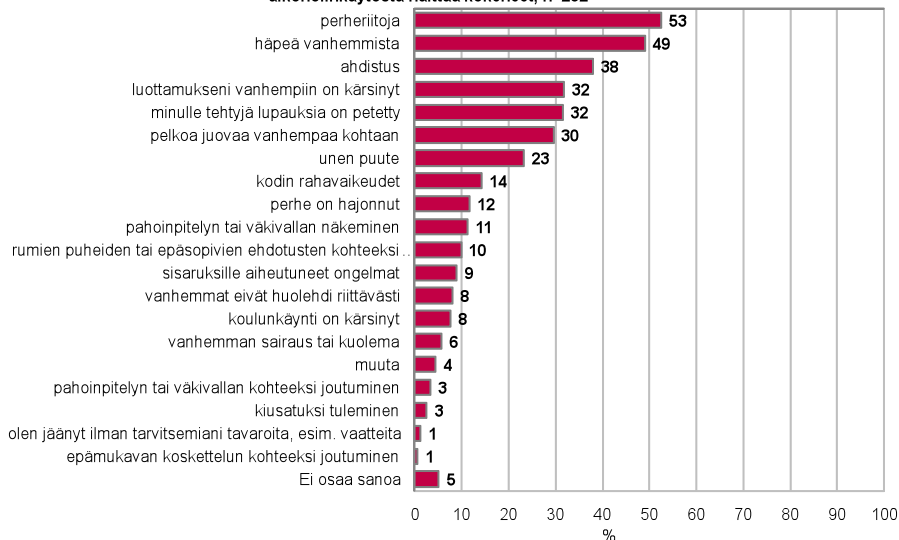
lapsuudenkokemuksia muisteleville aikuisille, tai tutkittavat on rekrytoitu esimerkiksi jonkin nuorten palvelun kautta, jolloin vastaajajoukko on vääjäämättä valikoitunut tavalla tai toisella.

Vuoden 2011 gallupissa peräti neljännes (26 %) nuorista kertoo kokeneensa haittoja aikuisten alkoholinkäytöstä kotonaan (Takala & Ilva 2012). Kun Lasinen lapsuus vuonna 2009 selvitti TNS Gallupin kanssa aikuisten kokemuksia, kertoi 23 % vastaajista vanhempiensa käyttäneen liikaa päihteitä (Roine & Ilva 2010). Luvut ovat tunteviksi ja kokeviksi ihmisyksilöiksi konkretisoituna hämmästyttävän korkeita: sadat tuhannet suomalaiset kärsivät eriasteisesti vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Pahimmillaan haitat ovat pitkäkestoisia; mieltä kiusaavista lapsuudenmuistoista omaa toimintaa rajoittaviin itsetunnon ongelmiin. Tutkimusten mukaan monista ongelmia kokevista lapsista ja nuorista tulee toisaalta vahvoja ja toimintakykyisiä aikuisia. Myönteistä kehitystä voi tukea vaalimalla lapsen tai nuoren suojaavia tekijöitä.

Nuorten kokemat haitat ja tuen hakemisen esteet

Vuoden 2011 kyselyn mukaan suomalaisnuorista on kotonaan kokenut haittoja usein runsaat 2 % ja joskus 24 %. Useimmin haittoja on aiheutunut isän (78 %) tai äidin (34 %) alkoholinkäyttö. Myös äidin nykyinen mies on melko tavallisesti haittojen aiheuttaja. Yllättävän usea, eli joka kymmenes haittoja kokenut nuori, kertoo että kotona harmeja aiheuttaa vanhempien tuttavan juominen. (Takala & Ilva 2011.)

Yleisimpiä (taulukko1) aikuisten juomisen aiheuttamia haittoja ovat perheriidat (53 %), häpeä vanhemmista (49 %) ja ahdistus (38 %). Tytöt (37 %) kokevat poikia (21 %) yleisemmin pelkoa juovaa vanhempaa kohtaan. Tyttöjen kokemuksissa korostuvat ahdistus ja pelot, ja poikien erityispiirteenä on huoli sisarusten turvallisuudesta. Pojat vastasivat lisäksi useammin, että heille on koitunut ” muita haittoja”, joiden luonnetta he eivät avovastauksissa tarkentaneet. (Takala & Ilva 2012.)

Mitä kokemasi haitat ovat olleet?**alkoholinkäytöstä haittaa kokeneet, n=232**

Ahdistukset ja pelot saattavat välittyä myös nuoren lepoon, sillä niistä yleisemmin kärsivät tytöt ilmoittivat yli kaksi kertaa poikia useammin kärsivänsä myös unen puutteesta. Yölepo aiheutti ongelmia miltei joka kolmannelle tytölle. Koulunkäynnin kärsiminen oli onneksi molemmilla sukupuolilla harvinaisempi kokemus (8 %). (Mt.) Ylipäätään konkreettiset nuoren fyysiseen ja materiaaliseen hyvinvointiin viittaavat haittakokemukset olivat kyselymme mukaan harvinaisempia kuin mielialoihin ja tunteisiin liittyvät psykososiaaliset ongelmat. Suoranaista materiaalista puutetta kokee harva vanhempien alkoholinkäytöstä kärsivä nuori.

Haittoja kokeneista yli neljännes on joutunut salailemaan vanhempien juomista. Melkein yhtä tavallista on joutua huolehtimaan päihtyneestä vanhemmasta. Moni jättää myös kavereita kutsumatta kotiin kiusallisten ja hankalien tilanteiden välttämiseksi. Nämä seikat kuvastavat nuorten asiasta kokemaa häpeää, mikä tekee nuoren tukemisen ammattilaisen kannalta haasteelliseksi. Nuori saattaa tiedostaa tarvitsevansa tukea, ja jopa ha-

luavansa sitä, mutta vaikenee kuitenkin asiasta. On ristiriitaista ja jopa paradoksaalista, että väestötasolla hyvin yleinen ongelma koetaan yksilötasolla leimaavaksi ja häpeälliseksi.

Lasinen lapsuus -toiminnan aiemmat selvitykset luovat kiinnostavan näkökulman lasten saamaan tukeen. Vuoden 2009 väestögallupissa lapsuudessaan vanhempien juomisesta kärsineitä aikuisia pyydettiin takautuvasti arvioimaan, oliko kukaan aikuinen puuttunut vaikeaan tilanteeseen, ja olisiko vastaaja toivonut puuttumista. Vain joka viides aikuinen vastasi jonkun puuttuneen asiaan. Määrä kuulostaa huolestuttavan pieneltä. Asia näyttäytyy kuitenkin eri valossa kun huomioidaan, että vain 40 % olisi toivonut jonkun puuttuvan asiaan. Miltei kolmannes puolestaan ei vielä aikuisenakaan osaa sanoa, olisiko toivonut puuttumista. (Roine & Ilva 2010.)

On kiinnostavaa, että kysymys puuttumisesta herättää vielä lapsuutta muistelevissa aikuisissakin epävarmuutta. Vaikka vanhempien juomisen aiheuttamat ongelmat ovat osin vakavia, ei valtaosa vastaajista ole halunnut puuttumista tilanteeseen. Vanhempien juominen on ilmiön yleisyydestä huolimatta asianomaisille arka paikka, ja moni pelkää häpeällistä leimautumista heikoksi ”juopon lapseksi”. Toisaalta pelätään myös palvelujärjestelmän ylireagointia; joutumista kiusallisilta tuntuviin terapiasessioihin tai jopa vastentahtoisten lastensuojelutoimenpiteiden syöksykierteeseen huostaanottoineen. Vain pieni osa vanhempien juomisesta haittoja kokeneista on näiden palveluiden ja toimenpiteiden piirissä – onkin siis erittäin tärkeää, että lasten ja nuorten parissa toimivat perusammattilaiset osaavat toimia työssään nuoria tukevalla tavalla.

Aihepiiri koetaan haastavaksi myös ammattilaisten mielestä. Lasisen lapsuuden vuonna 2010 tekemä ammattiliittojen kanssa yhteistyössä toteutettu nettikysely paljasti, etteivät lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset koe ammattitaitoaan ja osaamistaan riittäväksi vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivien lasten parissa. Kaikista vastaajista 61 % arvioi kohdanneensa työssään edellisen vuoden aikana lapsia, jotka kokevat haittoja vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Valitettavan harva katsoi tietävänsä näiden lasten ja nuorten auttamisesta tarpeeksi: Esimerkiksi seurakuntien työntekijöistä vain 6 % vastasi omaavansa riittävät tiedot

toimiakseen asiassa. Kaikista lasten ja nuorten kanssa toimivista asian puheeksi ottamista lapsen kanssa piti vaikeana 44 % ja vanhempien kanssa peräti 71 %. (Hakkarainen 2010.) Taitoja asian käsittelyyn kaivataan kentällä.

On hyvä asia, että lapsia ja nuoria kohtaavat työntekijät ovat motivoituneita oppimaan ja tunnistavat kehittämistarpeita työssään. Moni pysyisikin olemaan vielä parempi tuki nuorelle. Toisaalta kodin päihteiden käytön vaikutuksia aihepiirinä olisi hyvä demystifioida ja arkipäiväistää. Oleellista olisi, että nuoren kanssa työskentelevä tuntisi aihepiirin perusasiat ja olisi alttiina keskustelemaan niistä ahdistuneen nuoren kanssa.

Mikä neuvoksi nuorison parissa työskenteleville?

Nuoria kohtaavia työntekijöitä askarruttaa monesti omat valmiudet tarttua nuoren ongelmiin ja vaimeina kuuluviin avunpyyntöihin. Taitojaan epäilevälle voi tarjota kannustukseksi, että oman perustyön tekeminen ammatillisella omistautumisella on se tapa, jolla nuoren tasapainoista kasvua tukevia suojaavia tekijöitä voi vahvistaa. Nuorten kanssa työskentelevältä ei oleteta päihdetyöntekijän osaamista, eikä kukaan pysty ottamaan puheeksi jokaista kohtaamisissaan ihmisissä aavistamaansa ongelmaa. On silti hyvä tuntea kodin päihteiden käytön (tai mielenterveysongelmien, väkivallan, sairauksien, perheen hajoamisen jne.) vaikutukset nuoreen - tai ainakin etukäteen paikantaa tietolähteet, joita voi käyttää kun avun tarvisija osuu omalle kohdalle.

Kuten edellä esitellyt kyselytulokset osoittavat, on riitely tavallisin päihteidenkäytöstä kotiololoissa aiheutuva haitta. Nuorta täytyy tarvittaessa neuvoa ja kannustaa turvaamaan oma fyysinen koskemattomuutensa ja hälyttämään apua miettimättä tilanteen mahdollisesti vanhemmille aiheuttamia seurauksia. Kotitilanteeseen on puututtava nuoren terveyden vaarantavissa uhkatilanteissa ja hänen kasvunsa vaarantavien laiminlyöntien sattuessa. Tällöin on viisainta ilmoittaa tilanne kunnan sosiaaliviranomaisille, tai rikoksen tunnusmerkkien täytyessä poliisille. Tärkeää olisi myös riittävä tieto- ja tahtotila nuoren saattamiseksi erityisen avun lähteille tämän niin halutessa. Aihepiirin arkuuden takia tämä voi tapahtua hie-

novaraisesti esimerkiksi pitämällä asiaankuuluvia materiaaleja ja linkkejä esillä omissa tiloissa tai virtuaalipalveluissa.

On harvinaista, että nuoren kanssa työskentelevä pystyisi kotona vallitsevaan tilanteeseen vaikuttamaan, eikä se ole hänen tehtävänsäkään. Tärkeintä on olla nuoren käytettävissä läsnä olevana, kuuntelevana ja keskustelevana aikuisena. Omien asenteiden tutkiskelu on tärkeää: hyväksyntä sen tosiasiaksi, että myös joidenkin minun nuorisotilani kävijöiden tai seurakuntani jäsenten kotona kärsitään päihteidenkäytöstä, riitelystä ja ahdistavasta ilmapiiristä?

Nuoren kanssa keskusteltaessa on hyvä tuoda esiin perusasiat: Koska häpeä on perheriitojen jälkeen yleisin nuoren kokemama haitta, on tätä kokemusta yritettävä lievittää. On hyvä osata kertoa, että nuorista joka neljäs on kokenut haittoja kodin aikuisten päihteidenkäytöstä. Yhdenkään nuoren ei tulisi joutua kokemaan huonommuutta ja häpeää seikasta, joka on maassamme hyvin suuren ihmisjoukon jakama kokemus. Ilmiön yleisyys ei tietenkään lievennä asian vakavuutta yksilötasolla: Nuorta voi lohduttaa tiedolla siitä, ettei hän ole yksin asiansa kanssa, mutta ahdistus ei kokonaan poistu vaikka nuori havaitsisi häpeän olevan turhaa. Häpeän lieventämisen kanssa työskentely vaatii toki asianomaiselta aikaa.

Nuorta täytyy myös kannustaa keskittymään omaan pärjäämiseensä. Nuorten kyselyn mukaan nuori yrittää useimmin puuttua vanhempien juomiseen puhumalla suoraan kotona vanhempien kanssa, tai kodin ulkopuolisten aikuisten kanssa, osoittamalla käyttäytymisellään tyytymättömyyttä ja joskus jopa pyrkimällä estämään juomistilanteen. (Takala & Ilva 2012.) Nuorta tuleekin kannustaa kertomaan vanhemmilleen tunteistaan kotitilanteeseen liittyen näiden ollessa selvin päin. Tosiasia on, että lapsi ei yleensä pysty vanhempaansa raitistamaan, vaan sysäys kodin juomisen vähentämiseen tulee vanhemmalta, jos on tullakseen. Nuori kannattaa yrittää vapauttaa päihdetyöntekijän taakasta.

Työntekijän kannattaa aina kuunnella kaikki, mitä nuorella on sanottavanaan, kun tämä arasta asiasta avautuu. On oltava aidosti kiinnostunut ja kysyttävä myös lisää. Nuoren kannalta on hyödyllistä, jos keskustelun ytimeen voi tuoda oman huolen ja kiinnostuksen nuoren jaksamisesta ja ideoida yhdessä, mitä asialle voisi tehdä. Nuoren kiinnostuksia ja lähimmäis-

verkoston vahvuuksia on hyvä konkretisoida yhdessä nuoren kanssa. Hyviä asioita on monesti vaikea tiedostaa murheen keskellä.

Vanhemman juomisesta kärsivän lapsen kasvun tasapainoisuuteen vaikuttaa joukko riskitekijöitä ja niiden kääntöpuolena joukko suojaavia tekijöitä. Monet suojaavista tekijöistä liittyvät kodin piiriin, ja voivat olla vaikeasti vahvistettavissa ammattimaisesti. Ongelmista huolimatta kotoa voi kuitenkin löytyä nuorelle huomiota antava vanhempi, nuoren kannalta sopivat rajat, yhteisiä harrastuksia, sekä lämpöä ja kiintymyksen osoituksia vanhempien ja sisarusten kesken. Nuoren perheestä ja kotoa voi löytyä voimavaroja.

Kodin ulkopuolella nuorta voivat suojata erilaiset epäviralliset ja viralliset tukijärjestelmät, joita työntekijä voi yrittää tehdä näkyväksi nuorelle. Nuoren kanssa työskentelevän on hyvä selvittää huolellisesti, millaisia palveluja kotikunnassa on tarjolla - kouluterveydenhuollosta harrastusmahdollisuuksiin ja turvataloihin. Myös koulunkäynnin sujuminen ja itsetuntemusta kohottavat harrastukset ovat tutkitusti tärkeitä kodin päihteidenkäytön varjossa elävälle nuorelle.

Etenkin tytöt toivat nuorten kyselytutkimuksessa esiin tarpeen sellaisiin paikkoihin, joihin voisi mennä niiksi ajoiksi tai hetkiksi, jolloin kotona on hankala tilanne päällä. Nuorta voi auttaa miettimään mahdollisuuksia vaikkapa sukulaistensa tai jopa naapurustonsa suhteen pahimpien kriisitilanteiden varalta. Seurakuntien, järjestöjen ja kuntien omat kahvilat ja nuorisotilat ovat nuorelle erinomainen mahdollisuus nuorelle päästä hengähtämään hetkeksi. Työntekijän kannattaakin pysähtyä joskus miettimään, miten ratkaisevan suuri merkitys joskus niin arkiselta tuntuvalla työllä voi olla monelle nuorelle.

Nuoren uskoa tulevaisuuteen voi vahvistaa kertomalla tutkimukseen tukeutuvia seikkoja päihteidenkäyttäjien lasten tulevaisuudesta. Mikäli nuorella on riittävästi suojaavia tekijöitä elämässään, on hänen mahdollista kääntää kovatkin kokemukset vahvuuksikseen. Useimmista alkoholin ongelmakäyttäjän lapsista tulee pystyviä ja itseään kunnioittavia aikuisia, joilla on kykyä selvittää muutoksista ja ratkaista kohtaamiaan ongelmia. Päihdeongelmaisten lapsia huolettaa usein oma päihteidenkäyttö aikuisiäs-

sä. Heille täytyy kertoa, että alkoholiongelmaisten lapsetkin oppivat yleensä vastuullisiksi alkoholinkäyttäjiksi aikuisena.

Valoa varjomaailmaan – minne ohjata nuori?

Nuorisotyöntekijän paras anti kodin päihteidenkäytöstä kärsivälle nuorelle on siis oman ”arkisen” perustyön tekeminen huolella ja nuorta kuunnellen, sekä aihepiiriin perusasioiden tiedostaminen. Oman paikkakunnan palvelujärjestelmän tunteminen on tärkeää erityisesti intensiivistä tukea tarvitsevien nuorten avun piiriin ohjaamiseksi. Lisäksi täytyy muistaa Internet!

Nuorisotyön piirissä sanotaan hieman kuluneesti, että työ on tehtävä siellä missä nuoret liikkuvat. Jos todella haluamme toimia siellä, missä nuoret ovat, täytyy meidän hyväksyä myös Internet todelliseksi paikaksi. Monelle nuorelle netti on ajankohtaisten ilmiöiden seuraamisen pääväline, sekä keskustelun, mielipiteiden ilmaisemisen ja osallistumisen tärkein yhteisö. Ajattelempa vanhoillisesti, jos pidämme nettiä reaalielämän ulkopuolisena saarekkeena, jonka pahoilta vaikutteilta etenkin nuoret olisi saatava turvaan oikeiden ihmisten ja harrastusten pariin.

Nuoret keskustelevat, vaikuttavat, toimivat ja kuuluvat yhteisöihin netissä. Jos emme ammattilaisina tiedosta tätä, luovutamme suosiolla paikkamme muille nuorista kiinnostuneille. Annamme tilan toimijoille, joiden intresseissä nuori voi olla pelkkä kuluttaja tai mielipidevaikuttamisen kohde. Tilanteeseen on reagoitu julkisella sektorilla ja järjestömaailmassa laaja-alaisesti, mutta toistaiseksi aika rajallisin resurssein. Kirkon piirissä kehitykseen on herätty ensimmäisten joukossa, ja nettityöhön on esimerkiksi Hengellinen elämä verkossa -hankkeen tiimoilta panostettu runsaasti voimavaroja. Verkossa on helppo käsitellä myös niitä ongelmia, joissa mahdollisuus pysyä kasvottomana on avuntarvitsijalle oleellinen asia. Vanhempien juomisen aiheuttamiin haittoihin on Suomessa keskittynyt A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminnan ylläpitämä Varjomaailma-verkko-palvelu.

Varjomaailma alkoi keväällä 2008 kampanjana, jossa yli 70 000 peruskoululaiselle jaettiin kirjailija Tomi Kontion ja kuvittaja Maaria Laurisen luoma Varjomaailma -sarjakuva. Sarjakuvan herättelemiä ajatuksia käsiteltiin oppitunneilla opettajille jaetun työskentelymateriaalin ohjeita soveltaen hyvin luovinkin tavoin. Oppilaat saivat myös tehdä oman sarjakuvan Varjomaailma-verkkopalvelussa sarjakuvakoneella. Varjomaailmassa sai lisäksi kirjoittaa ja julkaista tarinoita.

Nuorten huomattiin pian kommentoivan toistensa tarinoita omissa hengentuotteissaan. Tämän havainnon johdosta perustettiin sivustolle keskustelupalsta kommunikointikanavaksi. Nuorten puheenvuoroissa kävi ilmeiseksi, että myös aikuisten läsnäolon ja neuvojen tarve oli suuri. Varjomaailmassa on siksi viime vuodet kehitetty nettiryhmytyötä, rohkaisevin tuloksin. Nuorten tuen tarve on suurta ja Varjomaailma on kasvanut kampanjasta nuorten välisen vertaistuen foorumiksi ja ammattimaisen nuorten kohtaamisen työmuodoksi.

Varjomaailman nettiryhmien keskeisiä elementtejä ovat anonymiys, aikuisten rooli huolen kantajana ja neuvojen antajana, sekä vertaisryhmän tarjoama kokemus siitä, että nuori ei ole ongelmansa kanssa yksin. Nuori ilmoittautuu ryhmään luomalla nimimerkin Varjomaailman keskustelupalstalle ja ilmoittamalla sitten sähköpostitse nimimerkkinsä, ikänsä ja sukupuolensa Varjomaailman ylläpidolle. Ryhmä toimii keskustelupalstalla siten, että ryhmän keskustelun voivat nähdä vain mukaan ilmoittautuneet. Ilmoittautuneilta nuorilta edellytetään esittäytymisviestiä ryhmässä, mutta muuten nuoria ei painosteta aktiivisuuteen. Osallistumista kannustetaan sopivasti rytmitetyllä ohjelmalla ja motivoivalla tiedotuksella ryhmän etenemisestä.

Ryhmän sisältö koostuu tehtävistä, joita ryhmän ohjaajat asettavat nuorille noin muutaman viikon välein hieman edellisen tehtävän herättämästä keskustelusta riippuen. Tehtäviä on muokattu eri lähteistä, muun muassa Helsingin seudun sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittämistä lastensuojelutyössä käytettävistä materiaaleista. Ryhmän alkutaipaleella keskitytään tehtäviin, joissa kartoitetaan nuoren tilannetta, verkostoja ja elinpiiriä. Tämä palvelee useaa tarkoitusta: Ensinnäkin nuorta autetaan huoomaamaan omassa elinpiirissään käytettävissä olevia mahdollisuuksia ja tur-

vaverkkoja. Toisaalta ohjaajat saavat näin taustatietoa, jota he voivat hyödyntää myöhemmin ryhmän varrella neuvoessaan nuorta arjen toiminnassa ja auttaessaan häntä muistamaan vahvuutensa. Kartoitustehtävät antavat lisäksi ryhmän toisille nuorille hyvän käsityksen siitä, millaisessa tilanteessa muut ryhmäläiset elävät.

Ensimmäisistä viikoista alkaen nuoria kannustetaan pitämään ryhmässä myös päiväkirjamaista kirjoitusketjua arjen kuulumisistaan. Päiväkirjaketjuissa sana on vapaa, ja nuorten välinen tutustuminen ja ajatusten vaihtaminen sijoittuu pääasiallisesti näihin. Myös ohjaajat liittyvät aktiivisesti nuoren päiväkirjassaan ylläpitämään keskusteluun ja osallistuvat näin hänen arkeensa. Nuoret ovat kokeneet päiväkirjan pitämisen mielekkääksi.

Muita nuorten näkökulmasta ”vapaita” keskustelunaiheita ryhmiin on avattu sekä nuorten että ohjaajien toimesta. On tärkeitä, ettei ryhmässä olemisesta muodostu nuorelle velvoite, vaan että hän saa olla mukana omista tarpeistaan ja pitää myös hauskaa yhdessä hyväksytyjen sääntöjen puitteissa. Ryhmissä keskustellaan vanhempien päihteidenkäytöstä selviytymisen ohessa kaikesta mahdollisesta nuorten maailmaan liittyvästä - pojista ja tytöistä, musiikista, telkkarista ja niin edelleen. Erässä ensimmäisistä ryhmistämme nuoria lopullisesti yhdistäneeksi keskustelun aiheeksi nousi rippikoulu, ja erityisesti rippijuhlien sujumiseen vanhempien juomiskin takia liittyvät huolet.

Kartoittamis- ja tutustumisvaiheen jälkeen ryhmän tehtäväsältöjä suunnataan enemmän tunteiden ilmaisemiseen sekä nuorten opastamiseen heidän arjessaan käytännön vinkein. Joku tarvitsee neuvoja kasvokkaisen avun hakemiseen kotikylässään, toinen kaipaa kannustusta voittaakseen lannistavan passiivisuuden lähteä ulos ihmisen ilmoille. Nuoria neuvotaan etsien hänen kanssaan pieniä askelia eteenpäin. Kasvua suojaavia tekijöitä, kuten avun löytämistä ja omien voimavarojen havaitsemista, vahvistetaan pala palalta. Osaavien ohjaajien huomassa on myös kielteisten tunteiden nimeäminen ja käsittely turvallista ja rakentavaa. Asioihin etsitään aina yhdessä myönteinen etenemisväylä.

Ryhmästä saatu kannustus ja neuvonta ovat palautteen mukaan rohkaisseet nuoria ottamaan selviytymistä auttavia askeleita omassa arkiympäristössään. Omasta tilanteesta on esimerkiksi uskallettu ryhmän keskus-

telujen jälkeen puhua oman lähiympäristön aikuisille. Monille Varjomaailma on ollut ensimmäinen paikka jossa vanhempien ongelmat kehdataan edes mainita ulkopuolisille, ja joillekin se saattaa jäädä myös viimeiseksi nuoruusiässä. Nuoret ovat kertoneet Varjomaailman ryhmän olleen heille tärkeä.

Kehityshaasteitakin nettiryhmätöinnässä riittää. Kaikista ryhmistä ei muodostu ihanteellisen aktiivisia. On myös mahdollista, että kaikkein hiljaisimmat nuoret eivät saa ääntään kuuluviin netissäkään. Jotkut taas voivat kokea omat ongelmansa verrattain mitättömiksi tulkitessaan ryhmätöiden kotona tapahtuvan päihteidenkäytön ja sen seuraukset itse koettuja rajummiksi. Varjomaailmassa ei mikään nuoren kokemus kuitenkaan ole kielletty, eikä mikään murhe liian pieni jaettavaksi.

Varjomaailmassa alkavista ryhmistä tiedotetaan sivuston etusivulla osoitteessa www.varjomaailma.fi. Varjofoorumi-keskustelupalstalla voi jutella vanhempien juomisen aiheuttamista tunteista, jos ryhmään osallistumien ei innosta. Varjomaailman voi siis aina vinkata keskustelutukea tarvitsevalle nuorelle. Jos sivustosta kertominen tuntuu liian osoittelevalta tai leimaavalta, voi Varjomaailman ylläpitäjiltä tilata esitemateriaalia esillä pidettäväksi ja jakoon. Esitteen avulla nuori voi tutustua Varjomaailmaan omassa rauhassaan. On avattava nuorelle mahdollisuus vaikeista asioista puhumiseen, kun sen aika on.

Lähteet

- Hakkarainen, Tyyne 2010. Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivien lasten auttamisesta. Lasinen lapsuus ammattilaiskysely 2010. <http://www.lasinenlapsuus.fi/toimintamme/kyselyt>
- Takala, Janne & Ilva, Minna 2011. Nuoret toivovat aikuisilta kohtuullista juomatapaa. *Tiimi-lehti* 4/2011.
- Takala, Janne & Ilva, Minna 2012. Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 2012:2, 176–185.

Roine, Mira & Ilva, Minna 2010. Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 26–37.

Antti Maunu

Miksi Jesse ja Jenna juovat? Nuoret aikuiset ehkäisevän päihdetyön kohderyhmänä

Tutkimusten mukaan alaikäisten nuorten juominen on vähentynyt, mutta 18 vuotta täyttäneiden nuorten aikuisten juominen lisääntynyt 2000-luvun jälkimmäisellä puoliskolla (Raitasalo & Simonen 2011). Ehkäisevä päihdetyö voi ottaa sulkaa hattuunsa alaikäisten juomisen vähenemisestä, vaikka kehityksen taustoja ei vielä täysin tunnetakaan. Tuskin suomalainen, korkeatasoinen ja omistautunut ehkäisevä päihdetyö on ainakaan jarruttanut sitä.

Sen sijaan nuoret aikuiset muodostavat ehkäisevälle päihdetyölle (jatkossa: EPT) pulmallisemman kohderyhmän. Mitä EPT:ssä onkin heidän kanssaan tehty, se ei ilmiselvästi ole tehonnut ainakaan väestötasolla. Juomisen houkutukset ovat nuorille aikuisille vahvempia kuin EPT:n juomiselle esittämät vasta-argumentit.

Toinen seikka, joka tekee nuorten aikuisten kanssa työskentelemisestä pulmallista, on heidän kanssaan tehtävän EPT:n perustelu ja oikeuttaminen. Täysi-ikäisten kohdalla ei voi vedota lakiin juomisen vähentämiseksi, vaan argumenttien voiman on löydettävä jostain muualta.

Oma, nuorten juomisesta tehdyille tutkimuksille perustuva näkemykseni on, että nuorten aikuisten juomista tulee ymmärtää ja lähestyä sosiaalisenä lajina. Alkoholi on nuorille aikuisille sosiaalinen olento. Siksi nuorten aikuisten kanssa tehtävän EPT:n onärkevintä toimia tästä näkökulmasta, jos se haluaa vaikuttaa. On kaikki syyt olettaa, että sama logiikka toimii täysi-ikäisten nuorten aikuisten lisäksi myös alaikäisten nuorten kohdalla.

Tässä artikkelissa kuvaan, mistä nuorten aikuisten juomisen sosiaalisuudessa on kyse ja esitän sen pohjalta EPT:lle muutaman toimintasuosituksen.

Muotoutuva aikuisuus

Amerikkalaispsykologi Jeffrey Arnett käyttää muotoutuvan aikuisuuden (*emerging adulthood*) käsitettä kuvaamaan erityistä kehitysvaihetta 20 ikävuoden molemmin puolin. Kun murrosikä kasvattaa lapsia erilleen vanhemmista, naapureista ja muista kotoisista suhteista, muotoutuvassa aikuisuudessa luodaan omaa, yksilöllistä identiteettiä ja sosiaalisia sitoumuksia, jotka kantavat myöhempään aikuisuuteen, usein koko loppuelämän ajan. Muotoutuvassa aikuisuudessa omaksutaan aikuisen roolit. Siinä opiskellaan ammatti, otetaan ensiaskeleet työelämässä, harjoitellaan parisuhteita ja vakiintumista sekä luodaan eettistä ja yhteiskunnallista maailmankuvaa. Siksi muotoutuva aikuisuus on erilaisten kokeilujen ja etsimisen aikaa. (Arnett 2000.)

Muotoutuva aikuisuus on erilainen kehitysvaihe kuin nuoruus, vaikka samoja ominaisuuksia usein liitetäänkin nuoruuteen. Nuoruudessa asutaan yleensä kotona, vanhempien sääntöjen ja rahapussin alaisuudessa ja käydään koulua enemmän oppivelvollisuuden kuin omien aikuisroolien motivoimana. Tämä ei tarkoita, etteivätkö myös nuoret kokisi ajoittain suurtakin tarvetta itsen etsintään, erilaisten roolien kokeiluun ja maailmankuvallisiin pohdintoihin. Niiden täysimääräiseen toteuttamiseen ei vain yleensä ole samanlaisia mahdollisuuksia kuin muotoutuvan aikuisuuden vaiheessa, jolloin valtaosa suomalaisista asuu omillaan, opiskelee itse valitsemassaan oppilaitoksessa ja on vapaa valitsemaan myös sosiaaliset suhteensa itse.

Identiteetti ja yhteisö

Identiteetit eivät kehity muotoutuvassa aikuisuudessa eivätkä muissakaan elämänvaiheissa yksin, pelkkänä yksilöllisenä itsetutkiskeluna. Identiteetit ovat aina jaettuja ja pohjaltaan sosiaalisia; ne ovat jäsenyyksiä tai osalli-

suuksia yhteisöissä. Amerikkalainen sosiaalipsykologian klassikko Charles Cooley kiteyttää asian seuraavasti:

Psykologisessa mielessä [ryhmän] tiiviin yhdessäolon tulos on ikään kuin yksilöiden sulautuminen yhdeksi kokonaisuudeksi niin, että yksilön minuus muodostuu [-] osana ryhmän yhteistä toimintaa ja tavoitteita. Tämä yhteys on helpointa ilmaista puhumalla ”meistä”; se sisältää eräänlaisen yhteisymmärryksen ja identiteetin, jolle ”me” on luonteva ilmaus. [-] Vasta tällaisessa yhteydessä ihmisen perusolemus nousee esiin. Ihminen ei saa sitä syntymässään; sitä ei voi saavuttaa kuin yhteenkuuluvuuden tunteen kautta, ja se kuihtuu eristyksissä. (Cooley 2009, 17, käännös kirjoittajan.)

Tällaiset yhteisöt voivat olla reaaliajassa, kasvokkain tai sosiaalisessa mediassa kokoontuvia pienryhmiä kuten kaveri- tai harrastusporukoita, urheilujoukkueita, saman bändin faneja, opiskelijaryhmiä, työporukoita tai vaikka yhteisen solukämpän asukkaita. Tällaisissa muodostelmissa pari-kymppiset ”muotoutuvat aikuiset” viettävät valtaosan valveillaoloajastaan hakien omaa ja yhteistä suuntaa.

Samoin periaattein ovat rakentuneet myös laajemmat ja abstraktimmat *symboliset yhteisöt*. Ne ovat yhteisöjä tai ryhmiä, joiden jäseniä ihmiset kokevat olevansa, vaikka eivät koskaan tapaa kaikkia yhteisön jäseniä. Kansakunta on tyyppiesimerkki tällaisesta yhteisöstä (Anderson 2007), mutta samankaltaisia ovat esimerkiksi ammatti- tai alakohtainen identiteetti sekä sukupuoli-identiteetti, jotka niin ikään kehkeytyvät muotoutuvassa aikuisuudessa. Myös näihin liittyminen on pohjaltaan tunnetta ”meistä”, abstraktista yhteisöstä, johon kokee kuuluvansa. Myös identiteetti on sosiaalinen olento.

Rituaalit ja juominen

Yhteisöt ja niiden tarjoamat identiteetit eivät kuitenkaan noin vain kellu ilmassa. Yhteisöt ja niitä koossa pitävät yhteiset tunteet syntyvät yhteises-

sä toiminnassa. Yhteinen harrastus, mielenkiinnon kohde, työ tai opiskelutehtävä on selkeästi ryhmää yhteen hitsaava tekijä, mutta näiden lisäksi suuri merkitys on toiminnan tavalla tai tyylillä, sillä, kuinka ”me” toimimme yhdessä.

Tyylin merkitys korostuu erityisesti symbolisten yhteisöjen kohdalla. Miehen, naisen tai suomalaisen identiteettiä ei saada syntymässä, vaan tekemällä miehekkäitä, naisellisia tai suomalaisia tekoja ja oppimalla pitämään niistä. Samalla tavalla kaikilla pikku porukoilla on omia tapojaan, rutiinejaan, sisäpiirin vitsejään jne. joka tekee heistä juuri sen, mitä he ovat.

Tyyli mielletään usein toiminnan pintatasoksi, koristeelliseksi estetiikaksi, mitä se ei suinkaan ole. Estetiikka seisoo tukevasti etiikan harteilla. ”Meidän” tyyli on synonyymi sille, mikä ”meille” on hyvää ja arvokasta, kun koemme yhteisiä tunteita miehinä tai naisina, suomalaisina tai vaikka ehkäisevän päihdetyön tekijöinä. Niin ikään tyyliin liitetyt asiat – puheta- pa, pukeutuminen, musiikkimaku, ruokailutottumukset, päihdekasvatusmenetelmät jne. – toimivat keskeisinä erottautumisen ja jopa vihamielisyyden ilmaisuina, kun ”me” haluaa tehdä selväksi, kuka tai millainen se ei ainakaan ole.

”Meidän” yhteisyyden kokemiseksi on olemassa arkisen työn ja tyylien lisäksi kokonaan oma sosiaalinen instrumenttinsa, joka on tunnettu kaikissa kulttuureissa ja kaikkina aikoina. On erityisiä tilanteita, joissa yhteisöt keskittyvät hetkeksi vain itseensä, omaan toimintaansa, tapoihinsa ja tyyleihinsä, jotta jaettu kokemus ”meistä” voisi lämmittää sydäntä ja suunnata tahdon ”meidän” asioihin silloinkin, kun yhteisö ei ole koolla. Nämä ovat *rituaaleja* ja ne tuovat meidät takaisin nuorten aikuisten juomiseen.

Suomalaisessa kulttuurissa juominen on ainakin 500 vuoden ajan ollut erityistilanne, jossa on luvallista ja odotusten mukaista jakaa yhteisiä tunteita, joille arjessa ei ole sijaa. Jos elämäntilanteen ytimessä on erilaisiin yhteisöihin kohdistuvien tunteiden kokeilu ja opettelu, kuten muotoutu- vassa aikuisuudessa, on loogista hyödyntää kulttuurissa valmiina avautu- vaa tietä näiden kokemusten äärelle.

Tämä on keskeinen syy, miksi juominen on 2000-luvun nuorten aikuisten keskuudessa niin suosittua. Juominen rakentaa identiteettiä niin

konkreettisten pienyhteisöjen kuin abstraktien symboliyhteisöjenkin tasolla elämänvaiheessa, jossa erilaisten ryhmäjäsenyyksien ja identiteettikokeiluiden jano sekä mahdollisuudet harrastaa niitä ovat suurimmat.

Poikien mökkijuhannus

Se, mitä edellä kuvattu käytännössä tarkoittaa, selviää seuraavassa sitaatisa. Se on kertomus hauskimmasta mahdollisesta juomistilanteesta, jonka on laatinut viisi 20–25-vuotiaasta, pääkaupunkiseudulla ammattioppilaitoksessa sosiaali- ja terveysalaa opiskelevaa miestä (aineistosta ks. Maunu 2012, 50–61).

On kaveriporukka, viidestä kymmeneen henkeä, on juhannus [jota] lähetään vuokramökille viettämään [-]. [Mökki] on tällasest jostain [loma]keskuksesta missä niit on useempii-ki [järven] rannassa.

Homma alkaa siitä [että] päästään paikalle ja aletaan pikkuhiljaa alkoholia, kaljaa siideriä sellasta mietoo [-] ottamaan. Ja erilasia aktiviteetteja, mölkkyä ja virveliä ja saunaa laitetaan lämpiämään... Sit on tällasia vesisuksia, ja sit ku humalatila alkaa oleen tarpeeks [kova] niin eiköhän siellä joku kaadu sitten kavereista vesisuksilla naapurimökin lahuriin.

Ja sielthän löytyy ruotsalaisii nättejä blondityttöjä (naurua) hyvin monta ja siitä supliikkina miehenä se kaatuja saa ne sit meidän bileisiin mukaan. Ja siitähän sitten jatketaan vaan niitten harrastelajien tekemistä, vähän futismatsii, vähän sellasta kontaktii ja jälkipuidaan siinä tyttöjen kaa saunassa... Ja iltahan huipentuu [-] siihen ku joka jätkäl pari mimmiä kainalossa (naurua), siirtyy sinne omaan makuuhuoneeseen ja ovet sulkeutuu.

Ja sit seuraava kuva onkin siin aamussa, ku jengi kömpii aurinkoiselle katolle, pallogrilli raahattu sinne, ja hirvees dar-rassa puidaan sitä että mitä tuli tehtyä...

Mökille matkaava kaveriporukka koostuu vanhoista kavereista. Yhteinen saunan lämmitys, mölkkypeli, kalastus ja vesihiihto ovat heille laatuaikaa, parhaina koettuja yhdessäolon muotoja. Tämä kertoo, että porukka mieltää itsensä ja toisensa aktiivisina, toiminnallisina ja vauhdikkainakin nuorina miehinä. Toisaalta reissu suuntautuu suorastaan kansallisromanttisiin puitteisiin, juhannuksena järvenrantamökille: näin ryhmä kiinnittyy myös perinteisiin suomalaisiin arvoihin ja elämäntapoihin.

Tarina huipentuu vesihiihto-onnettomuuteen, joka muuttuukin onneksi, kun sen myötä joka poika saa kainaloonsa ja vuoteeseensakin nättejä blondeja naapurista. Näin kertomus ritualisoi karrikoidusti myös miesmäistä heteroseksuaalisuutta, ja daamien kansallisuus antaa aiheen olettaa, että miesten mielenmaisemaan kuuluu myös etninen suvaitsevaisuus.

Tällainen reissu jää eittämättä elämään porukan yhteisenä kokemukse-
na ja jutunaiheena kenties vanhuusvuosiin saakka. Muistelu aloitetaan heti seuraavana aamuna pallogrillin äärellä – niin ikään miestapaisen kesänvieton tyypillinen muoto.

Sitaatti tiivistää myös sen, mikä on alkoholin ja juomisen rooli tällaisessa ritualismissa. Se on yhteisen toiminnan ja tunteiden voiteluaine, ei millään muotoa itsetarkoituksellista humalaa. Juomisen omaehtoinen sää-
tely on nuorilla aikuisilla vahvaa, koska liiassa humalassa yhteisestä hauskanpidosta ei voi saada irti sitä, mitä se voi tarjota. Rituaali liukenee lii-
kaan juomiseen.

Mitä bileiden jälkeen? Toimintasuosituksia ehkäisevälle päihdetyölle

Alkoholilla ei ole itseisarvoa nuorten aikuisten juomiskulttuureissa, vaan se on yhdessäolon, yhteisöihin liittymisen ja identiteetin muodostamisen apuaine. Kaikki se, mikä juomistilanteissa koetaan arvokkaana ja tavoiteltavana, on olemassa myös ennen juomistilanteita ja niiden jälkeen. Juominen vain kirkastaa näitä yhdistäviä tekijöitä ja raivaa niiden yhteiselle kokemiselle tilaa ja aikaa, jota arki ei aina tarjoa. Yhteinen juominen on rituaali, jossa yhteisö nousee tilapäisesti arjen yläpuolelle voidakseen selvemmin nähdä ja kokea, mikä sen jäseniä todella yhdistää.

Rituaali ei välttämättä edes edellytä juomista, vaan ryhmiä ja yhteisöjä arjessa yhdistäviä tekijöitä on täysin mahdollista vahvistaa myös toisin keinoin. Käytännössä yhteinen juominen on kuitenkin nuorille aikuisille tärkeä sosiaalinen tekniikka, mikä näkyy alkoholinkulutustilastoissa. Tätä voidaan pitää suomalaisen juomiskulttuurin eräänä erikoisuutena: periaatteessa juominen ei ole tärkeää, mutta käytännössä se kuitenkin on oleellinen tekijä.

Tästä syystä ehkäisevän päihdetyön tekijät eivät voi eivätkä saa leikata biletystä irti nuorten aikuisten sosiaalisuudesta ja sitä motivoivista elämäntavoista. Sen sijaan eettisesti perustellun EPT:n tehtävä on kertoa nuorille aikuisille, mitä tehdä, kun bileet ovat ohi, lakkaavat tarjoamasta positiivisia kokemuksia tai muuttuvat ongelmaksi.

Tällä on EPT:lle lukuisia seurauksia, joista haluan nostaa esille kolme omasta mielestäni tärkeintä.

Ensiksi EPT:n tekijöiden on tehtävä juomisen sosiaalisia ja emotionaalisia motiiveja näkyviksi niin omien kohderyhmiensä parissa kuin laajemminkin julkisuudessa. Alkoholii ei koskaan hyppää omia aikojaan pullosta elimistöön, vaan juomisen syyt löytyvät aina pullon ympäriltä – juojien elämäntilanteesta, sosiaalisista tavoista, haaveista, toiveista ja tarpeista. Vasta, kun ymmärretään juomisen näkymättömät syyt, näkyvään juomiskäyttäytymiseen on mahdollista vaikuttaa.

Toiseksi EPT:n tekijöiden tulee huolehtia siitä, että sen kohderyhmän jäsenet kokevat kuuluvansa omaan ryhmäänsä ja yhteiseen maailmaan myös ilman alkoholia – että heillä olisi hauskaa ilman viinaakin. Jos ryhmällä ei ole mitään muuta yhdistävää tekijää kuin juominen, ollaan äkkiä ongelmissa. Silloin ryhmän koko identiteetti rakentuu päihteille.

Hauska elämä ilman viinaa ei kuitenkaan tarkoita pelkästään limudis-koja tai muita alkoholittomia tapahtumia. Se tarkoittaa huolehtimista siitä, että nuorten ja nuorten aikuisten yhteisöllisyydelle on puitteet ja mahdollisuudet heidän jokapäiväisessä arjessaan. Tälle keskeisiä toimintaympäristöjä ja yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi oppilaitokset. Nuoret aikuiset viettävät niissä valtavasti aikaa, niissä toimitaan joka tapauksessa erilaisissa ryhmissä ja niissä toimii lukuisia aikuisia, joilla on valta ja mahdollisuudet tehdä nuorten ja nuorten aikuisten ryhmäkokemuksista joko po-

sitiivisia tai negatiivisia. Aikuisen vastuu pätee oppilaitosten lisäksi työpaikoilla, nuorisotaloilla, kerhoissa, leireillä ja kaikkialla, missä aikuiset toimivat nuorten ryhmien kanssa.

Kolmanneksi EPT:n tekijöiden on ymmärrettävä ja tunnettava omien kohderyhmiensä sosiaaliset erityispiirteet – mikä heistä tekee juuri sen ”meidät”, jota he juomisellaan juhlistavat ja tavoittelevat? Vaikka tässä tekstissä kuvattu peruslogiikka on kaikille sama, sosiaalisuuden ja rituaalien konkreettiset sisällöt voivat olla eri ryhmillä huomattavan erilaisia. Silloin ne EPT:n menetelmät, jotka toimivat hienosti esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden kanssa, voivat täysin lässähtää ammattioppilaitoksessa ja päinvastoin. Tässä yhteydessä juomissosiaalisuuden ryhmäeroihin ei voida mennä tarkemmin, mutta olen käsitellyt asiaa lähemmin muissa julkaisuissa (Maunu 2012 ja 2011). Lisäksi EPT:n tekijälle on hyödyksi seurata laajemminkin nuoriso- ja juomiskulttuureista tehtyä tutkimusta.

Ehkäisevän päihdetyön tulevaisuus

Jos ehkäisevä päihdetyö onnistuu toimimaan nuorten aikuisten kanssa kuvatuilla tavoilla, se on ratkaissut molemmat kirjoituksen alussa esittämäni haasteet. Silloin juomisen houkutukset eivät ilmene nuorille vahvempina kuin EPT:n juomiselle esittämät vasta-argumentit, koska nämä kaksi eivät asetu vastakkain. EPT ei esitä juomiselle vasta-argumentteja, vaan tarjoaa nuorille aikuisille valmiuksia saada sitä, jota he juomisellaankin tavoittelevat, mutta vielä paremmassa ja kestävämmässä muodossa.

Tämä puolestaan johtaa siihen, että EPT:n perustelu ja oikeutus on taattu. Sen tehtävä on turvata jokaiselle hyvä arki ja mielekkäänä koettu paikka maailmassa niin, että kokemus kestää ilman kemiallista vetoapua. Tällaisen toiminnan perusteluissa ei tarvita lakeja tai muita ulkoisia sääntökokoelmia, vaan teologista vertausta käyttäkseni ehkäisevä päihdetyö on kypsä siirtymään lain liitosta rakkauden ja välittämisen liittoon.

Lähteet

- Anderson, Benedict 2007. Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- Arnett, Jeffery C. 2000. Emerging Adulthood – A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist* (55), 5, 469–480.
- Cooley, Charles Horton 2009. *Social Organization: a Study of the Larger Mind*. Memphis: General Books LLC.
- Maunu, Antti 2011. Leiskaa steissillä, romanssi mökillä. Pääkaupunkiseudun ammattiopiskelijoiden ja lukiolaisten juomisen motiivit ja koetut juomisen haitat. Helsinki: Elämäntapaliitto.
- Maunu, Antti 2012. Ryypäämällä ryhmäksi. Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni 2011. Alaikäiset juovat entistä vähemmän, mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. *Yhteiskuntapolitiikka* (76), 1, 17–29.

**Seppo Ahonen, Kari Heiskanen, Ari Inkinen ja
Timo Marttinen**

Sotilaspappi sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistajana ja sillanrakentajana

Puolustusvoimat on kansallisesti merkittävä henkinen ja fyysinen ”kunto-koulu”. Se on myös monenlaisten elämäntaitojen oppimisaikaa. Varusmiespalveluksen aikana nuoret miehet ja naiset harjoittelevat yhteisten tavoitteiden saavuttamista ja toimimista ryhmässä. He saavat myös kokemusta johtamisesta, itsenäisestä työskentelystä ja päätöksenteosta.

Vaativissa olosuhteissa kunto joutuu koetukselle. Moni pääsee kokeilemaan rajojaan niin fyysisessä kuin henkisessäkin mielessä. Puolustusvoimissa palvelus on tarkkaan suunniteltua koulutusta, joka ottaa huomioon aloittelevan alokkaan kuntotason.

Vuoden 2011 lopussa puolustusvoimien palveluksessa oli 15 152 henkilöä. Tämä sisältää koko palkatun henkilöstön määrän, joka palvelee kotimaan tehtävissä tai ulkomailla muissa kuin kriisinhallintatehtävissä. (Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös 2011.) Varusmiehiä astui palvelukseen tammikuussa 2012 yhteensä 12 507 henkeä, joista kristillisiin kirkkokuntiin kuuluvia on 10 528 henkeä. Tätä artikkelia kirjoitettaessa ei vielä ollut käytettävissä vastaavia tilastoja vuoden toisen saapumiserän osalta, mutta tietojen perusteella nykyisin noin 25 000 nuorta vuodessa astuu palvelukseen ja heistä noin 87 % kuuluu johonkin kristilliseen kirkkokuntaan. Suurimpina ryhminä ovat luonnollisesti Evankelis-luterilaisen ja Ortodoksisen kirkon jäsenet, yhteensä noin 86,5 % palvelukseen astuneista. (Puolustusvoimien kirkollisen työn tilasto, kevät 2012.)

On siis varsin perusteltua, että molemmat kansankirkkomme ovat läsnä sotilaan ja hänen läheistensä arjessa ja juhlassa. Valtaosalle niin palkatusta henkilöstöstä kuin varusmiehistäkin kirkon perustoiminnot ovat tut-

tuja rippikoulun ja toimitusten (kaste, konfirmaatio, avioliittoon vihkiminen, hautaan siunaaminen) kautta. Niinpä papin läsnäolo on monille tuttua ja hyvinvointia sekä turvallisuutta lisäävää. Seuraavassa kuvattujen toimintojen kautta sotilaspappi voi vahvistaa kristillisen seurakunnan jäsenen luottamusta siihen, että kirkko ja apu ovat läsnä hyvin monenlaisissa elämänvaiheissa. Kirkollisen työn pääasialliset työmuodot ovat julistus, opetus ja sielunhoito.

Puolustusvoimilla on varsin kattava auttajajärjestelmä niin henkilöstön kuin varusmiestenkin käyttöön. Kirkollisen työn lisäksi ja sen kanssa läheisessä yhteistyössä toimivat sosiaalityö ja terveydenhuolto. Edellä mainituilla toimijoilla on myös kiinteät yhteydet paikkakuntansa muihin auttamisjärjestelmiin, joten apua saadaan varsin monenlaisiin ongelmiin tai vaikeuksiin elämän eri alueilla.

Kirkollinen työ eilen ja tänään

Puolustusvoimien kirkollinen työ on lähtökohdiltaan evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon työtä puolustusvoimissa. Sen tarkoituksena on tukea hengellisesti ja henkisesti puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa palvelevia sekä ylläpitää heidän eettistä toimintakykyään kaikissa olosuhteissa.

Sotilaspeleillä ja kirkollisella työllä on hyvin pitkät perinteet suomalaisessa sotaväessä. Pappeja on ollut suomalaisten sotilaiden mukana jopa 1500-luvulta lähtien. Nykymuotoisena kirkollisen työn katsotaan alkaneen puolustusvoimissa 31.3.1918, jolloin asessori Hjalmar Svanberg esiteli kenraali Mannerheimille armeijan kirkollisen työn suunnitelman ja se hyväksyttiin.

Talvi- ja jatkosodan aikana sotilaspapiston arvostus kasvoi. Sotien aikana papit liikkuivat sotilaiden parissa, pitivät hartauksia, jumalanpalveluksia ja ehtoollistilaisuuksia sekä rohkaisivat haavoittuneita. Asemasotavaiheessa rintamajoukoissa pidettiin myös seuroja, oppitunteja ja rippikoulua sekä toimitettiin avioliittoon vihkimisiä. Sotien aikana syntyi myös merkittävää diakoniatoimintaa.

Nykypäivänä puolustusvoimien kirkollisen työn merkitys on edelleen suuri. Puolustusvoimien palveluksessa oli syksyllä 2011 yhteensä 29 päätoimista sotilaspappia sekä osa-aikaisia sotilaspappeja, joista osa on ortodoksipappeja. Lisäksi kirkollisen työn palveluksessa on vuosittain lukuisia varusmiespappeja ja -diakoneja.

Julistus

Julistuksen tehtävänä on pitää esillä Jumalan sanaa ja sakramentteja sekä tarjota juhlan, hiljentymisen ja pyhyiden kokemuksia. Jumalanpalvelukset ja hartauselämä ovat kirkollisen työn tärkeä osa. Näkyviä julistuksen työmuotoja ovat erilaiset hartaudet kuten yksikön aamu- tai ilthartaudet sekä voimakkaasti viime vuosikymmeninä lisääntyneet kenttäehtoolliset.

Ajateltaessa kirkollisen työn merkitystä sosiaalisen hyvinvoinnin rakentajana ja kehittäjänä, tuntuisi luonnolliselta pitää merkittävimpinä työmuotoina kansalaiskasvatuksen piiriin kuuluvia elementtejä opetusta ja sielunhoitoa. On kuitenkin perusteltua pitää myös julistusta hyvinvointia rakentavana työmuotona. Sitä paitsi onhan se koko kristillisen kirkon päätehtävä.

Esimerkkinä vaikuttavasta julistustilanteesta voidaan mainita tilaisuus, joka järjestetään taisteluharjoituksen yhteydessä. Varusmiesten ja henkilöstön jaksaminen on ollut koetuksella. Harjoituksen päätyttyä kokoonnutaan yhteiseen kenttäehtoollistilaisuuteen, jota on viime vuosina alettu kutsua Maastomessuksi.

Tässä esimerkissä on useita sosiaalisen hyvinvoinnin rakentumisen keskeisiä elementtejä. Mainittu kenttähartauksilanne tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden yhteisöllisyyteen. Varusmiehet ja henkilökunta ovat siinä yhdessä enemmän kuin vain ryhmänä, joukkueena tai komppaniana. Yhdessä kulkemisen lisäksi tällaisessa tilanteessa on ainutlaatuinen mahdollisuus henkilökohtaiseen hiljentymiseen. Varusmiespalvelus ei tarjoa juuriakaan aikaa yksinololle, rauhoittumiselle tai itsensä kohtaamiselle. Hartaus-tilanne luo muuhun varusmiespalvelukseen voimakkaan, monen mielestä varsin kaivatun kontrastin rauhallisuudellaan ja hiljaisuudellaan. Yli kolme

neljäsosaa esimerkiksi kenttäehtoollista koskevasta palautteesta onkin positiivista.

Merkittävä julistuksen näkökulma on myös se, että vaikka uskonnottomuus onkin viime vuosina lisääntynyt, suorittaa varusmiespalvelustaan vuosittain suuri joukko aktiivisia kristittyjä. Näille henkilöille oman uskonnon harjoittaminen voi olla henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta hyvinkin merkittävää. Kristinusko on luonteeltaan yhteisöllinen uskonto, ja sen takia pelkkä henkilökohtainen uskonnonharjoitus ei välttämättä riitä hengellisen hyvinvoinnin takaamiseksi kristitylle. Kirkolliset toimitukset, etenkin ehtoollinen nähdään merkittävänä hyvinvoinnin rakentajana ja siksi julistuksella on oma paikkansa.

Julistustilanteen hyvinvointia rakentavat tekijät olisi kenties tiivistettävissä yhteisöllisyyteen, hiljentymiseen, oman itsensä kohtaamiseen sekä itse julistukseen. Kirkollisen työn itseymmärryksen kannalta julistus on elintärkeää.

Hartaustilanteiden lisäksi julistuksen piiriin kuuluvat erilaiset varuskunnissa järjestettävät hengelliset keskustelu- ja raamattupiirit. Tällaiset keskustelupiirit tarjoavat mainion mahdollisuuden varusmiehelle yhteisöllisyyteen. Piiriin on jokainen tervetullut ja siellä jokaista kunnioitetaan omana itsenään.

Opetus

Kirkollisen opetuksen tavoitteena on, että sotilasyhteisön jäsen tuntee kirkollisen työn perussisällön. Tavoitteena on myös se, että ihminen saa kristillisen elämäkäsitteksen pohjalta suuntaa omaan elämäänsä, ja että hän toimii eettisesti oikein. Oppitunnit ja mahdollisuus rippikoulun käymiseen ovat opetuksen näkyvin puoli. Jokainen asevelvollinen kristillisen kirkon jäsen osallistuu varusmiespalveluksensa aikana noin kymmenelle kirkollisen alan oppitunnille, joista muutama on pakollista palvelusta myös niille, jotka eivät ole minkään kirkkokunnan jäseniä.

Opetuksen merkittävin puoli ajatellen sosiaalista hyvinvointia on kenties sen mahdollisuus kansalaiskasvatukseen. Näin voidaan pitää esillä eet-

tisiä näkökulmia ja puhua elämänhallinnasta ja vaikkapa läheisten ihmissuhteiden merkityksestä varusmiespalveluksen aikana.

Kirkollisen työn oppituntien keskeistä sisältöä on myös sodankäynnin etiikka. Kirkkoisä Augustinuksen oikeutetun puolustussodan ajatuksesta kumpuavat maanpuolustukselliset opetusteemat saattavat tuoda mielekkyyttä palvelukseen varusmiehen miettiessä sodankäyntiin, kuolemaan ja kärsimykseen liittyviä kysymyksiä. Kirkollisen työn oppitunnit pyrkivät vastaamaan kysymykseen, miksi olemme täällä?

Varusmiespalveluksen aikana rippikoulun käymättömillä varusmiehillä on oikeus osallistua sotilasrippikouluun. Sotilasrippikoulun aikana opetetaan kristinuskon ja luterilaisen kirkon perussisältöjä. Rippikouluun tulee usein seurakunnasta ja kenties laajemminkin syrjäytyneitä nuoria. Siellä on mahdollisuus kohtaamiseen. Konfirmaation yhteydessä rippikouluun tulee myös yhteisöllinen ulottuvuus läheisten ja kummien myötä. Tämä voi olla sosiaalisesti hyvin hoitava kokemus.

Kirkollinen työ osallistuu myös henkilökunnan kouluttamiseen sotilasopetuslaitoksissa, kuten Maasotakoulussa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa sekä Ilma- ja Merivoimien omissa yksiköissä, joissa henkilöstöä myöskin koulutetaan. Yhtenä keskeisenä sisältönä on johtamisen etiikan opetus. Vaikuttamalla henkilökunnan koulutuksen sisältöihin ja toteutukseen voidaan vaikuttaa myös arjen käytäntöihin opiskelijoiden tulevilla työpäiväkoilla varuskunnissa ja koulutusyksiköissä.

Sielunhoito

Sielunhoito on lähimmäisen surun ja kivun jakamista sekä hengellistä ja henkistä tukemista. Ihmistä pyritään auttamaan kokonaisvaltaisesti elämän ongelmien ratkaisemisessa kuuntelemalla, keskustelemalla ja tuomalla evankeliumin sanoma hänen elämäntilanteeseensa.

Sielunhoitotyötä kuvaa osuvasti puolustusvoimien kirkollisen työn teema: ”Mukana, tukena, vastapäätä”. Sielunhoidollinen keskustelu on ennen kaikkea läsnäoloa ja kuuntelemista. Sielunhoito ei katso uskontoa eikä tunnustuskuntaa. Sotilaspappi voi sielunhoitotilanteessa olla kristitty veli tai sisar, joka voi tarjota kuuntelu- ja keskustelutuen lisäksi rukousta, mut-

ta yhtälailla uskonnottomalle sotilaspappi voi olla turvallinen ihminen, joka kuuntelee ja välittää. Tässä merkittävänä tekijänä on sotilaspappien ja kirkollisen alan varusmiesten vaitiolo-velvollisuus, joka luo turvallisuutta.

Sielunhoidossa on mahdollisuus myös rikkiin. Ripissä ihmisellä on mahdollista ehdottoman luottamuksellisesti jakaa ja tunnustaa syntinsä sotilaspapille. Tämä voi olla hyvin vapauttava ja rakentava kokemus.

Sielunhoitotyössä myös varusmiespapin tai -diakonin rooli korostuu. Sotilaspappi voi olla varusmiehen tukena, mutta kirkollisen työn varusmiehelle mukanaolon mahdollisuus on ainutlaatuinen. Omassa yksikössä palveleva varusmiespappi voi olla paitsi kirkollisen työn edustaja myös veli tai sisar.

Sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä ja rakentajana kirkollisen työn sielunhoitotyön asema on siis ilmeinen. Se ehkäisee syrjäytymisen kokemusta ja tarjoaa turvallisen kanavan, johon purkaa tunteja tai jakaa niitä. Sotilaspapilta tämä edellyttää herkkyyttä, ihmissuhdetaitoja sekä kykyä kohdata ihminen välittömästi ja aidosti. Sielunhoitotyö on siis sotilaspapille tärkeä ja suuri haaste.

Yhdessä – toistemme rinnalla

Puolustusvoiminen kirkollinen työ on ekumeenista ja kansainvälistä ja se pyrkii toimimaan yhteistyössä puolustusvoiminen, kirkkojen ja muun yhteiskunnan kanssa. Merkittäviä puolustusvoimien sisäisiä yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi sosiaalikirurgit, terveydenhuollon ammattilaiset ja varusmiestoimikunnat, ulkopuolisia kirkot ja seurakunnat sekä muut yhteiskunnalliset tahot.

Puolustusvoimat ja varusmiespalvelus sen kulmakivenä ovat itsessään jo suuria sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjiä. Varusmiespalveluksen suorittaa vuosittain tuhannet eri taustat omaavat nuoret miehet ja naiset. Varusmiespalvelus mahdollistaa yhteisöllisyyden ja ystävyyden tavalla, joka ei usein ole mahdollista siviilielämässä.

Monikulttuurisuus lisääntyy koko yhteiskunnassa ja myös puolustusvoimissa ja tämä voi olla sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta sekä haaste että mahdollisuus. Varusmiespalveluksella on mahdollisuus tuoda ihmisiä yh-

teen, jotka eivät tavallisesti joutuisi juuri tekemisiin toistensa kanssa. Toisaalta tällaisessa tilanteessa voi kulttuurierot korostua ja konflikteja syntyä. Kirkollisella työllä on tässä aivan ainutlaatuinen mahdollisuus vaikuttaa sillanrakentajana. Sotilaspappi voi toimia myös tärkeänä kulttuurisena asiantuntijana, avata eri uskontojen ja kulttuurien taustoja ja näin kenties ehkäistä ennakkoluuloja ja edistää hyvinvointia. Siis yhdessä - toistemme rinnalla.

Sotilaspappit ovat mukana yhteisissä talkoissa

Puolustusvoimien kirkollinen työ kehittää yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa ruohonjuuritason toimintatapoja mielenterveyden edistämiseksi ja päihdehaittojen ehkäisemiseksi. Lähestymiskulmana on kokonaisvaltainen hyvinvoinnin edistäminen, josta puolustusvoimissa käytetään nimitystä elämänhallinta.

Kehittämistoimintaan osallistuu kahdeksan pilottipaikkakuntaa, joissa toimii sotilasopetuslaitoksia, valmiusprikaateja ja eri aselajien yksiköitä. Pilottiyksiköt (nimet syksy 2012) ovat Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK), Maasotakoulu (MAASK), Reserviupseerikoulu (RUK), Panssariprikaati (PSPR), Porin Prikaati (PorPr), Jääkäriprikaati (JPr), Ilmasotakoulu (ILMASK), ja Saaristomeren meripuolustusalue (SMMEPA). Kehittämistoimintaa koordinoi Pääesikunnan kirkollinen työ.

Toiminnassa ensisijaisesti on kaksi kärkeä: Jokaiselle paikkakunnalle on koottu ydintoimijoiden verkosto. Verkostojen toimintaan osallistuu puolustusvoimien kirkollisen työn, sosiaalityön ja terveydenhuollon ammatilaisia sekä heidän yhteistyökumppaneitaan ”aidan” ulkopuolelta. Mukana on mm. sosiaali-, terveys-, nuoriso-, diakonia- ja päihdealan järjestöammattilaisia sekä kuntien ja kirkon perhetyön osaajia. Syksyllä 2012 verkostossa oli mukana yli 50 henkilöä. Verkostojen tehtävänä on tehostaa toimia mielenterveyden edistämiseksi ja päihdehaittojen ehkäisemiseksi aidan kummallakin puolella. Hyödyn saajina ovat varusmiespalvelustaan suorittavat sekä puolustusvoimien palkattuun henkilöstöön kuuluvat sotilas- ja siviilihenkilöt perheineen.

Toinen kehittämistehtävä on lupaavien käytäntöjen tuottaminen ja juurruttaminen. Sisältöalueiksi on muodostunut parin vuoden määrätietoisen työskentelyn aikana kolme: Asevelvollisten tukeminen palvelusajan alussa (jolloin sopeutumisvaikeuksiin liittyvät keskeyttämiset ovat varsin yleisiä), palkatun henkilöstön ja sille tärkeiden ihmissuhteiden tukeminen sekä johtamiskoulutukseen liitettävä etiikan opetus niin varusmiehille kuin henkilöstöllekin.

Alokasajana varusmiehet tarvitsevat erityistä tukea, jotta palvelus alkaisi sujua suunnitelmien mukaan. Puolustusvoimat on kiinnittänyt runsaasti huomiota palveluksen käynnistymisen onnistumiseen. Parisuhteen hajoaminen palvelusajana vaikeuttaa merkittävästi jaksamista. Puolustusvoimissa on toteutettu Sinä, minä ja Puolustusvoimat –konseptia, jonka tavoitteena on ehkäistä palveluksesta johtuvia tekijöitä parisuhteen hajoamiseen. Elämäkumppanin muutto toiselle paikkakunnalle ja harveneva näkeminen on erityisen haastavaa kotiin jäävälle osapuolelle.

Lupaavana käytäntönä näyttää olevan Jääkäriprikaatissa heinäkuussa 2012 kokeiltu Tukiparitoiminta, jossa reserviläisjärjestöjen ja hankkeen paikallisten toimijoiden yhteistyönä ollaan läsnä kasarmilla iltaisin palveluksen päätyttyä. Kohteena oli yksi komppania. Tukiparitoimintaan osallistuvat koulutettiin perehdyttämällä heidät sotilaskoulutukseen ja varuskuntaolosuhteisiin, ja he toimivat joukko-osaston komentajan valtuuttamana. Alkuvaiheessa Tukiparit esittäytyivät jokaisessa pilottiyksikön tuvasa varusmiehille ja olivat läsnä myös Sotilaskodissa, jonne alokkaat pääsivät muutaman päivän kuluttua palveluksen alkamisesta.

Moni puolustusvoimien palveluksessa oleva asuu työviikot eri paikkakunnalla erossa perheestään. Komennuspaikat vaihtuvat vuosien varrella, mutta kotia ei haluta siirtää. Lasten juurtuminen, perheen läheiset ja puolison työ ovat merkittäviä tekijöitä, joiden vuoksi ei haluta muuttaa toiselle paikkakunnalle, vaikka palveluksessa olevan toimipiste muuttuu.

”Reppurit” tulevat jatkossa lisääntymään, kun puolustusvoimien rakennemuutos vuonna 2015 alkaa toteutua täysipainoisesti. Henkilökunnan perheet ja työntekijät tarvitsevat tukea. Asunpaikkakuntien kuntien, seurakuntien ja järjestöjen tulisi kehittää lisää perhekeskeistä vapaa-ajan toimintaa, jotka palvelisivat myös näitä perheitä. Esimerkiksi Isien ja las-

ten yhteinen viikonloppu on ensiarvoisen tärkeä suojaava tekijä sekä isälle että lapselle.

Porin Prikaatissa kehittämiskohteena on perhe. Joukko-osasto kouluttaa ja lähettää henkilökuntaa ja reserviläisiä rauhanturvatehtäviin monille kriisialueille. Ero läheisestä on rankka kokemus, jossa myös parisuhdetta koetellaan. Puolustusvoimat pitää huolta henkilökunnastaan ja panostaa heidän jaksamiseensa. Hankkeessa tuotetaan julkaisu Isä/Äiti/Puoliso on rauhanturvaaja –julkaisu työntekijöiden perheille.

Sadoissa suomalaisperheissä asuu lapsi, joiden vanhemmat työskentelevät kriisialueilla. Lapset näkevät televisiosta mitä sota tai suuronnettomuudet käytännössä tarkoittavat. Samalla he pohtivat oman vanhempansa turvallisuutta ja pärjäämistä.

Varusmiespalvelusta suorittaviin miehiin ja naisiin voidaan vaikuttaa suoraan. Suoran toiminnan lisäksi tämän kehittämistyön toimijat näkevät erittäin tärkeäksi vaikuttamisen kanavaksi henkilöstön koulutuksen sisällöjen kehittäminen. Terveiden edistämiseksi ei välttämättä tarvita lisää aikaa tai henkilökuntaa. Hankkeessa mukana olevat sotilasoppilaitosten yhteyshenkilöt ja verkosto ovat kehittäneet eri tasoilla toiminnan sisältöjä.

Reservinupseerikoulussa koulutetaan valtaosa varusmiesjohtajista ja varusmiespapit. Maasotakoulusta valmistuvat aliupseerit koulutustehtäviin. He ovat itsekin usein iältään alle 29-vuotiaita ja nuorisolain piirissä. Maanpuolustuskorkeakoulussa koulutetaan upseerit puolustusvoimiin.

Johtamisen etiikan oppimissisältöjen uudelleen arviointi terveyden edistämisen näkökulmasta on erittäin kustannustehokas toimenpide. Johtamisen käytännöt ja niiden kehittäminen terveyttä edistävämpään suuntaan vaikuttaa merkittävästi varusmiespalveluksen suorittavaan osaan suomalaisista.

Lähteet

- Ahonen Seppo & Niskanen Hannu & Eronen Tauno (toim.). 1998. Aika etsiä: Puolustusvoimien kirkollinen työ. Helsinki, Kirjapaja.
- Ahonen Seppo & Niskanen Hannu (toim.). 2004. Ihmisestä on kysymys. Arvot väkivallan maailmassa. Kirjapaja.

- Niskanen Hannu & Palola Valde (toim.). 2008. Rauhan asialla - Puolustusvoimien kirkollinen työ 90 vuotta. Minerva kustannus oy.
- Kirkollisen työn opas I. Rauhan ajan kirkollinen työ. 1991. Pääesikunta, Koulutusosasto. Helsinki 1991.
- Pääesikunta, Henkilöstöosasto. Helsinki 2012.

Eeva Liesilinna ja Marjo Tammisto

Hyvät vuorovaikutustaidot osana päihdekasvatusta

Tämä kirjoitus perustuu ensisijaisesti yhdysvaltalaisen, kliinisen psykologin Thomas Gordonin tekemiin havaintoihin ja hänen kehittämiinsä käytännön menetelmiin ihmissuhdetaitojen kehittämiseksi, sekä kirjoittajien omiin käytännön kokemuksiin menetelmien käytöstä.

Ihmisissä on sisäänrakennettu ryhmään kuulumisen tarve ja jo noin kolmivuotiaana lapsi hyötyy ryhmässä toimimisesta. Yksilö peilaa itseään toisiin ja samalla oppii tuntemaan itseään. Vertaisryhmässä lapsi oppii sosiokognitiivisia ja sosiaalisia taitoja, joita ystävyysuhteet edellyttävät (Himberg & Jauhiainen 1998, 13). Ehjäksi aikuiseksi kasvaakseen nuori tarvitsee ystäviä ja kavereita peileikseen. Ystävyys- ja kaverisuhteiden rakentamiseen, hoitamiseen sekä syventämiseen puolestaan tarvitaan vuorovaikutustaitoja.

Kaverien hyväksyntä ja ryhmään pääseminen on nuoren identiteetin kehittymiselle merkittävää. Samoin yhteiset arvostukset ja muiden mielihipiteet esimerkiksi pukeutumisesta tai harrastuksista ovat tärkeitä. Kaveripiiriin hyväksyntää haetaan silläkin uhalla, että se tarkoittaa yhteistä riskikäyttäytymistä. Lukuisten tutkimusten mukaan merkittävin syy nuorten alkoholin käyttöön on kokeilun ja jännityksen hakemisen ohella bile- ja ryhmäkäyttäytyminen. ”Juomisella tavoitellaan ensi sijassa sosiaalisia emootioita, joita koetaan ja jaetaan yhdessä juovan, oman hyvän porukan kesken.” (Maunu 2012, 9) Nuoret kokevat pääsevänsä alkoholin avulla irti arjesta, hyvään ”fiilikseen”. Bileet ilman viinaa ovat nuorten mielestä tylsät. Samoin tutustuminen esimerkiksi vastakkaisen sukupuolen edustajiin, tai keskustelu sellaisista asioista joista selvin päin ei keskusteltaisi, koetaan alkoholin voimalla helpommaksi. (Hagman & Pyykkönen 1998, 11, 26) Mikäli nuoren vapaa-ajan viettoon kuuluu päihteiden käyttö, ny-

kyisellään hänen siirtymisensä päihteettömään tapaan viettää vapaa-aikaa tarkoittaisi mitä varmimmin yksinäisyyttä ja kaveripiirin ulkopuolelle joutumista. Uuden juhlimiskulttuurin syntymiseksi olisi ensiarvoista löytää korvaavia tapoja liittyä ryhmään ja olla yhdessä. Tässä ei voida myöskään unohtaa vanhempien ja oheiskasvattajien roolia päihteiden käyttöön liittyvän esimerkin antajina, rajojen asettajina ja keskustelujen avaajina.

Terve itsetunto suojaa nuorta

Professori Keltikangas-Järvisen mukaan itsetunto on kiinteässä yhteydessä sosiaalisiin taitoihin ja kykyyn tulla toimeen toisten kanssa. Muiden arvostaminen, toisten huomioon ottaminen ja aito kiinnostus sekä joustavuus omista kannanotoista ovat kaikki asioita jotka ovat ainakin jonkin verran yhteydessä hyvään itsetuntoon. Itsetunnoltaan vahvan ihmisen kanssa asiat sujuvat helpoimmin ja hänen on helpompi erehtyä ja oppia tekemisistään. Hyvää itsetuntoa ei tarvitse paikata tai tukea erilaisin toimin ja suorituksin. (Keltikangas-Järvinen 2003, 37.) Kun nuorella on hyvät sosiaaliset taidot, hänen on helpompi tutustua uusiin ihmisiin, liittyä ryhmiin ja liikkua niiden välillä. Näin ollen hänen ei tarvitse, yksinjäämisen pelossa, tarttua päihteisiin tai hankkiutua esimerkiksi ryhmiin, joissa päihteiden käyttö on yleistä.

Yhdysvaltalainen, kliinisen psykologian tohtori Thomas Gordon (1918–2002) tutki elämäntyössään lasten ja vanhempien keskinäisiä, onnistuneita ja epäonnistuneita, vuorovaikutus- ja kasvatustilanteita. Erityisesti hän keskitti huomionsa lasten ja vanhempien väliseen kommunikatioon. Hyvät sosiaaliset taidot eivät ole geeniperimään kirjautuneita, vaan ne opitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Siksi niitä voidaan harjoittaa ja parantaa koko elämän ajan. Gordon kehitti hyvän vuorovaikutuksen käytännön harjoituksia ensin vanhemmille ja sitten nuorille (YET eli Young Effectiveness Training). Myöhemmin, saatuaan kannustavia tuloksia näistä menetelmistä, hän kehitti ohjelmat myös opettajille ja liike-elämässä toimiville esimiehille. Gordonin menetelmiä käytetään edelleen menestyksekkäästi eri puolilla maailmaa ja ne ovat toimineet monien muidenkin vastaavien kurssien ja harjoitteiden pohjana.

Gordon piti hyviä vuorovaikutustaitoja kaikkein keskeisimpänä esimerkiksi nuorten opettamisessa ja ohjaamisessa. Hänen mukaansa ne ovat välttämättömyyksiä kuin se mitä opetetaan, mitä opetusmenetelmiä käytetään, kuka opettaa tai keitä opettaja yrittää opettaa tai kasvattaa kasvattaa. (Gordon 1974, 18–19.)

Gordonin kehittämän, nuorten ihmissuhdetaitojen Nuisku-kurssin, yksi teemoista on ystävyysuhteiden solmiminen ja säilyttäminen. Nuorten mielestä tämä on yksi kiinnostavimmista aiheista Nuisku-kurssilla. Vuorovaikutustaitojen kurssilla nuoren itsetunto vahvistuu ja hän saa välineitä arkisten tilanteiden rakentavaan ratkaisuun. Hyvä itsetunto suojaa lasta ja nuorta. Kun nuoret oppivat arvostamaan itseään, he rohkaistuvat sanomaan mielipiteensä sekä hyväksymään erilaisuutta kaveripiirissään. Suomessa Nuisku-kurssin vaikutuksia nuorten ehkäisevässä päihdetyössä on testattu vuosina 2001–2002 toteutetussa Klaari Helsinki -projektissa, jossa kurssi oli laajasti käytössä. Vuonna 2006 tehdyn Klaaraako Nuisku -tutkimuksen mukaan, kurssilla havaittiin olleen positiivisia vaikutuksia lähes kaikkiin kurssin käyneisiin nuoriin. Toisaalta nuorten subjektiiviseen itsearviointiin perustuvassa tutkimuksessa oli vaikea yksiselitteisesti osoittaa kurssin vaikutuksia nuoren päihteiden käytön vähenemiseen. Toisaalta tutkijat kuitenkin totesivat kurssin vaikuttaneen positiivisesti niihin nuoriin, jotka suhtautuivat kurssiin myönteisesti ja joiden ihmissuhdetaidot olivat kehittyneet kurssin aikana paljon, myös heidän alkoholin käytönsä oli havaittu vähenneen.

Itsetuntoa vahvistavia ja näin ollen elämässä suojaavia tekijöitä tarjoaa kuulluksi tuleminen. Yksi vuorovaikutustaidoista onkin aktiivinen kuuntelu. Kun kouluikäinen kiukuttelee kännykän käytöstä nukkumaan menoaan jälkeen, vanhempi voi pakottaa lasta uhkaamalla esimerkiksi lopettaa viikkorahan antamisen tai ottamalla puhelimen pois lapselta. Puhelimen käyttö toki loppuu, mutta lapsen turhautuminen ja kiukuttelun syyt jäävät huomiotta ja käsittelemättä. Sen sijaan jos lapsen kanssa keskustellaan, kuuntelee aktiivisesti ja sanoittaa lapsen tunteita: ”Olet turhautunut ja kiukkuinen, koet että en ymmärrä ja päätän sinun puolestasi.” Lapsi tulee kuulluksi ja keskustelun jälkeen hänen on helpompi päätyä toivottuun käyttäytymiseen.

Pakkovaltaa vai vaikuttamista?

Vanhemmilla ja kasvattajilla on yhteinen toive ja kasvatustavoite, että nuorista kasvaisi itsetunnoltaan terveitä aikuisia, joilla on hyvät arjen hallinnan taidot, jotka kykenevät tuntemaan vahvasti sekä kantamaan vastuun omista valinnoistaan ja teoistaan.

Tämän päivän kiivas työtahti ei ole omiaan tukemaan vanhempia heidän tärkeimmässä tehtävässään: omien lastensa kasvattamisessa. Sukupolvien ja perhesuhteiden hajoaminen lisää entisestään vanhempien taakkaa. Vanhemmat tarvitsevat tukea toisilta vanhemmilta, sukulaisilta, ystäviltä ja ammattikasvattajilta. Vanhemmat tarvitsevat yhteisiä tilanteita, joissa he voisivat käsitellä turhautumistaan ja huoltaan sekä jakaa hyväksi havaitsemaansa löytöjä. Tilanteita joissa he voivat ottaa todesta toistensa kysymykset, kun ennen seesteisestä lapsesta on kasvanut rajoja rikkova ja vanhempiaan uhmaava nuori.

Gordon huomioi ympäristöstään, kuinka aikuiset näkevät paljon vaihua opettaakseen nuorille erilaisia tietoja ja taitoja, mutta silti nuoret kylästyvät ja sulkevat silmänsä ja korvansa. He vastustavat opetusta ja neuvoja. He eivät opi mikäli he kokevat, että aikuinen ei kunnioita, ei kuuntele, osoittaa epäluottamusta heitä kohtaan tai arvostele ja nöyryyttää heitä. Aikuinen, jolla on hyvä vuorovaikutussuhde nuoreen, kykenee innostamaan nuorta opettelemaan uusia tietoja ja taitoja oli sitten kyse matematiikan kaavoista, urheilusuorituksesta tai esimerkiksi päihteisiin liittyvistä tiedoista tai asenteista. Oppimisen edellytyksiä nuorille luodaan kuulemalla ja käymällä dialogia heidän kanssaan, sekä kasvattamalla nuoria vastuullisuuteen ja itsesäätelyyn, ei niinkään ylhäältä päin sanelluilla säännöillä ja tiukalla kontrollilla. Pelkät annetut säännöt ja vahtiminen tekee nuorista vanhemmistaan ja opettajistaan riippuvaisia sääntöjen rikkojia. Myös läheisten aikuisten keinot kontrolloida heikkenevät sitä mukaa, kun nuori kasvaa ja hänen päivittäinen elämänsä laajenee yhä kauemmas aikuisten katseen alta. (Gordon 1974, 28–29.)

Perinteiseen autoritäärisen tapaan kasvattaa liittyy paljon sudenkuoppia, joita hyvien vuorovaikutustaitojen avulla voidaan välttää. Ensimmäinen haaste on erottaa, onko nuoren käytös aikuisen kannalta hyväksyttäv-

vää vai ei hyväksyttävää ja toimia sen mukaisesti. Toinen haaste on hahmottaa kumman ongelmasta missäkin yksittäisessä, nuoren kanssa eteen tulevassa haasteellisessa tilanteessa on kyse. Ongelman ”omistamisen” havaitseminen on keskeistä kahden ihmisen välisessä vuorovaikutuksessa. Kun nuoren käyttäytyminen ei ole aikuisen kannalta hyväksyttävää ja aiheuttaa aikuiselle turhaa ylimääräistä huolta tai työtä, on aikuisella ongelma. Esimerkiksi, jos nuori ei tule sovittuun aikaan kotiin, eikä vastaa matkapuhelimeen, vanhempi huolestuu ja lähtee etsimään häntä yömyöhällä kaupungilta tai kyliltä. Silloin ongelma on vanhemmalla, koska hänen tarpeensa toisaalta levätä ja toisaalta huolehtia lapsensa turvallisuudesta, eivät toteudu. Silloin on aikuisen tehtävä viestittää, että nuori on ylittänyt rajansa ja samalla kuunnella miksi nuori ei noudattanut sovittuja sääntöjä. Kun taas, jos nuori kertoo opettajan kohdelleen häntä epäoikeudenmukaisesti, ongelma on nuoren, eikä vanhemman. Vielä kolmas esimerkki: Vanhempi löytää nuorensa taskusta nuuskaa, tai kuulee hänen kärehtäneen pilvenpoltosta, kenen ongelmasta silloin on kyse? Vanhempi on huolissaan nuoresta, joten toisaalta ongelma on vanhemmalla. Nuori sen sijaan saattaa olla tyytyväinen kokeiluunsa, joka on mahdollisesti auttanut häntä pinteestä toisten nuorten edessä. Perimmäinen ongelma onkin tällöin nuorella, jonka epäonnistunut ongelmanratkaisu johti päihteiden käyttöön. Siitä, kenen ongelmasta on kyse, riippuu myös millaisilla keinoilla ongelmaa kannattaa käydä ratkaisemaan.

Kun lapsi tai nuori uhmaa asetettuja rajoja, eikä ota kuuleviin korviinsa aikuisen hyvää tarkoittavia neuvoja ja opastusta, vaan keskustelu päättyy riitaan, huutamiseen, pakottamiseen ja rangaistuksiin, ei kumpikaan osapuoli koe voittaneensa – ainoastaan hävinneensä. Tilanteesta tulee valtapelejä ja kodista tai koulusta taistelutanner. Sama voittaja–häviöjää -toimintamekanismi toistuu seuraavalla ja sitä seuraavilla kerroilla, ellei toinen osapuoli lannistu lopullisesti ja anna periksi tukahduttaen tunteensa ja luopuen omista tavoitteistaan ja tarpeistaan. Jossakin siis mennään komeasti metsään, mutta missä. Vallankäyttöä kokenut nuori saattaa tarttua päihteisiin vain uhmatakseen kasvattajiaan. Kun nuori kokee pakottamista hänen keinonsa ja käyttäytymismallinsa ovat joko pakeneminen, alistuminen tai taistelu. Alistuva nuori saa itsetuntoonsa kolauksen, tyytyy osaansa ja hau-

taa turhautumisen itseensä. Pakeneva nuori lähtee tilanteesta pois ja koettaa näin suojata minuuttaan. Taisteleva nuori saattaa uhmataakseen toimia juuri niin kuin häntä on varoitettu tai kielletty. Päihteisiin tarttuminenkin voi olla joko uhmakasta taistelua tai tilanteesta pakenemista. Päihteiden avulla nuori kokee pääsevänsä hetkeksi aikuisten pakkovallasta ja saavansa palan omaa minuuttaan ja itsenäisyyttään takaisin.

Gordon tarjoaa tälle vaihtoehdoisen tavan, hän puhuu pakkovallasta luopumisesta ja sen korvaamisesta vaikutusvallalla, jolloin nuhtelun, haukkumisen, käskemisen, vaatimisen ja tiukkana olemisen tarve luonnostaan vähenee ja tilalle tulee uusia keinoja: ongelmaan tarttuminen, vaikuttaminen, sopimusten tekeminen ja yhdessä toimiminen. Lasta ja nuorta kuunteleva ja hänen asemaansa asettuva aikuinen tuntuu nuoresta luotettavalta ja turvalliselta, jolta voi pyytää apua. Asioista saatetaan olla eri mieltä, mutta osapuolet eivät ole eri puolilla olevia taistelijoita tai toistensa kilpailijoita, on vain hankalia asioita joita voidaan käsitellä toista kunnioittaen. Vaikutusvallalla kasvatettu nuori oppii tekemään itse ratkaisuja ja hän saa tarvittaessa niihin aikuisen apua. Hänen on myös helpompi ottaa vastaan neuvoja, ohjeita ja käskyjä, kun on itse saanut olla niistä päättämässä.

Esimerkiksi nuorten kanssa tehdyt leirin tai toimintaryhmän säännöt ovat usein tiukemmat kuin mitä leirin johtaja yksin olisi asettanut. Nuoret ovat myös varsin taitavia keksimään kohtuullisia sanktioita sääntörikkomuksille. Sanktioita ei kuitenkaan usein tarvita, kun lapset ja nuoret ovat itse saaneet vaikuttaa sääntöihin, toisin kuin silloin kun säännöt ovat ylhäältä annettuja ja auktoriteettiasemaan nojaavia. Pakotettuna nuori käyttäytyy alistuen, taistellen tai paeten tässäkin tapauksessa. Sama ilmiö on havaittavissa kaikessa toiminnassa, kaikenikäisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Tunteet ja ristiriitatilanteet

Ihmisen käyttäytymistä ohjaavat tunteet, tarpeet ja arvot. Varsinkin murrosiässä monien nuorten elämä vaikuttaa olevan toistuvaa tunteiden ylä- ja alamäkeä. Heidän voi olla vaikea tunnistaa tunteitaan ja varsinkin nimetä niitä. Tunteidensa edessä voimattomat nuoret saattavat myös alkaa häve-

tä ja peitellä tunteitaan. Lapset ja nuoret tarvitsevat tunteiden ja tarpeiden tunnistamiseen aikuisen apua. Jos kasvattaja ei osaa tai halua ottaa lapsen tai nuoren tunteita, tarpeita tai arvoja huomioon, on hyvin todennäköistä, että kasvatustilanteet epäonnistuvat, tai niistä tulee erityisen haasteellisia. Jokaisella tunteella on oma ainutlaatuinen tehtävänsä ihmisten tunneskaalassa. Tunteet ovat pohjimmiltaan toiminnan ylläpitäjiä. Lapsissa tunteen ja toiminnan yhteyden näkee selvimmin. Aikuisiässä ihmiset ovat yleensä oppineet jo vaimentamaan tuntemuksiaan ja hallitsemaan käytöstään. (Goleman 1999, 23.) Tunteilla on tärkeä merkitys koko ihmislajin evoluution kannalta, ne varoittavat meitä vaarasta tai suuntaavat meidät rakastamaan toisiamme. Toisaalta tunteet vaikuttavat tiedon valikointiin ja tulkinintaan, toisaalta motiivit ja tavoitteet vaikuttavat siihen, mitä ja miten ihminen tuntee. (Hämäläinen & Fredriksson & Ihanus 1993, 29.)

Ristiriitatilanteet synnyttävät tunnekuohuja. Tunteiden tulviessa on vaikeata rakentavasti käsitellä ristiriitoja ja päästä hyvään ratkaisuun. Näissä tilanteissa syntyy usein voittajia ja häviäjiä ja lisää tunnekuohuja. Käytännön työssä tekemiensä havaintojen perusteella Gordon kehitti menetelmän, jossa ristiriitatilanteita ei ratkaista kummankaan osapuolen kustannuksella, vaan jossa molemmat osapuolet voittavat ja voivat olla tyytyväisiä yhdessä saavutettuun lopputulokseen. Avaimina molempia tyydyttävään ratkaisuun hän näki tarpeiden, toiveiden ja tunteiden tunnistamisen, selkeän viestinnän ja keskittyneen kuuntelemisen, jonka avulla toinen kokee tulevaisuuden aidosti kuulluksi. Itse asiassa Molemmat voittavat -menetelmän käyttäminen on varsin yleistä aikuisten kesken, kun käydään esimerkiksi liikeneuvotteluja, ratkaistaan työehtoihin liittyviä erimielisyyksiä, tai käydään korkean tason valtakunnansovitteluja. Samat lainalaisuudet pätevät myös henkilökohtaisten, pienempien ja arkisempien kysymysten ratkaisemisessa.

Jokainen nuori on arvokas ja merkityksellinen

Jokainen nuori on yksilöllinen ja ainutlaatuinen. Samalla jokainen nuori on erityinen ja hyvä jossakin. Jokaisella on laajat mahdollisuudet oppia ja kehittyä. Gordonin filosofia painottaa, että hyviä vuorovaikutustai-

toja tarvitsevat kaikki ja niitä voidaan opettaa hyvin käytännönläheisesti kaiken ikäisille. Toimiva koulu -kirjassaan Gordon suomii yleisesti käytössä olevia tapoja luokitella ja erotella nuoria eri kategorioihin älykkyyden, sosioekonomisen tai etnisen taustan, ihonvärin, tai vaikkapa vanhemman päihteiden käytön perusteella. Into vertailuun, arviointiin ja leimaamiseen ei hänen mukaansa ole ainoastaan tarpeetonta vaan suorastaan vahingollista lapsille ja nuorille. Vertailu nostaa esiin lokeroituja ryhmiä yksilöiden sijaan: reputtajat, älykkäät, tyhmät, erityisoppilaat, maahanmuuttajat, tunnehäiriöiset, työttömien lapset jne. Suomalainen sananlasku ilmaisee saman asian: ”Joille on lusikalla annettu, heiltä ei voida kauhalla vaatia.” Tällaiset määrittelyt eivät ainoastaan latista lasten ja nuorten itsetuntoa, vaan vaikuttavat kasvattajien ja yleensäkin aikuisten lapsiin kohdistamiin odotuksiin joko kannustavasti tai lannistavasti. Aivan erityisen merkittävää on nuorten ohjaaminen toisten ihmisten kunnioittamiseen, kannustamiseen, tukemiseen ja erilaisuuden sietämiseen. Tästä ovat vastuussa paitsi nuoret, myös kaikki nuorten kanssa toimivat, niin vanhemmat kuin ammattikasvattajatkin: Luoda erilaisiin ryhmiin kannustava ja toinen toisiaan tukeva ilmapiiri, jossa jokainen saa olla oma itsensä, saa riittävästi huomiota toisilta ja jossa kukaan ei tarvitse päihteitä kyytipojaksi.

Kaikilla nuorilla on enemmän yhteisiä ominaisuuksia ja piirteitä kuin eroavuuksia. Riippumatta heihin lyödyistä positiivisista tai negatiivisista leimoista, jokainen tulee murheelliseksi jos hän kokee tulleen väärin kohdelluksi, jos hän epäonnistuu tai häntä moititaan. Jokainen puolestaan ilahtuu ja innostuu, kun häntä kiitetään tai hän saavuttaa tavoitteensa ja onnistuu. Kaikilla on yhtä suuri tarve tulla nähdyiksi, kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Juuri näiden tarpeiden todesta ottaminen on keskeistä, kun halutaan tukea lasten ja nuorten kehittymistä itsetunnoltaan terveiksi ja itsestään huolta pitäviksi. Varsinkin murrosiässä olevien nuorten kiivas halu, toisaalta selviytyä kaikesta itsenäisesti ja toisaalta tarve saada tukea ja neuvoja aikuisilta, asettaa heidät tunnetasolla vaikeaan tilanteeseen. Nuori tarvitsee samanaikaisesti kannustusta ja hyväksyntää sekä rajoja. Nuori tarvitsee jonkun joka kuuntelee ja kannustaa häntä ja sanoo, että kaikkea ei tarvitse vielä osata, ei tarvitse olla samannäköinen kuin joku toinen, eikä kaikkea tarvitse kokeilla, ollakseen normaali.

Päihdekasvatus edellyttää vuorovaikutusta

Suomalaisen päihdetyön perusta luotiin vahvassa raittiustyössä, joka on pitkään mielletty ensisijaisesti päihdevalistukseksi. Siinä tietävämpi neuvoo, millaisia vaaroja päihteiden käyttöön liittyy ja miten opetuksen kohderyhmän pitäisi päihteisiin suhtautua. Sekä kokemusperäiset havainnot että tutkimukset ovat osoittaneet, että valistus ei tehoa.

”Käytetyt pedagogiset ja tietoperustaiset menetelmät eivät tavoita nuorten riskiryhmiä tai niiden vaikutus on riskiryhmien keskuudessa vähäinen. Kyse ei ole valistajien osaamisesta, vaan nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön näkökulmien rajoittuneisuudesta. Pelkkä tiedon jakaminen ei aina riitä. On pyrittävä varmistumaan myös siitä, miten nuoret ovat tulkinneet heille jaettua tietoa ja miten syntynyt ymmärrys vastaa heidän omaa kokemusmaailmaansa. Ehkäisevässä päihdetyössä tulisi huomioida vuorovaikutuksellisuus sekä kohderyhmän omat näkemykset ja kokemukset liittyen päihteisiin.” (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 19).

Kuunteletko sinä sellaista ihmistä, joka ei ota sinun tarpeitasi ja tunteitasi huomioon, toisin sanoen ei kuuntele sinua? Edellytys onnistuneelle päihdekasvatukselle on avoin ja selkeä vuorovaikutus. Dialogisuus ja kohtaamisen merkitys korostuu entisestään, kun aikomuksena on vaikuttaa arvoihin. Dialogissa erittäin harvoin päädytään vain toisen totuuteen tai ajatus- tai toimintamalliin, vaan useimmiten tuloksena on uusi yhteinen oivallus, johon molemmat ovat tyytyväisiä, mutta jota kumpikaan ei olisi yksin keksinyt. Gordonin opettamat taidot: aktiivinen kuunteleminen, rakentava ongelmaan tarttuminen ja tarve- ja arvoriitojen käsittely ja ratkaiseminen, auttavat nuoria ja aikuisia aidon dialogin syntymisessä.

Erilaisten syrjäytymisvaarassa tai jo syrjäytyneiden nuorten parissa työskenneltäessä kuuntelun taidot ovat korvaamattoman arvokkaita. Tunteiden sanoittaminen ääneen, eli aktiivisen kuuntelun taitojen käyttäminen, vie useimmiten vaikeita tilanteita eteenpäin. Nuori tuntee tulleen kuulluksi, kun aikuinen sanoittaa hänelle hänen tunteitaan. Näin nuori oppii myös itse tunnistamaan ja sanoittamaan omia tunteitaan. Hän ei

tule autetuksi vain kerran, vaan saa tarpeellisia ajattelun ja kommunikaation välineitä itselleen.

Ongelmaan tarttuminen rakentavalla tavalla tuo helpotusta puheeksi ottamiseen. ”Olen huolissani sinusta” -lause aloituspuheenvuorona on erinomainen. Lause kertoo mistä on kyse. Se kertoo aikuisen kokeman tunteen nuoren käyttäytymisestä. Se jättää kuitenkin nuorelle mahdollisuuden kertoa oma näkökulmansa. Lause antaa myös nuorelle viestin, että nuori on aikuiselle tärkeä, aikuinen välittää nuoresta ja tarttuu sen vuoksi tilanteeseen.

Toisen asteen oppilaitoksissa nuoret opiskelijat ovat keskimäärin 16–19-vuotiaita. Aikuistumisen kynnyksellä testataan rajoja ja näin ollen opettajan työ on paljon muutakin kuin opettamista. Usein opettajan mielessä on ajatus siitä onko nuoren elämässä kaikki hyvin. Miksi hän tulee toistuvasti myöhästyneenä luokkaan, miksi tehtävien tekeminen on haasteellista tai miksi hän vaikuttaa sulkeutuneelta. Kahdenkeskinen tilanne, jossa opettaja avaa keskustelun lauseella ”Olen huolissani sinusta, mitä sinulle kuuluu?”, toimii pelinavaajana. Opettaja viestittää nuorelle, että nuori on tärkeä hänelle ja on siksi valmis kuuntelemaan tuomitsematta. Usein luokkatilanteissa tulee sanottua ”aina sinulla on tehtävät tekemättä”, ”taas olet myöhässä” ”miksi olet niin väsynyt?”. Näin opettaja tulee kertoneeksi kyllä, että hän on huomannut oireet, mutta ei sitä, että olisi kiinnostunut käyttäytymisen syistä ja nuoren voinnista.

Toisinaan luokassa tulee eteen tilanne, jossa jollakin opiskelijalla on selkeä vastustus opetustilannetta kohtaan. Esimerkiksi ammattikorkeakoulun opinnoissa, pakollisen ruotsin tunnin alussa, aikuisten opiskelijoiden 30 hengen joukko oli eräällä kerralla täynnä tuskaa kielen oppimisen vaikeudesta. Tämä purkautui protestina ruotsin kielen opettajaa kohtaan. Opiskelijat kertoivat hänelle, yhtenä joukkona, suureen ääneen miten turhaa ruotsin kieli on ja purnasivat kovasti kielen opiskelua vastaan. Opettaja kuunteli, jolloin opiskelijoille tuli tunne, että he tulivat kuulluiksi. Opettaja ei kertonut miten tärkeää juuri tämä hänen opettamansa kieli on, eikä latistanut opiskelijoiden tunteita. Hän sanoitti ääneen: ”sinusta oli kurja tulla”, ”sinä et haluaisi opiskella ruotsia”, ”sinua jännittää miten tulet selviämään kurssista” jne. Näin hän viestitti opiskelijoille, että hän kuunte-

li ja kuuli opiskelijoita. Muutamien minuuttien jälkeen yksi opiskelijoista totesi: ”Voidaanko jo aloittaa?” Ryhmä oli valmis ryhtymään työhön, koska se oli tullut kuulluksi. Keskustelun jälkeen jokainen opiskelija osallistui opiskeluun aktiivisesti ja monet sanoivat myöhemmin, että ruotsin tunteista oli tullut heille jopa opintojen parasta antia. Kuuntelu oli auttanut ja motivoinut.

Haastavissa tilanteissa, jolloin aikuisen viestii nuorelle olevansa huolissaan tämän päihhteiden käytöstä, kyseinen nuorikin todennäköisesti kieltää ja vastustelee ensin. Silloin on tärkeätä pysähtyä kuuntelemaan. Kun nuori tulee kuulluksi, aikuinen saa rakennettua häneen luottamusta. Tätä kautta aikuinen voi päästä vaikuttamaan siihen, millaisia ratkaisuja nuori elämässään sen jälkeen tekee. Nuori on valmiimpi kuuntelemaan aikuista, kun aikuinen on ensin kuunnellut häntä.

Vuorovaikutustaidot punnitaan erityisesti tunnekuohuissa ja ristiriitatilanteissa, ei niinkään myötäsukaisessa yhteisessä. Nykypäivänä yhä moninaisemmissa, pirstaleisimmissa tai vaikkapa monikulttuurisemmissa ympäristöissä joustavien ja hyvien vuorovaikutustaitojen merkitys vain entisestään korostuu. Niillä, joilla on hyvät sosiaaliset taidot, on mahdollisuus menestyä, liittyä uusiin ryhmiin, valita vapaa-ajan viettotapansa ja seuransa. Siksi sosiaalisissa taidoissa kannattaa kasvattajan harjaantua ensin itse ja sen jälkeen opettaa niitä myös lapsille ja nuorille.

Lähteet

- Autio, Kirsi & Sell, Anna 2006. Klaaraako Nuisku? – Nuorten ihmissuhdetaitokurssin vaikutusten arviointia osana Klaari Helsingin ehkäisevää päihdetyötä. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Goleman, Daniel 1999. Tunneäly lahjakkuuden koko kuva. Keuruu: Ota-va.
- Gordon-Adams, Trust 1974, 2003. Englanninkielinen alkuteos Teacher Effectiveness Training. New York, U.S.A.: Tree Rivers Press. suom. Maisa Savolainen 2006. Toimiva koulu, Nuorten keskus ry. Helsinki: LK-kirjat.

- Himberg, Lea & Jauhiainen, Riitta 1998. Suhteita, Minä, me ja muut. Porvoo: WSOY.
- Hämäläinen, Heikki & Fredriksson, Jorma & Ihanus, Juhani 1993. Luki-on psykologia 4. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2003. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Kiesiläinen, Liisa 1998. Vuorovaikutusvastuu. Hämeenlinna: Arator Oy.
- Maunu, Antti 2012. Ryyppäämällä ryhmäksi. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Sähköiset lähteet:

- Hagman, Pirjo & Pyykkönen, Marita. 1998. Alkoholin merkitys nuorten elämässä. Päättötyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. Viitattu 14.6.2012.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki/HagmanPirjo.pdf
- Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (toim.) 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. Viitattu 10.6.2012 http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/ennaltaehkaeisevae_paeihde-_ja_huumetyoe/liitteet/Mitx_on_nuorisoalan_ehkxisevx_pxihdetyx.pdf

Luku 3.

Yhteistyö

Anne Kejonen ja Tuomas Tenkanen

Alkoholiohjelma on yhteinen ponnistus alkoholihaittojen vähentämiseksi

Johdanto

Alkoholista aiheutuu suomalaiselle yhteiskunnalle viimeisimmän haittatilaston mukaan jopa 1,1 miljardin välittömät kustannukset vuodessa. Pääosa kustannuksista muodostuu haittojen hoitamisesta ja korjaamisesta (Jääskeläinen 2012). Konkreettisesti alkoholista aiheutuvat haitat näkyvät meille ennenaikaisina kuolemina, päihdesairauksina, riippuvuusongelmina, tapaturmina, väkivaltana, turvattomuutena ja onnettomuuksina. Alkoholilla on karsinogeeni eli syöpää aiheuttava aine. Tämä keskushermostoon vaikuttava myrkky on myös laillinen kulutushyödyke, jonka valmistaminen ja myynti tuottavat verotuloja ja työpaikkoja. Alkoholilla ja alkoholipolitiikalla herättävätkin intohimoja. Käsitykset siitä, miten kulutukseen ja haittoihin tulisi vaikuttaa vaihtelevat.

Alkoholiohjelma on nimi sille yhteiselle työlle, jota alkoholihaittojen vähentämiseksi tehdään valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Monet yhteiskunnan toimijat voivat ratkaisullaan ja toiminnallaan vähentää alkoholihaittoja. Näin Alkoholiohjelma muodostuu valtiovalan, kuntien ja järjestöjen yhteisistä ponnistuksista. Vaikuttavat toimenpiteet jäsennetään ohjelmassa kokonaisuudeksi. Alueellisella ja paikallisella yhteistyöllä voidaan päästä tavoitteisiin paremmin kuin yksin toimien.

Alkoholiohjelma nojaa suomalaisen päihdepolitiikan ydinarvoon, joka on jokaisen kansalaisen oikeus terveyteen. Julkisen vallan velvollisuus on edistää terveyttä ja turvata tuon oikeuden täyttyminen (ks. perustuslaki 19§ ja alkoholilaki 1§). Suomalaisessa alkoholihaittojen vähentämisen mallissa yhdistyy sosiaali- ja terveystieteisiin lähtökohtiin perustu-

va lainsäädäntö, viranomaisten ja kansalaisten paikallinen yhteistoiminta sekä alkoholin kysyntään, tarjontaan ja haittoihin vaikuttaminen. Tämän yhtenäisen strategian tarkoituksena on muovata suomalaisten ja erityisesti nuorten koko elinympäristö päihdehaitoilta suojaavaksi.

Alkoholiohjelma pyrkiikin osaltaan havahduttamaan siihen, että päihdehaittojen ehkäisy koskee oikeastaan meitä kaikkia: kunnan toimijoita, kuntalaisia, alkoholielinkeinoja, valvontaviranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita. Se edellyttää yhteistyötä ja yhteistyötä on koordinoitava. Alkoholiohjelma antaa siihen rakenteita ja työvälineitä. Rakenteiden vahvistamisen ja työvälineiden levittämisen lisäksi Alkoholiohjelma haluaa omalla panoksellaan haastaa suomalaista päihdekulttuuria ja etsiä tapoja miten vaikuttaa siihen.

Tässä artikkelissa kuvataan tätä rakennetta sekä niitä keinoja, joilla haittoja voidaan ehkäistä ja jotka ovat Alkoholiohjelman keskiössä. Myös Alkoholiohjelman eri kaudet käydään lyhyesti läpi, sillä niistä lukija saa kuvan siitä kehityskaaresta, mitä pitkin nykyisen kauden toimintaan on kuljettu. Merkittävä osa artikkelista on kuvausta Alkoholiohjelman aluekoordinaattorin vuorovaikutusohjauksesta.

Alkoholiohjelman eri toimintakaudet

Vuoden 2012 alusta käynnistynyttä Alkoholiohjelmakautta edeltäneissä kausissa voidaan nähdä selkeä kehityshistoria alkoholipolitiikan toimijoiden vastuiden määrittelystä. Yksilön ja lähiyhteisön vastuuta korostavasta ohjelmasta on siirrytty yhteisesti kannettavaan vastuuseen.

Eduskunnan päihde- ja raittiusasiain neuvottelukunnan (PRANK) valmisteleva ohjelma Onks tietoo? vuosina 1996–1999 oli ensimmäinen alkoholiohjelma. Siinä korostettiin voimakkaasti yksilön vastuuta omasta ja lähiyhteisön terveydestä ja hyvinvoinnista. (Onks tietoo?)

2000-luvun alun Alkoholiohjelma -yhteistyötä ja vastuuta oli PRANKin päivitys edellisestä ohjelmasta. Nyt yksilön vastuun korostamisen sijaan alkoholiongelmien ehkäisemisen ja vähentämisen lähtökohtana nähtiin julkisin toimin valtakunnallisella ja paikallisella tasolla tehtävä laaja-alainen yhteistyö. (2000-luvun Alkoholiohjelma.)

Näiden kausien jälkeen tultiin suomalaisen alkoholipolitiikan kannalta merkittävään taitekohtaan. Vuonna 2003 alettiin valmistautua siihen, että seuraavana vuonna EU-maiden väliset alkoholijuomien verovapaat matkustajatuontikiintiöt poistuisivat ja samaan aikaan Virosta tulisi EU:n jäsenvaltio. Eduskunta hyväksyi loppusyksystä 2003 keskimäärin 33 prosentin alkoholiverojen alennuksen, mikä käytännössä nosti alkoholin kokonaiskulutuksen yli kymmeneen litraan asukasta kohti.

Eräänlaisena vastavoimana tiedossa oleviin haittojen lisääntymiseen annettiin Suomen historian ensimmäinen alkoholipoliittinen valtioneuvoston periaatepäätös. Siinä muotoiltiin kolme tavoitetta:

- alkoholin aiheuttamia haittoja lasten ja perheiden hyvinvoinnille vähennetään merkittävästi
- alkoholijuomien riskikäyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja vähennetään merkittävästi
- alkoholijuomien kokonaiskulutus käännetään laskuun. (Alkoholiohjelma 2004–2007 –yhteistyön lähtökohdat 2004, 25–27.)

Tavoitteiden toteuttamiseksi asetettiin Alkoholiohjelma 2004–2007, joka oli sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla oleva kumppanuus- ja yhteistyöprosessi. Alusta asti oli selvää, ettei kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun ollut realistista melkoisen hinnanalennuksen jälkeen. Kaudella alettiinkin entistä vahvemmin panostaa yhteistyön vahvistamiseen ja koordinaation tehostamiseen sekä näyttöön perustuvien työmallien levittämiseen. Näin pyrittiin tukemaan päihdehaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä. Tällöin luotiin maksuton sekä sähköisen että painetun aineiston materiaalipankki, jonka kautta eri toimijat voivat tilata aineistoja päihdehaittojen ehkäisyyn tueksi. Merkittävä osa aineistoa oli mini-interventiotoimintaa tukevaa.

Alkoholiohjelman kumppanuuden solmi lukuisa määrä kuntia ja muita toimijoita. Sosiaali- ja terveysalan järjestöillä oli oma alkoholiohjelman osana järjestöjen päihdeohjelmaa. 2004–2007 kauden isoja hankkeita olivat paikallista alkoholipolitiikkaa kehittänyt PAKKA ja mini-intervention juurruttamiseen tähdännyt valtakunnallinen mini-interventioprojekti VAMP.

Ulkoisen loppuarvioinnin mukaan Alkoholiohjelma 2004–2007 jäseni toimijakenttää siten, että yhteistyö laajentui ja syventyi. Loppuarviointi suositteli operatiivisten tavoitteiden kirkastamista ja Stakesille vahvempaa roolia Alkoholiohjelman operatiivisesta tuesta eli käytännössä alueellisen tason yhteistyön kehittämisen koordinoinnista, substanssistuesta ja tiedontuotannosta. Lääninhallitukset jatkaisivat kuntatason toimijoiden tukemista ja ohjaamista. (Alkoholiohjelma 2004–2007 loppuarviointiraportti, 37.)

Alkoholiohjelman jatkaminen kaudeksi 2008–2011 kirjattiin hallitusohjelmaan ja sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä ohjelman pääkoordinaatiovastuu annettiin Stakesille. Ohjelmassa nojattiin edelleen vahvasti edellä mainittuun periaatepäätökseen. Painopisteeksi tuli alkoholihaittojen ehkäisyn mahdollistavien toimintarakenteiden luominen alueelliselle ja paikalliselle tasolle.

Alueellisen koordinaation malli ja Alkoholiohjelman aineistopankki

Stakes rakensi yhteistyössä lääninhallitusten kanssa alueellisen koordinaation mallin, jossa kuhunkin viidestä lääninhallituksesta sijoitettiin ohjelman aluekoordinaattori. Stakes vastasi operatiivisen toiminnan ohjaamisesta ja yhteisten linjausten tekemisestä, sosiaali- ja terveysministeriö vastasi strategisesta toiminnasta. Vuodesta 2009 operatiivista työtä jatkoi Stakesin ja Kansanterveyslaitoksen fuusiosta syntynyt Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Vuonna 2010 viiden lääninhallitusten tilalle tuli kuusi aluehallintovirastoa ja vasta vuonna 2011 jokaisessa niistä työskenteli Alkoholiohjelman aluekoordinaattori.

Myös aineistopankin ylläpitoa jatkettiin ja uusintapainosten lisäksi mukaan saatiin uusia tuotteita kuten €Matti, Päihteetön pelikenttä, Viina valuu vyötärölle, Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa ja Yli 65-vuotiaiden alkoholimittari. Materiaaleja tilattiin vuositasolla huomattavia määriä, vuonna 2008 noin 850 000 kappaletta ja vuonna 2010 noin 810 000 kappaletta. Vuonna 2011 aineistot muuttuivat maksullisiksi ja tilausmää-

rät putosivat aiemmista vuosista. Maksullisinakin aineistoja meni lähes 100 000 kappaletta.

Alueellisen koordinaation malli arvioitiin ohjelmakauden 2008–2011 puolivälissä. Arviossa todettiin mallin vahvistavan ja selkiyttävän valtionhallinnon laitosten välistä yhteistyötä. Toimintatapa on selkeä ja tehokas, kun muutaman ihmisen voimin kyetään merkittävästi edesauttamaan alueellista toimintaa. Mallin heikkoutena on sen määräaikaisuus. Koordinaattorit tukevat ja innostavat toimijoita, välittävät tietoa eri tahojen kesken, järjestävät koulutusta ja välittävät materiaalia vaikuttavista työmenetelmistä, ja ovat merkittävässä roolissa kumppanuussopimuksiin liittyvien kunnallisten strategioiden eteenpäinviemisessä. Alueelliset toimijat ovat pääsääntöisesti erittäin tyytyväisiä koordinaatiotyöhön. (Kiijärvi-Pihkala 2010, 4.)

Pitkäjänteisen alkoholihaittojen ehkäisytyön kehittäminen ja toteuttaminen vaatii vakituista rakennetta (Kiijärvi-Pihkala 2010, 4). Mallin vakiinaistaminen on kirjattu Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011).

Paikallisen alkoholihaittojen ehkäisyn keinot

Paikallisella alkoholipolitiikalla voidaan tehokkaasti ehkäistä alkoholista aiheutuvia haittoja. Alkoholin myynnin ja anniskelun kieltäminen alle 18-vuotiaalta perustuu lasten ja nuorten terveen kasvun ja kehityksen turvaamiseen. Alkoholia ja muita ikärajavalvottavia tuotteita (tupakkaa tai rahapelejä) myyvien tahojen vastuuseen kuuluu huolehtia oman myyntinsä valvonnasta: tarkistaa ostajan ikä ja puuttua tuotteiden välittämiseen. Paikallisten alkoholihaittojen ehkäisyyn kehitetty Pakka-toimintamalli tukee valvonnan tehokasta toteutumista (Holmila, Warpenius, Kesänen & Tamminen 2009).

Alkoholiohjelma tukee Pakka-toimintamallin levittämistä ja juurruttamista. Aluekoordinaattoreiden panos tiedon levittämisessä ja toiminnan käynnistämisen tukemisessa on ollut merkittävää.

Alkoholihaitat vaikuttavat asuinalueen asukkaiden turvallisuuteen ja viihtyvyyteen. Asukkailla tulee siksi olla mahdollisuus osallistua haittoja

ehkäisevään ja vähentävään työhön. Hämeenlinnan seudulla on kehitetty alkoholilupien lausuntokäytäntö (ns. seutulupalausunto), joka antaa asukaille mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä käsittelyyn tulevista lupanomuksista. Alkoholilupaviranomainen pyytää seudun tai kunnan lausunnon, siitä onko käsittelyyn tullut anniskelu- tai vähittäismyyntipaikka sijainniltaan asianmukainen. Seudun lausunto voidaan pyytää myös anniskelupaikan jatkoluvasta. Seudun tai kunnan edustaja kuulee lausuntoa varten tarvittavia tahoja esimerkiksi paikallisia asukasyhdistyksiä, taloyhtiöiden hallituksia, ravintoloiden ja myymälöiden lähiasukkaita sekä muita viranomaisten tai yhteisöjen edustajia. (www.alkoholiohjelma.fi.)

Alkoholiohjelma levittää tätä Hämeenlinnassa kehitettyä paikallisen vaikuttamisen hyvää käytäntöä ja tavoitteena on saada malli valtakunnalliseen käyttöön tämän ohjelmakauden aikana.

Varhainen puuttuminen

Alkoholiohjelman tavoitteena on, että kaikki asiakastyötä tekevät ottaisivat alkoholinkäytön puheeksi mahdollisimman varhain, jotta alkoholin riskikulutus tunnistettaisiin ja haitalliseen käyttöön puututtaisiin. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sitä, että työntekijä ilmaisee huolensa alkoholinkäytöstä ja etsii yhdessä asiakkaan kanssa hyvinvointia ja toimintakykyä tukevia ratkaisuja.

Mitä varhaisemmassa vaiheessa päihteiden riskikäyttö tulee puheeksi, sitä enemmän työntekijällä on keinoja auttaa asiakasta. Puheeksiotto johtaa parhaimmillaan asiakkaan havahtumiseen ja muutokseen ennen kuin päihteistä on tullut ongelma.

Alkoholiasioden puheeksiottamista tulee tehdä myös sosiaalihuollon palveluissa. Tästä on hyvänä esimerkkinä rattijuopumusta ehkäisevä, päihdekeskustelun malli, joka on kehitetty Tie selväksi -hankkeessa. Mallissa rattijuopumukseen syylästynyt henkilö ohjataan mahdollisimman pian kiinnijäämisen jälkeen päihdekeskusteluun sosiaalihuollon palveluihin. Mallin mukaan toimitaan esimerkiksi Jyväskylän aikuissosiaalityössä.

Alkoholiohjelma järjestää koulutuksia varhaisen puuttumisen eri työmalleista kuten auditista ja mini-interventiosta, motivoivasta haastattelus-

ta sekä huolen puheeksiottamisesta. Tie selväksi -mallia ollaan laajentamassa valtakunnalliseksi lähivuosina. (www.alkoholiohjelma.fi.)

Päihdekulttuurin haastaminen

Alkoholiohjelma haluaa omalla panoksellaan osallistua suomalaisen päihdekulttuurin haastamiseen ja etsiä tapoja miten siihen voidaan vaikuttaa.

Humalajuominen on eräs keskeinen suomalaisen kulttuurin erityispiirre. Suomalaisessa kulttuurissa on tekijöitä, jotka altistavat käyttämään alkoholia ja luovat hyväksytyin perustan humalajuomiselle. Samassa kulttuuripiirissä elävät ihmiset jakavat yhteisiä merkityksiä, jotka muodostavat yhteisen tietovarannon. Humalalla on tässä tietovarannossa erityinen paikka. Suomalainen on jo lapsuudessaan ja nuoruudessaan nähnyt niin läheisiä kuin vieraitakin ihmisiä humalassa eri tilanteissa ja ympäristöissä.

Media esittää humalaiset tietyllä tavalla, humalasta puhutaan tietyin sanankääntein. Humala on jatkuvasti läsnä, hyväksyttävänä ja usein normaalina käyttäytymisenä. Läpi elämän sosiaalistutaan ”suomalaiseen” humalaan. Kännissä mokailua ei lasketa. Muiden humalaa ei paheksuta tai kritisoida, koska ollaan itsekin toisinaan humalassa. Nämä esimerkit osoittavat humalan kulttuurisen paikan mielissämme.

Alkoholin tai humalan paikka kulttuurissa ei ole pysyvästi ankkuroitu, vaikka alkoholinkäyttö jokapäiväisenä nautintoaineena on meille itsensänselvyyttä. Alkoholin tai humalan paikka kulttuurissa voidaan kyseenalaistaa. Kulttuurisen paikan muuttuminen vaikuttaa siihen, mitä alkoholista tai humalasta ajatellaan, kuinka siihen asennoidutaan, miten sitä siedetään tai miten sitä käytetään.

Muutosprosessi on hidas. Se vaatii todella pitkäjänteistä työtä ja monipuolista keinovalikoimaa, koska muutos edellyttää vaikuttamista yhteiseen tietovarantomme, sen kollektiiviseen ja yksilölliseen sisältöön. Tämä muutos on kuitenkin mahdollista, ja tästä hyvänä esimerkkinä on tupakan muuttuminen suomalaisten mielissä nautintoaineesta haitaksi.

Tässä muutosprosessissa keskeinen innovaatio oli valistuksen siirtäminen käyttäjästä ympäristöön. Kun tupakkavalistus kohdennettiin koskemaan passiivisen tupakoinnin haitallisuutta, alkoi muutoksia tapahtua no-

peaan tahtiin. Julkisten tilojen ja työpaikkojen savuttomuutta voitiin perustella muillekin kuin tupakoitsijalle itselleen koituvilla haitoilla. (Soikkeli et. al. 2011, 13–15.)

Tähän samaan ajatteluun perustuen Alkoholiohjelma kannattaa alkoholimainonnan rajoittamista lainsäädännön keinoin siten, etteivät alkoholimainokset sisällä lapsiin ja nuoriin vetoavia elementtejä. Nykyinen mainonta toteutetaan tavalla, jossa lapsille ja nuorille kerrotaan taitavasti alkoholin kuulumisesta hyvään ja tavoiteltavaan elämään, ja näin alkoholi iskostetaan tietovarantoon. Koska lasten ja nuorten suojeleminen on julkisen vallan erityinen tehtävä ja asia on Jyrki Kataisen hallitusohjelman keskiössä, voidaan mainontaa rajoittaa lainsäädännön keinoin pelkkään tuotetietoon. Tämä tarjoaa aikuisille kuluttajille riittävän tiedon eikä vetoa tutkimusten mukaan lapsiin ja nuoriin juuri lainkaan. (www.alkoholiohjelma.fi.)

Alkoholiohjelman vuositeemat

Puheeksioton kulttuurin edistäminen ja paikallisen vaikuttamisen vahvistaminen ovat olleet jo kaksi kautta Alkoholiohjelman keskiössä ja tulevat olemaan sitä jatkossakin. Uutuutena nyt käynnistyneellä kaudella ovat vuosittaiset kärkiteemat. Teemoihin liittyviä koulutuksia ja työvälineitä tullaan toteuttamaan ja levittämään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Vuonna 2012 teemana on alkoholi ja työelämä. Alkoholiohjelma toteuttaa yhdessä Työterveyslaitoksen (TTL) kanssa seminaarisarjan aihepiiristä. Työpaikoilla on monia mahdollisuuksia ehkäistä alkoholihaittoja. Ehkäisevistä käytännöistä on sovittava, ja ne on kirjattava työpaikkojen päihdeohjelmiin. Tähän on olemassa hyviä työvälineitä kuten TTL:n päihdeohjelmaopas (Kujasalo 2011). Sitä ja muita työvälineitä esitellään seminaareissa.

Vuoden 2013 teemana on alkoholi ja väkivalta. Alkoholi kietoutuu vahvasti väkivaltaan. Minkälaisia puuttumisen välineitä tarvitaan, mistä voi saada osaamista puheeksiottoon, ovat muun muassa kysymyksiä, joihin etsitään vastauksia.

Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan on kirjattu alkoholilain ja raittiustyölain kokonaisuudistukset. Uusien lakien valmisteluprosessi kietoutuu yhteen ja tavoitteena on saada uudet lait voimaan vuoden 2014 alusta. Mitä vaikutuksia laeilla tulee olemaan kuntien toimintaan, valvontaviranomaisille ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksille? Alkoholiohjelma järjestää laeista laajan koulutuskierroksen niin päättäjille kuin käytännön toimijoille ja kaikille asiasta kiinnostuneille.

Vuonna 2015 teemana on alkoholi, arjen turvallisuus ja tapaturmat.

Aluekoordinaattori aktiivisena vuorovaikutusohjaajana

Valtakunnallista Alkoholiohjelmaa toteutetaan siis mallilla, jossa kunkin aluehallintoviraston alueelle on sijoitettu koordinaattori. Koordinaattorin keskeisenä tehtävänä on tukea alueellisia toimia ja toimijoita Alkoholiohjelman tavoitteiden mukaisesti. Alkoholiohjelmassa alueellinen koordinaatio pohjautuu tietoperustaan, joka koostuu tutkimustiedosta ja vahvasta kokemuksesta.

Mallin rakentuminen alkoi Alkoholiohjelman ensimmäisellä kaudella 2004–2007. Tuolloin osa silloisista lääninhallituksista palkkasi terveyden edistämisen määrärahalla työntekijän toteuttamaan Alkoholiohjelmaa. Ohjelman toisella kaudella 2008–2011 koordinaattorit saatiin kaikkiin lääninhallituksiin. Tarve koordinaatiotyölle perustui seuraaviin asioihin: lisääntynyt alkoholin käyttö ja siitä aiheutuneet haitat, alkoholihaittojen ehkäisytyön puuttuvat rakenteet, hajanaiset resurssit sekä riittämätön tietopohja niin päättäjillä kuin tekijöillä (Kiijärvi-Pihkala 2010, 12).

Tiedon ja viestinvälittäjän rooli

Alkoholiohjelman väliarviointin mukaan koordinaattorin yhtenä tärkeänä roolina pidetään eräänlaista tiedon- ja viestinviejän roolia. Tiedonvälitys on luonteeltaan monisuuntaista: koordinaattori tuo tietoa valtakunnan tasolta kentälle, toimii linkkinä kuntien, THL:n, aluehallintovirastojen ja ministeriön välillä. Hän linkittää alueellisia toimijoita keskenään sekä et-

sii yhteistyön paikkoja eri ohjelmien ja hankkeiden välillä. (Kiijärvi-Pihkala, 2010).

Koulutukset ovat tärkeä osa tiedonvälitystä, mutta eivät toki ainoita. Koulutuksia toteutetaan alueen tarpeista lähtien sekä osa myös yhteisesti koko maassa Alkoholiohjelman linjausten mukaisesti. Vuoden 2012 aikana koko maassa toteutettiin laaja tupakka, päihteet ja (raha)pelit -koulutuskierros (12 tilaisuutta), jossa käsiteltiin otsikon mukaisia asioita ehkäisevän päihdetyön laatutähden, valistuksen ja viestinnän näkökulmista. Nämä koulutukset keräsivät suuren määrän myös nuorisotyössä toimivia tahoja. Koulutusten kestoosuus vuosien varrella on ollut erilaiset puhekeskustelut sekä mini-intervention koulutukset. Näitä tullessa toteuttamaan myös tulevana vuosina.

Uutiskirjeet ja tiedotteet, joita koordinaattorit lähettävät alueensa verkostoille, ovat tärkeä osa tiedonvälitystä. Uutiskirjeissä tiedotetaan uusimmista valtakunnan asioista, kuten lainsäädäntöuudistuksista ja toimivista malleista sekä alueellisesta toiminnasta.

Työkokoukset ovat nähty myös toimivana mallina osana tiedonvälitystä. Työkokousten toteutus ja sisältö vaihtelee aluehallintovirastoittain. Suurimassa osassa aluehallintovirastoja järjestetään ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden sekä kumppaneiden työkokouksia. Työkokousten asiasisältöinä ovat yleensä toimivat, näyttöön perustuvat käytännöt, alueen ehkäisevän päihdetyön tila sekä usein myös ehkäisevän päihdetyöviikon toteutus alueella.

Kokemuksen ja saadun palautteen mukaan aluekoordinaattori nähdään tiedonvälittäjänä aktiivisena ja innostavana toimijana. Hän edustaa aluehallintovirastoa, mutta ei ole kuitenkaan perinteisessä valvojan roolissa. Koordinaattorilta saa ohjeistusta, tukea ja neuvoja sekä vinkkejä toimivista käytännöistä. Kokonaisuudessaan voidaan todeta aluekoordinaattorin roolin olevan aktiivista vuorovaikutusohjausta.

Verkostot avainasemassa

Alueellisessa koordinaatiossa tehdään tavoitteellista yhteistyötä kunnissa, seutukunnissa ja aluehallintoviraston tasolla. Koordinaattorit linkittä-

vät Alkoholiohjelman tavoitteita osaksi muiden valtakunnallisten ohjelmien sekä meneillään olevien hankkeiden tavoitteita. Koordinaattorin työn onnistumisen kannalta oleellinen asia ovat toimivat verkostot ja yhteys avainhenkilöihin. Työkenttä on niin laaja, että asioita pitää saada eteenpäin suuremmalle joukolle kerralla.

Millaisten verkostojen kanssa aluekoordinaattori tekee yhteistyötä? Vastaus lienee, että hyvin moninaisten. Tärkeimmät verkostot lienevät kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt. Yhdyshenkilöinä ovat yleensä sosiaali-, terveys-, nuoriso- tai koulutoimen edustajia. Osassa alueita on yhdistettyjä ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden, väkivallan ehkäisyn yhdyshenkilöiden sekä terveyden edistämisen yhdyshenkilöiden verkostoja. Varsinkin pienissä kunnissa sama henkilö voi olla näiden kolmen eri asian yhdyshenkilö, niin silloin on myös luonnollista yhdistää verkostotaapaamiset. Muita keskeisiä verkostoja ovat sairaanhoitopiirien perusterveydenhuollon yksiköt, päihdetyön hanketoimijat, oppilaitokset, päihdetyön kehittäjät ja kouluttajat, aluehallintovirastojen poikkihallinnolliset työryhmät sekä maakunnalliset ja seudulliset päihdetyöryhmät.

Aluehallintovirastojen sisäiset työryhmät ovat tärkeä osa työtä. Jokaisessa aluehallintovirastossa toimii sisäisen turvallisuuden työryhmä, jonka kanssa tehtävä yhteistyö on erityisen tärkeää nimenomaan päihdehaittojen ehkäisyn kannalta. Vuoden 2012 aikana valmisteltiin aluehallintovirastoissa sisäisen turvallisuuden alueellinen yhteistyömalli. Malliin on saatu kirjatuksi myös Alkoholiohjelmassa toteutettuja asioita osana päihdehaittojen ehkäisyä. Osassa aluehallintovirastoja toimivat poikkihallinnolliset päihdetyöryhmät, osassa puolestaan hyvinvointityöryhmät. Yhteistä näille molemmille on se, että näissä käsitellään myös päihdehaittojen ehkäisyä. Näiden työryhmien avulla aluekoordinaatio ankkuroituu osaksi aluehallintovirastojen perustystä. Näiden työryhmien kautta tieto aluekoordinaation mahdollisuuksista ja toiminnasta leviää laajemmin.

Haasteellista koordinaatitöydessä on ylläpitää verkostoja. Tällä hetkellä niin kuntasektorilla kuin myös järjestösektorilla ovat menossa suuret rakenteelliset uudistukset. Usein käy niin, että avaintoimijoita siirtyy uusiin tehtäviin tässä muutoksessa. Vie aina oman aikansa, kun vaihtuneen avaintoimijan tilalle on saatu uusi henkilö. On selvää, kun yhden koordi-

naattorin alueella kuntien määrä on useita kymmeniä ja toimijoita paljon, niin kaikkia verkostoja ei pysty koordinoimaan, mutta ei myöskään tavoittamaan. Väistämättä postituslistojen ulkopuolelle jää jokin taho, joka on tärkeä päihdehaittojen ehkäisyn kannalta. Haasteellista on tavoittaa järjestöjen ja myös seurakuntien toimijoita. Heistä ei löydy samalla tavoin postituslistoja, kuten esimerkiksi kuntien toimijoista löytyy. Näiden asioiden suhteen meillä on vielä paljon kehitettävää viestinnässä.

Kehittämistyö osana koordinaatiota

Koordinaattoreilla on ollut vahva rooli niin eri aineistojen kuin menetelmien kehittämisessä. Kokonaisuudessaan työn perusta on kehittämistyö. Koordinaattorit ovat mukana THL:n koordinoimissa kehittäjäverkostoissa, kuten PAKKA-verkostossa, jotkut ovat myös laatukehittäjien verkostossa. Nämä verkostot toimivat osaltaan jo itsessään innovaatiopajoina, mutta erilaisten uusien mallien ja toimintatapojen testaajana ja arvioijana. Näiden verkostojen kautta moni asia on levinnyt laajasti koko maahan. PAKKA-mallin leviämiseksi on koordinaattorin työpanos ollut merkittävä.

Alkoholiohjelman aineistotuotannossa koordinaattorit ovat olleet mukana vahvasti kehittämässä niitä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Näistä aineistoista muutamia vain mainittuna: €Matti on saavuttanut suuren suosion sekä päättäjien että ehkäisevän päihdetyön toimijoiden parissa. Ehkäisevä päihdetyö kourassa kortit ovat taas tiivis tietopaketti siitä, mitä ehkäisevä työ pitää sisällään, miksi sitä tehdään, ketkä sitä tekevät sekä miten sitä tehdään.

Itä-Suomessa koordinaatiotyöhön on vahvasti liittynyt ikäihmisten päihdetyön kehittäminen. Yhteistyössä eri toimijoiden kanssa on siellä kehitetty ja tuotettu aineistoa Alkoholiohjelmalle ikäihmisten päihdeiden käytön puhekesiottoon. Näitä ovat Yli 65-vuotaiden alkoholimittari, Sopivasti seniorille DVD sekä yli 65-vuotias arvioi alkoholin käyttöäsi itsearviointimittari.

Kumppanuus on kaiken A&O

Alkoholihaittojen ehkäisy ja vähentäminen edellyttää laaja-alaista toimintaa ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Kumppanuus on nähty Alkoholiohjelmassa toimivaksi malliksi toteuttaa tätä työtä. Kumppanuus merkitsee yhteistä sitoutumista alkoholihaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen. Kumppanuus vahvistetaan kirjallisella sopimuksella sosiaali- ja terveysministeriön ja kumppanin välillä. Kumppani sitoutuu toteuttamaan laatimaansa toimintasuunnitelmaa, arvioimaan omaa toimintaansa sekä tiedottamaan alkoholiohjelmasta omalla toimialueellaan. Kumppanina voivat olla mm. kunnat, yhteistointialueet, työpaikat, järjestöt, seurakunnat jne.

Aluekoordinaattorin työnkuvaan kuuluu kumppanuuksien valmistelu, tuki kumppaneille sekä kumppanuuksien arviointi. Käytännössä tämä tarkoittaa kumppanuuden solmimisvaiheessa yhteistyötä ja neuvottelua niistä toiminnoista, mitä kumppani kirjaa omaan toimintasuunnitelmaansa sekä ohjausta kumppanuusprosessissa. Kumppanuuden solmimisen jälkeen aluekoordinaattori tiedottaa kumppaneille Alkoholiohjelman ajankohtaisista asioista ja järjestää heille työkokouksia ja koulutuksia. Osa koulutuksista suunnataan ainoastaan kumppaneille.

Kumppanuusarviointi on kiinteä osa aluekoordinaattorin työtä. Arviointi tehtiin syksyllä 2011 kaikille Alkoholiohjelman kumppaneille. Saatujen tulosten mukaan, kumppanuudesta arveltiin pääosin olevan hyötyä sopijataholle. Arvioinneissa todettiin, että alkoholihaittojen esiin nostaminen on tärkeää ja kumppanuus on edesauttanut tätä työtä. Koordinaattorin kanssa tehtävästä yhteistyöstä koettiin olevan hyötyä ja sitä kautta on saatu tietoa meneillään olevista ajankohtaisista asioista sekä apua käytännön työhön mm. strategiatyöhön. Alkoholiohjelman järjestämät koulutukset ovat olleet arvioinnin mukaan monipuolisia ja hyödyllisiä. Kumppanit ovat saaneet uusia materiaaleja ja malleja järjestetyissä koulutuksissa.

Kumppanuustyössä osa kunnista on alkanut toteuttaa mallia, jossa he puolestaan hakevat oman kumppanuuden solmittuaan paikallisia kumppaneita. Saatujen kokemusten perusteella, tätä mallia kannattaa suositella laajasti koko maahan. Tällä mallilla on helpompi tavoittaa järjestöjen

ja myös seurakuntien toimijoita yhteiseen päihdehaittojen ehkäisytyöhön. Toki tätä tehdään jo nyt laajasti, mutta yhteistyöllä ja yhteisellä sopimuksella, tehdään tämä työ näkyväksi.

Nuorisoalan toimijoita sekä järjestötoimijoita kannustetaan omissa kunnissaan ottamaan selvää, onko oma kunta Alkoholiohjelman kumppani. Mikäli on, niin kysymään, kuinka kumppanuus näkyy kunnan arki-työssä? Puolestaan, mikäli kunta ei ole kumppani, niin haastamaan omaa kuntaa kohti kumppanuutta.

Tulevaisuus

Hallitusohjelmaan on kirjattu, että aluekoordinaatio vakinaistetaan. Tätä artikkelia kirjoitettaessa, reilu vuosi hallitusohjelman valmistuttua, asia on edennyt. Valtioneuvosto on esittänyt valtion talousarviossa vuodelle 2013 budjettirahoitusta aluekoordinaatioon. On sanomattakin selvää, että tarve koordinaatiolle on olemassa.

Alkoholiohjelma on jo oma brändinsä, ja se on tuonut paljon uutta suomalaiseen alkoholipolitiikkaan. Olemme ylpeitä ohjelmasta ja sen tuomista mahdollisuuksista ja siitä, että saamme olla teidän tukenanne ja kumppaninanne. Yksin emme kuitenkaan onnistu, vaan tarvitsemme teistä jokaista tässä työssä tueksemme. Päihdehaittojen ehkäisy on meidän kaikkien työtämme, katsomatta ammattikuntaan tai asemaan! Yhdessä hyvää tulee.

Lähteet

Alkoholilaki (1143/1994). Viitattu 26.6.2012.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941143>

Alkoholiohjelman verkkosivut. Viitattu 26.6.2012.

<http://www.alkoholiohjelma.fi>

Alkoholiohjelma 2004–2007 loppuarviointiraportti. Viitattu 26.6.2012.

<http://info.stakes.fi/tietokannat/A-ohjelma/stm/2004arviointi.pdf>

- Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004. Julkaisuja 2004:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Holmila, Marja & Warpenius, Katariina & Warsell, Leena & Kesänen, Minna & Tamminen, Irmeli 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Raportti 5/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jääskeläinen, Marke 2012. Päihdehaittakustannukset 2010. Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kiijärvi-Pihkala, Marja 2010. Alkoholiohjelman alueellinen koordinaatio paikallisen työn tukena. Alkoholiohjelman 2008-2011 väliarviointi. Avauksia 14/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kujasalo, Anne (toim.) 2011. Päihdeohjelmaopas -malli päihdeohjelman tekemiseen työpaikalla. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Onks tietoo? Esitys kansallisen alkoholiohjelman toimeenpanemiseksi. Monisteita 1997:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti 2011. Se toimii sittenkin - kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Julkaisuja 116. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Suomen perustuslaki (731/1999). Viitattu 26.6.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- 2000-luvun Alkoholiohjelma. Yhteistyötä ja vastuuta. Työryhmämuistioita 2000:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Viitattu 26.6.2012.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/eho/julkaisut/alkoholi/alkoholi.pdf>

Milla Ukkonen

Nuortentalo Katutaso – osallisuutta ja kohtaamisia ehkäisevässä päihdetyössä

Ehkäisevää päihdetyötä nuorten tilassa – vaihtoehto vai ohjausta?

Nuorisotilojen olemassaolon merkitystä kuulee usein perusteltavan lausahduksella ”hyvä, että nuoret ovat poissa kadulta ja pahanteosta”. Lausahdus asettaa nuorisotyölle tavoitteen, jossa nuorten tilan tulisi olla niin houkutteleva, että se innostaisi nuoria valitsemaan sen tarjoamat mahdollisuudet perjantaipullon sijaan. Lause luo nuorisotyölle merkitystä, mutta nuorisotyön ammatillisella kentällä tiedämme, että työn tavoitteet ja todellinen merkitys on paljon syvempää. Päihteidenkäytön vaihtoehdon merkitystä ei tule sulkea kokonaan pois nuorisotilatyön tavoitteista, mutta nuorten tilassa toteutettavaa ehkäisevää päihdetyötä tulee tarkastella laajempana kokonaisuutena. Vaihtoehdon tarjoamisen lisäksi on huomioitava nuoren oma kyky ja halu valita päihteettömyys.

Nuorisotila on yksi monista nuorisokasvatuksen ympäristöistä, joissa pyritään edistämään nuorten päihteetöntä elämää. Nieminen (2010, 30–31) kuvaa nuorisokasvatusta käytännön kasvatustoiminnaksi, jossa ohjataan ja tuetaan nuoren kasvua ja oppimista. Nuorisotilojen ohella nuorisokasvatusta toteutetaan yhteiskunnan moninaisissa rakenteissa, kuten kodeissa, urheiluseuroissa, kouluissa ja muissa nuorisotyön toimintaympäristöissä. Nuorisokasvatuksen monimuotoisuuden näkökulmasta voidaankin ajatella, että merkittävä osa ehkäisevän päihdetyön kasvatustyöstä tehdään jo ennen sitä hetkeä, kun nuoren on tehtävä valinta päihteiden käytön tai raittiuden välillä. Päihteettömyyden valitseminen vaatii nuorelta vahvaa tahtoa ja itsetuntoa etenkin, jos kaveriporukassa päihteidenkäyttö on yleis-

tä. Nuoren päihteidenkäytön tai päihhteettömyyden valinta on monisyinen kokonaisuus, jossa vastuun ei voida nähdä olevan yksin nuorella itsellään, vaikka valinnan hetkellä hän tekee päätöksen oman elämänsä toimijana. Nuorten päihteidenkäyttöä on haastavaa tarkastella nuoren oman valinnan näkökulmasta, koska nuorella itsellään valinnan taustatekijöitä voi olla paljon. Tämä tarkastelunäkökulma antaa kuitenkin mielenkiintoisen pohjan nuorisotilatyön ehkäisevän päihdetyön pohdinnalle.

Nuortentalo Katutaso ohjaamassa kohti päihhteettömyyden valintaa

Työskentelen vastaavana työntekijä Jyväskylän katulähetys ry:n organisaatioon kuuluvassa Nuortentalo Katutasossa. Nuortentalon toiminta on rakennettu osallisuuden pohjalle sen kolmessa työmuodossa, joita ovat kaikille nuorille avoin kohtaamispaikka, nuorten työllistäminen ja kadulle jalkautuva nuorisotyö. Nuortentalon toiminnan tavoitteena on edistää nuorten hyvinvointia ja aktiivista kansalaisuutta. Toimintaa ohjaa ajatus, että kaikki mitä talossa tapahtuu, tapahtuu nuorten tekemänä. Nuoret pyörittävät talon kaikkea toimintaa ammatillisen vastuutiimin ohjauksessa. Organisaation rakenne mahdollistaa nuorten toimijuuden, kun ammatilliseen vastuutiimiin kuuluu kolme työntekijää ja työllistettyjä nuoria on kerrallaan jopa kaksikymmentä. Kohtaamispaikan toiminta rakentuu nuorten ideoista, valmiita toimintoja ei tarjota. Myös kadulla toteutettava työ muotoutuu nuorten oman elämän aktivoinnin näkökulmasta. Työllistetyt nuoret avaavat ja sulkevat Nuortentalon päivittäin ja vastaavat arjen tehtävistä, mutta myös kohtaamispaikan työstä. Työllistetyiltä nuorilta ei odoteta kohtaamispaikassa nuorisotyön ammatillista osaamista vaan sitoutumista yhteisiin periaatteisiin kohdatessaan työssään asiakkaita ”isisis-koina ja -veljinä”.

Ehkäisevä päihdetyö on luonnollinen osa Nuortentalon toimintaa, jolla pyritään hyvinvoinnin edistämiseen. Ehkäisevä päihdetyö onkin yksi merkittävimmistä osatavoitteista, joka on toiminnassa kokoajan läsnä. Ehkäisevää päihdetyötä ei ole erotettu tai eriytetty arjen toiminnoissa tiettyihin suunniteltuihin tilanteisiin tai päihhteistä käytäviin keskusteluihin vaan

Nuortentalolla osallisuustoiminnan nähdään vahvistavan nuoren omaa kykyä ja halua tehdä valintoja, jotka tukevat päihteetöntä elämää. Tämä näkökulma on merkittävä, koska toiminnan piirissä on paljon myös täysi-ikäisiä nuoria, joilla lain mukaan on oikeus ostaa ja käyttää laillisia päihteitä. Ehkäisevän päihdetyön menetelmät ovat toiminnassa monipuoliset ja rakentuvat Nuortentalon osallisuuden menetelmien sisälle. Osallisuuden menetelmien lisäksi päihteistä keskustellaan sekä järjestetään valistavia hetkiä ja toimintoja, jos nuoret niitä haluavat järjestää.

Päihteettömyys on yksi Nuortentalon neljästä periaatteesta. Kolme muuta periaatetta ovat fyysinen koskemattomuus, psyykinen koskemattomuus ja toisen omaisuuden kunnioittaminen. Päihteettömyydellä Nuortentalolla tarkoitetaan sitä, ettei tilassa saa säilyttää tai käyttää päihteitä eikä olla päihtyneenä. Näiden lisäksi myös päihteistä puhumista on rajattu siten, ettei päihdeihannoivaa puhetta hyväksytä. Tämä näkökulma on merkittävä Nuortentalon toiminnan rakenteen vuoksi, kun nuoret pyörittävät talon arjen toimintoja. Päihteistä puhumista ei kuitenkaan ole kielletty kokonaan. Kasvatustoiminnan näkökulmasta ammatillisella vastuutiimillä onkin merkittävä rooli päihdekeskusteluissa. Rooli sisältää yhteisen periaatteen säilyttämiseen ja varmistamiseen liittyviä keskusteluita, mutta myös nuorisotyön perinteisempää päihdekeskustelua yksittäisten nuorten tai nuorten ryhmien kanssa.

Osallisuutta ja kohtaamisia

Osallisuudesta puhutaan paljon nuorisotyön kentällä ja osallisuuskasvatus on noussut vahvasti nuorisotyön keskiöön. Usein puhe osallisuudesta saavuttaa kuitenkin vain osan, jolla tarkoitetaan nuorten yhteiskunnallista vaikuttamisosallisuutta julkisessa päätöksenteossa. Laajemmin osallisuus voidaan nähdä kahden kokonaisuuden kautta, jossa vaikuttamisosallisuuden rinnalla on toiminnallinen osallisuus. Nuorisotyön arjessa nämä kaksi näkökulmaa limittyvät vahvasti toisiinsa. Voidaankin sanoa, ettei osallisuutta voi olla ilman vaikuttamisen mahdollisuutta. Toiminnallinen osallisuus Nuortentalolla tarkoittaa sitä, että toiminnassa pyritään nuorten vai-

kuttamis- ja päätöksenteko-osallisuuden lisäksi myös nuorten suunnittelu- ja toteutusvastuuseen.

Mutta, miksi nuorisotyön osallisuustoiminta on merkittävää ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta? Osallisuuden myönteisiä vaikutuksia on tarkasteltu demokratian näkökulmasta, jossa osallisuus on nähty erityisesti ylläpitävän demokraattista yhteiskuntaa. Sainio (1994, 17) on nostanut demokratiakeskustelun rinnalle osallisuuden kansalaiskasvatuksellisen merkityksen tuottamalla hyvinvointia, joka näkyy mm. kansalaisten lisääntyneenä vastuuntuntona. Vastuuntunnon lisääntyminen voidaan nähdä vaikuttavan päihteiden käyttöön, kun nuori kokee yhteiskunnallisen vastuun ohella vastuuta omasta elämästään. Oman elämän merkitys onkin suuri nuorisotyön toiminnallisessa osallisuudessa ja sen tavoitteissa. Gretschel erottaa osallisuuden määritelmässään vaikuttamisosallisuuden ja osallisuuden omaan elämään ja hyvinvointiin. Yksilötasolla osallisuus tarkoittaa siten elämänhallintaa ja elämänlaatua, johon olennaisena osana kuuluu päihteidenkäytön hallinta. Gretschel nostaa esiin osallisuuden tunteen merkityksen omassa elämässä. Osallisuuden tunne kertoo, että nuori kokee ja ymmärtää pystyvänsä vaikuttamaan omaan elämäänsä. Osallisuus tunteena on lopulta henkilökohtainen kokemus, jota ei voi tuottaa ulkopuolelta. Osallisuuden tunne tukee nuorta ymmärtämään ja hallitsemaan omia resurssejaan ja toisaalta kokemaan itsensä tärkeäksi yhteisön jäseneksi. Nuorisotyössä toteutettava osallisuuskasvatus ja nuoren itsensä kokema tunne osallisuudesta ei ole vähäpätöinen ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta. (Gretschel 2002, 90–92; Gretschel 2007, 246.)

Nuortentalon toiminnassa osallisuutta tarkastellaan kolmen tason kautta, joita ovat osallisuus omaan elämään, lähiympäristöön ja yhteiskuntaan. Nuortentalon toiminta rakentuu pääsääntöisesti kahden ensimmäisen tason osallisuuden edistämiseen. Osallisuuden menetelmät ovat hie- man erilaiset kolmessa eri työmuodossa, joissa kaikissa kuitenkin pyritään nuorten vastuuseen päätöksenteossa, suunnittelussa ja toiminnan toteutuksessa. Nuorten työllistäminen on työmuodoista oma vastuualueeni, jossa yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla nuorisotyö ja nuorten työllistäminen. Nuortentalon työllistäminen tähtää hyvinvoinnin ja työllistymisen edellytysten lisäämiseen tukemalla nuoria oman elämän ja lähiympä-

ristön aktiivisiksi toimijoiksi. Ehkäisevä päihdetyö rakentuu sisälle kaiken tekemiseen ja olemiseen myös tässä työmuodossa. Monet työllistämistoiminnassa mukana olleet nuoret ovat kertoneet, kuinka työn myötä päihteidenkäyttö on selvästi vähentynyt. Päihteidenkäytön vähentymisen tekijöitä pohtiessa tulee asiaa tarkastella eri näkökulmista. Johtuuko päihteidenkäytön vähentyminen vaihtoehtoisen toiminnan merkityksestä vai osallisuustoiminnan aikaansaamasta oman elämänhallinnan lisääntymisestä, ja siten valinnasta käyttää päihteitä vähemmän?

Luottamus on yksi osallisuustoiminnan kulmakivistä. Nuortentalolla on nähty, kuinka nuorille osoitettu luottamus on tuottanut tulosta. Nuortentalon luottamus rakentuu arjen perusteista, kun nuoret käyttävät mm. talon avaimia ja rahoja itsenäisesti. Tällainen luottamuksen osoitus on monelle nuorelle merkittävä asia. Luottamuksen osoittamisessa on tärkeää, että se annetaan aidosti ilman epäilyjä tai turhia muistutteluita. Virheet ja kömmähdykset kuuluvat elämään ja niistä voi oppia paljon. Työ on osoittanut, että nuoret aistivat aidon luottamuksen ja haluavat olla saadun luottamuksen arvoisia. Esimerkiksi avainten luovuttaminen nuorten käyttöön on toiminnan yksi arkinen osa, josta ei tehdä niin suurta numeroa, että nuori joutuisi kokemaan siitä vääränlaista kiitollisuutta. Nuorisotyön ja nuorten työllistämisen rajalla nuorille tuleekin osoittaa oikeita tekemisen ja vastuun tilanteita, ei vain avustavia tehtäviä.

Osallisuuden lisäksi Nuortentalon toimintaa määrittävät kohtaamiset. Kohtaaminen on nuorisotyön peruselementti, joka Nuortentalolla toteutuu useilla eri tasoilla. Kohtaamisia tapahtuu ammatillisen vastuutiimin, työllistettyjen nuorten ja kohtaamispaikassa käyvien nuorten välillä monitasoisesti. Mitään kohtaamista ei ole nostettu toista merkittävämmäksi, vaan toiminnassa toteutuu kohtaamisia mm. ammatillisen nuorisotyön, vertaistoiminnan ja ”isosisko ja –veli” -näkökulmasta. Vastuutiimin toteuttamassa ammatillisessa nuorisotyössä kohtaamisten merkittäväksi näkökulmaksi on nostettu kohtaamisten aitous. Aidossa kohtaamisessa nuorelle voi syntyä tunne tasavertaisesta dialogisesta kohtaamisesta, jossa nuorisotyöntekijä ei ole auktoriteetti tai valistaja. Ehkäisevässä päihdetyössä valistukselle on oma tärkeä paikkansa, mutta Nuortentalolla henkilökohtaisissa kohtaamisissa painotetaan ennemminkin avointa tasavertaista

kohtaamista. Mattila (2007, 11–14) on kirjoittanut ammatillisesta kohtaamistyöstä mielenkiintoisella tavalla. Kohtaamistyön vaaraksi hän näkee, että kohtaamisesta tulee suoritus, kohtaamisnäytelmä. Kohtaamisnäytelmä syntyy opetelluista tunnetiloista ja sanoista, jossa ammattilainen tarjoaa valmiita vastauksia ja ohjeita sen sijaan, että pysähtyisi kuuntelemaan, olemaan läsnä ja välittämään. Mattilan mukaan aito kohtaaminen kertoo ammattilaisen kyvystä arvostaa persoonallisuutta ja hahmottaa elämää kokonaisuutena, jossa elämän ilot ja surut koskevat niin kohdattavaa kuin kohtaamisen ammattilaistakin. Aidot kohtaamiset yhdessä nuorisotyön osallisuuden menetelmien kanssa luovat lähtökohdan Nuortentalolla tehtävälle ehkäisevälle päihdetyölle, jolla pyritään tukemaan nuoria harkitseviksi ja vahvoiksi päätöksentekijöiksi ja toimijoiksi omassa elämässään.

Kuka Nuortentalolla päihdekasvattaa?

Nuortentalon monimuotoisista kohtaamisista, ammatillisen vastuutiimin kohtaamistyötä, ei ole nostettu muita kohtaamisia tärkeämmäksi. Tämä näkökulma on läsnä myös Nuortentalon ehkäisevässä päihdetyössä. Kun Nuortentalon päihhteettömyyden periaate toimii, voidaan nähdä, kuinka kaikki kohtaamisten tasot toimivat omalta osaltaan tukien nuorten päihhteettömyyttä. Vastuutiimin haasteena ja tehtävänä on ylläpitää ja varmistaa päihhteettömyyden periaatteen toteutuminen toiminnassa. On suhteellisen helppoa ylläpitää päihhteetöntä toimintaa, jossa ei näy päihhteet eikä saa olla päihtyneenä. Sen sijaan päihhteettömyys puheentasolla on haastavampi osa päihhteettömyyden periaatetta ja sen toteutumista. Vastuutiimin tehtävänä on luoda toimintaan rakenteet, jotta päihhteettömyys puheentasolla voi toteutua. Päihhteettömyyden periaatteen varmistaminen vaatii toiminnassa erityisesti työllistettyjen nuorten perehdytystä, ohjausta, koulutusta ja tarvittaessa myös puuttumista. Perehdytys periaatteeseen toteutetaan henkilökohtaisissa perehdytyskeskusteluissa, ohjaus ja koulutus työyhteisön yhteisissä koulutuspäivissä sekä säännöllisissä viikkopalaverissa. Puuttuminen toteutetaan tarpeen mukaan joko yksilötasolla, työyhteisötasolla tai pienemmissä ryhmissä. Vastuutiimin tehtävänä on luoda ohjaukselle ja puuttumiselle rakenteet, joissa keskustelu ei aina kuitenkaan ole vastuu-

tiimijohtoista. Erityisesti viikkopalaverit toimivat Nuortentalolla yhteisen dialogisen keskustelun areenoina. Päihdeettömyyden periaatteen toteutuminen on Nuortentalolla haaste ja tehtävä, joka ei tule koskaan valmiiksi, vaan on yksi osa Nuortentalon nuorisotyötä.

Vastuutiimin rooliin kuuluu myös päihdepuheiden rajaaminen sallittuihin ja toisaalta päihdeihannoiviin puheisiin. Tästä rajauksesta keskustellaan myös yhteisissä keskusteluareenoissa, mutta vastuu rajauksesta on ammatillisella tiimillä. Päihdeihannoivaksi puheeksi toiminnassa on rajattu päihteiden hankintaan tai omiin kokemuksiin sekä suunnitelmiin kuuluvat puheet. Päihteiden aiheuttamat fyysiset tuntemukset eivät kuulu yhteisiin keskusteluihin toiminnassa. Myös menneeseen päihderiippuvuuteen kuuluvat kertomukset voivat saada aikaan päihteidenkäytön ihannointia, vaikka kertoja itse haluaisi kokemustensa kertomisen tukevan toisten nuorten päihteetöntä elämää. Päihdeihannoivaa puhetta voidaan tietyiltä osin rajata selkeästi. Tärkeämpää on kuitenkin, että keskusteluita seurataan ja arvioidaan jatkuvasti ammatillisesta näkökulmasta.

Ammatillisen vastuutiimin rooli on merkittävä Nuortentalon ehkäisevässä päihdetyössä. Päihdeettömyyden toteutuminen tuottaa kuitenkin parhaimmillaan monitasoisten kohtaamisten sisällä monitasoista ehkäisevää päihdetyötä, jossa vertaistoimijat, ”isosiskot ja -veljet” sekä vastuutiimi ovat kaikki tärkeässä roolissa nuorten päihdeettömän elämän valinnassa.

Lähteet

- Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinona. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Gretschel, Anu 2007. Nuori - ei asiakkaaksi, vaan vaikuttamaan nuorisotyön keinoin. Teoksessa Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.). Nuorisotutkimusverkosot. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Mattila, Kati-Pupita 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Nieminen, Juha 2010. Puuttuva lenkki - Nuorisokasvatus tieteen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehyksenä. Teoksessa Nuorisokasvatuksen teoria. Perusteita ja puheenvuoroja. Nivala, Elina & Saastamoinen Mikko (toim.). 2. p., uud. p. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sainio, Ari 1994. Kohti kansalaisten kuntaa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Jarmo Kokkonen

Rippikoulu ja isostoiminta savuttomuuteen kasvattajana

Kohti savuttomia rippikouluja

Luterilaisen kirkon Kirkkohallitus julkaisi loppuvuodesta 2007 suosituk-
sen savuttomuuden edistämisestä seurakuntien kasvatustyössä (Kirkko-
hallitus 2007). Savuttomuudella tarkoitetaan yksilön oikeutta puhtaaseen
hengitysilmaan sekä tupakoimattomuuden terveyttä edistävän merkityk-
sen esillä pitämistä kaikessa kirkon ja seurakunnan toiminnassa. Savutto-
muus koskettaa sekä toiminnan piirissä olevia lapsia ja nuoria että hen-
kilökuntaa. Suositus on auttanut seurakuntia luomaan omia linjauksia ja
tarkistamaan käytäntöjään. 2010-luvulle tultaessa näin on tapahtunut lä-
hes kaikissa seurakunnissa. Osassa seurakuntia on toimittu täysin savut-
tomasti jo vuosia (Kirkkohallitus 2009). Tarkastelen tässä artikkelissa suo-
situksen ja siihen liittyvän kyselyn (Kirkkohallitus 2009) pohjalta rippi-
koulun ja isostoiminnan mahdollisuuksia savuttomuuteen ja laajemmin
kin päihitteettömyyteen kasvattamisessa.

Kirkon nuorisotyön leireille osallistuu vuosittain paljon nuoria, pel-
kästään rippikoulu tavoittaa noin 54 000 nuorta vuodessa. Heidän kans-
saan työskentelee 17 000 isosta. Rippikoulun leirijakso kestää keskimää-
rin kahdeksan päivää. Nuorten kanssa eletään kellon ympäri, joten savut-
tomuuden toteutuminen on jo turvallisuuden näkökulmasta vaativampaa
kuin esimerkiksi peruskoulun arjessa. Kokonaisuudessaan rippikoulu kes-
tää puoli vuotta ja sen aikana on mahdollista vaikuttaa merkittävästi nuor-
ten asenteisiin ja tapoihin.

Tupakkakokeilut aloitetaan keskimäärin 12–14 vuoden iässä. Tupa-
kointi lisääntyy sekä tytöillä että pojilla, kun siirrytään peruskoulun kah-
deksannelta luokalta yhdeksännelle. Rippikoulun ajoittuminen juuri tä-

hän ikävaiheeseen korostaa rippikoulun merkitystä nuorten hyvinvoinnin tukemisessa.

Tupakkalain tiukentuminen lokakuussa 2010 on käytännössä merkinnyt kasvavaa haastetta kirkon nuorisotyölle. Lain tavoitteeksi asetettiin tupakkatuotteiden käytön loppuminen Suomessa. Tavoitteeseen pyritään ehkäisemällä erityisesti lasten ja nuorten tupakoinnin aloittamista. Suomi on ensimmäinen maa, jossa tupakoinnin loppuminen on kirjattu lain päämääräksi (Savuton Suomi 2040 strategia). Tiukentuneen lain seurauksena seurakuntien leirikeskuksissa ei enää voi olla tupakkapaikkoja nuoria varten. Kuitenkin leireille edelleen osallistuu niitä nuoria, jotka ovat tupakoineet pitkään ja joiden oma motivaatio tupakasta irrottautumiseen on heikko.

Nuorisotyöntekijöiden arvion mukaan lähes puolet rippikouluryhmistä oli sellaisia, joissa oli kahdesta kolmeen tupakoitsijaa (Kirkkohallitus 2009). Tällöin yhteistyö seurakunnan ja vanhempien välillä korostuu. Vanhemmille ja huoltajille kuuluu ensisijainen kasvatusvastuu ja heidän on syytä huolehtia esimerkiksi siitä, että nuorilla ei ole tupakkatuotteita mukanaan rippikouluun tullessaan. Työntekijällä ei ole oikeutta ”ratsata” nuorten tavaroita. Enää ei voida myöskään ajatella, että nuoret voisivat tupakoida saatuaan vanhemmiltaan ns. lupalapun.

Ihminen on ruumiin ja sielun pyhä kokonaisuus

”Eikö kirkolla tosiaan ole tärkeämpiäkin huolia ja asioita kuin muutamien nuorten pössyttely pusikossa?”

- lainaus hs.fi -keskustelupalstalta

Miksi tupakka- ja alkoholikysymykset lopulta kuuluvat kirkolle? Kristillisen käsityksen mukaan ihmisellä on loukkaamaton arvo sillä perusteella, että hänet on luotu Jumalan kuvaksi ja Hänen työtoverikseen. Ihminen ei ole ansainnut eikä hankkinut arvoaan, se on annettu hänelle lahjana. Tämä arvo on siten olemassa ihmisen laadusta, suorituksista, hyödyllisyydestä tai asemasta huolimatta. Se on ehdoton. Kaikilla ihmisillä on sama arvo.

Ihminen on kokonaisuus, jossa hengellisyys ja ruumiillisuus kuuluvat yhteen. Tällöin on merkitystä myös kaikilla niillä toimenpiteillä, joilla pyritään suojelemaan ja edistämään yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia. Nuorten ”pusikoissa pössyttelyyn” puuttuminen on heistä välittämistä ja hyvän tulevaisuuden rakentamista. Samanaikaisesti Jeesuksen oma esimerkki hyväksyvästä ja ehtoja asettamattomasta rakkaudesta kutsuu kasvattajan näkemään nuoren yksilöllisen tilanteen ja taustan sekä kulkemaan hänen rinnallaan. Nuorta itseään ei saa tuomita, vaikka hän eri tavoin toimisikin vastoin sääntöjä tai omaa terveyttään vaarantaen.

Kirkko on osa suomalaista yhteiskuntaa. Kirkon elämää koskevat samat lait ja normit kuin yhteiskuntaa muutoinkin. Kirkon elämää on halki historian sävyttänyt liittyminen tiettyihin arvokkaina nähtyihin perinteisiin tai ihanteisiin, esimerkiksi avioliiton on nähty yhdistävän puolisoita ”aina kuolemaan asti”. Historian vaiheissa ihanteet ovat eläneet. Tänäpäin voimme hyvin nähdä savuttomuuden sellaisena ihanteena, jonka eteen kannattaa nähdä erityistä vaivaa. Tästä näkökulmasta Savuton Suomi 2040 on ihannetila, joka voidaan saavuttaa!

Rippikoulun monet mahdollisuudet

Rippikoulussa työskentely perustuu rippikoulusuunnitelmaan vuodelta 2001 (Kirkkohallitus 2001), joka on otsikoitu Elämä – Usko – Rukous. Ensimmäinen avainsana Elämä merkitsee sitä, että rippikoulussa käydään läpi niitä kysymyksiä, jotka liittyvät nuoren todelliseen, konkreettiseen ja arkiseen elämään. Rippikoulussa siis lähdetään liikkeelle niistä kysymyksistä, joita nuorilla kulloinkin on. Elämäkysymysten kokonaistavoite on: ”Nuori etsii vastauksia oman elämänsä ja yhteiselämämme tärkeisiin kysymyksiin ja saa tukea kasvuunsa kristittyinä”. Ajankohtaisten tavoitealueiden kohdalla on mainittu mm. nuorisokulttuuri, elämäntapavalinnat, harrastukset, kulutus, muoti, viihde, media ja päihteet. Tämä merkitsee sitä, että tupakka ja muut päihteet kuuluvat rippikoulussa esillä oleviin ja käsiteltäviin teemoihin.

Rippikoulu on edelleen osa suomalaista nuorisokulttuuria. Rippikoulun maine on hyvä ja nuorten palaute siitä positiivista. Sen laajuus on 80

tuntia puolen vuoden aikana. Puolen vuoden matka mahdollistaa sen, että tiettyjä teemoja voidaan ottaa esille useammassa yhteydessä ja erilaisin tavoin. Tupakoinnin osalta on tärkeää, että seurakunnan linjaus ja käytännöt tehdään selviksi nuorille ja heidän vanhemmilleen jo rippikoulun alkuvaiheessa. Tällöin nuoren savuttomuutta voidaan tukea pitkäjänteisemmin.

Ryhmänjohtajina toimivilla 16-18 -vuotiailla isosilla on merkittäviä tehtäviä rippikoulussa: he johtavat ryhmäkeskusteluja, pitävät hartauksia, järjestävät leikkejä, kilpailuja jne. Rippikoululaisille he antavat mallin siitä, millainen on tämän päivän kristitty nuori. On mielekästä, että seurakunta odottaa isosilta savuttomuutta, samalla kuitenkin tukien myös heitä heidän kasvussaan. Monissa seurakunnissa isosille järjestettävä koulutus muodostaa nuorisotyön kivijalan. Kirkkohallituksen suosituksen mukaan isoskoulutuksen sisältöihin ja toteutukseen tulisi kuulua savuttoman ja päihteettömän elämäntavan käsittelyä. Nuorisotyöntekijöiden näkemyksen mukaan vuonna 2009 näin toimittiin 60 %:ssa seurakuntia (Kirkkohallitus 2009).

Kirkkohallitus linjaa suosituksessaan myös aikuisten päihteiden käytöstä. Toimintaperiaatteena nähdään, etteivät lasten ja nuorten parissa työskentelevät työntekijät ja vapaaehtoiset käytä tupakkatuotteita toimiessaan kirkon ja seurakunnan tehtävissä. Kirkon nuorisotyöntekijöistä tupakoi oman ilmoituksensa mukaan alle 10 prosenttia, mikä on selvästi alle aikuisten keskiarvojen.

Nuori tarvitsee turvallisen kasvatusympäristön, jossa hän rohkenee olla oma itsensä ja jakaa epävarmuuttaan ja pelkojaan. Koululuokka ei aina ole riittävän turvallinen keskustelu ympäristö.

Suomalainen koulu on yhä selvemmin kilpailuyhteiskuntaan valmistava yksilöllisten valintojen viidakko, joka tähtää yksilön menetykseen globaalissa kilpailussa. Käytännön seuraus tästä yhteiskunnan arvovalinnasta on se, että koulussa vain suoritetaan. Koulu ei ole elämää varten, koulussa ei viihdytä ja monet putoavat pois ”uraputkesta”. Näistä vinoutumista huolimatta kouluun voi mahtua myös sellaisia vuorovaikutteisia ja itsetunnon vahvistumiseen tähtääviä menetelmiä, joita käytetään paljon kirkon kasvatus työssä. Koulut ja seurakunnat voivat yhdessä rakentaa entistä yh-

teisöllisempiä luokkia. Tavallista on esimerkiksi se, että seurakunnan nuorisotyöntekijät järjestävät yläkoulun alussa luokille ryhmäyttämispäiviä ja osallistuvat leirikouluihin. Tällaiset koulun normaaliarjesta poikkeavat tilanteet ovat otollisia päihdekasvatustilanteita.

Kasvattajien yhteinen vastuu

Seurakunnissa, joissa savuttomuus on parhaiten toteutunut, on tehty yhteistyötä nuorisotoimen, koulun ja urheiluseurojen kanssa. Kun nuori kohtaa saman tupakoimattomuuden periaatteen useissa tai kaikissa kasvu-alueensa aikuiskontakteissa, on kasvatuksellisella kokonaisviestillä merkitystä ja vaikuttavuutta. Seurakunta voi olla luonteva yhteistyön käynnistäjä ja ylläpitäjä. Seurakunnan mahdollisuudet osallistua tupakoinnin haittojen torjuntaan perustuvat pitkälti työntekijöiden valmiuteen puuttua ongelmiin ja tarvittaessa antaa tukea. Tähän tarvitaan varhaisen puuttumisen työotetta, puheeksi ottamisen taitoja ja vanhemmuuden tukemista. Kun eri toimijat alueella tuntevat toisensa, on lähipoliisin helppo vierailla rippikouluryhmässä tai seurakunnan työntekijän osallistua koulun diskon järjestelyihin.

Useimmat nuoret pitävät tupakointiaan väliaikaisena ja suunnittelevat luopuvansa siitä aikuisena. Lopettamisen vaikeus tulee monelle yllätyksenä. Enemmistö nuorista myös ajattelee, ettei vanhempien tule sallia lastensa tupakointia. Samaa selkeää suhtautumista nuoret toivovat myös muilta aikuisilta, vaikka todellisuus saattaa näkyä toisenlaisena. Seurakunnasta löytyy harvoin vieroitukseen liittyvää asiantuntemusta. Tätä puutetta voidaan täydentää koulutuksella ja yhteistyöllä terveysviranomaisten kanssa. Tupakasta vieroittamisen järjestäminen ei kuitenkaan kuulu seurakunnan kasvatustyön piiriin. Nuorten vieroitushoidosta ei ole Suomessa virallista suositusta. Nuoren tukeminen ja kannustaminen sekä hoitoon ohjaus ovat kuitenkin mahdollisia kaikille aikuisille.

Kasvatustyössä kohdataan nuorten erilaisuuden koko kirjo. Kasvatustyö edellyttää nuoren yksilöllistä kohtaamista ja hänen taustansa ja elämäntilanteensa huomioimista. On edelleenkin merkittävä määrä nuoria, jotka eivät saa tupakoimattomuuteen lähikasvattajiensa, erityisesti van-

hempiensä tukea. Samalla he ovat usein niitä, jotka kaikkein eniten tarvitsevat aikuisen ammatillista tukea.

Pelkkään tietoon pohjautuvat tupakoinnin ehkäisyohjelmat eivät ole kovin tehokkaita. Kuitenkin moni tupakkaa kokeillut nuori voi jättää sauhuttelun, jos kaveritkin tekevät niin. Tupakointi on nuorelle ennen muuta sosiaalista toimintaa. Tupakoinnin tilalle on siis tarjottava mielekästä tekemistä ja kannustava ilmapiiri. Leirielämässä on erityinen mahdollisuus tarjota nuorille tupakoinnin sijaan muuta, oikeasti hauskenpaa tekemistä.

Kummi arjen kasvattajana

Kummius on luottamustoimi ja myönteinen mahdollisuus erityiseen ihmissuhteeseen. Kummi on lapsen elämässä tärkeä ihminen, turvallinen aikuinen ja ystävä. Yleensä kastettavan lapsen kummeiksi valitaan vanhempien hyvin tuntemia läheisiä ystäviä tai sukulaisia. Nykymuotoisessa rippikoulussa on tullut tavaksi, että nuoren kummit osallistuvat konfirmaatiossa nuoren siunaamiseen. Tavallista on myös se, että rippikoulun aikana nuoret kirjoittavat kummilleen tai tulevalle kummilleen kirjeen. Murrosiän kuohuvissa vaiheissa keskusteluyhteys omiin vanhempiin ja huoltajiin on usein koetuksella. Tällöin kummi voi olla sellainen aikuinen, jonka kanssa keskustelu on helpompaa, myös päihteisiin liittyvistä kysymyksistä. Arjen kasvattajana kummi voi esimerkiksi kutsua kummilapsen konserttiin, jääkiekko-otteluun, taidenäyttelyyn tai kirpputorille. Yhdelläkään nuorella ei ole liian monta luotettavaa aikuista elämässään.

Lähteet

- Kirkkohallitus 2001. Elämä – Usko – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2001: 10.
- Kirkkohallitus 2007. Suositus nuorten tupakoimattomuuden edistämiseksi. Viitattu 12.10.2012.
- <http://www.evl.fi/kannanotot/tupakkasuositus>

Kirkkohallitus 2009. Kyselytutkimus kirkon nuorisotyöntekijöille. Viitattu 12.10.2012.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3799CA>

Savuton Suomi 2040 –strategia. Viitattu 12.10.2012.

<http://www.savutonsuomi.fi>

Tessa Sarkima

Ehkäisevä päihdetyö osaksi urheiluseurojen toimintaa - toteuttajina seurakuntien nuorisotyöntekijät?

Seurakuntien ja urheiluseurojen toiminnasta puhuminen samassa yhteydessä saattaa aluksi tuntua hieman vieraalta ja haastavaltakin. Toiset korostavat hengellisiä, toiset psyykkisiä ja fyysisiä ominaisuuksia. Toisessa korostuvat kilpailulliset tavoitteet ja menestymisen nälkä, toisessa kilpailutilanne taas loistaa poissaolollaan. Toinen on usein pitkäjänteistä ja joukon nuoria tiiviiksi porukaksi kokoavaa, kun taas toisessa aikaa ryhmäytymiselle ei välttämättä ole samalla tavoin. Eroavaisuuksia tulee äkkiä mieleen monia.

Mikä näitä toimijoita sitten yhdistäisi?

Ainakin yksi yhteinen tekijä löytyy helposti: kummatkin toimivat aktiivisesti lasten ja nuorten parissa, heidän kasvuaan ja kehitystään tukien. Kristillinen kasvatus voidaan määritellä kristillisiin arvoihin pohjautuvaksi toiminnaksi, jolla on tietoisia tavoitteita. Se toteutuu kasvattajan ja kasvavan pedagogisessa suhteessa ja tähtää ihmisen kokonaisvaltaisen kasvun tukemiseen. Kristillinen kasvatus on rikasta niin sisällöltään kuin toteutustavoiltaan, ja sen muoto voi vaihdella kontekstista riippuen. Kristillisellä kasvatuksella saattaa olla koko elämää kantava merkitys. (Muhonen & Tirri 2008, 77–82.)

Seurakuntien varhaisnuorisotyö (ikävuodet 7–14) tukee tyttöjen ja poikien kokonaisvaltaista kasvua sekä kotien kristillistä kasvatusta. Toimintaa kehitetään yhteistyössä perheiden, koulujen ja järjestöjen kanssa. Seurakuntien nuorisotyössä taas tärkeänä pidetään esimerkiksi suvaitsevai-

suuskasvatusta, vastuuseen kasvamista, syrjäytymisen ehkäisyä ja nuoria osallistavaa toimintaa. (Sakasti 2011). Kodin ja koulun ohella seurakunnalla, erityisesti rippikoululla, on vaikutusta yksilön kehitykseen (Halme 2008, 185).

Urheiluseurojen tavoitteissa korostuvat yhä useammin lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukeminen ja terveyden edistäminen. Monet urheiluseurat (syksyllä 2012 yhteensä 596) ovatkin saaneet toiminnalleen Nuoren Suomen Sinetin tunnustukseksi laadukkaasta nuorisotyöstään. Sinettiseurajärjestelmä pyrkii auttamaan seuroja kehittämään lasten ja nuorten toimintaa. Toiminnan tavoitteena on löytää seurassa yhteinen toimintatapa ja periaatteet, joilla lasten ja nuorten toimintaa edistetään. Sinetin saamisen edellytyksenä on kyseiselle urheilulajille asetettujen Sinettiseurakriteerien täyttyminen urheiluseuran toiminnoissa, niin sisällöissä kuin arvoissa. Itse Nuori Suomi on sitoutumaton järjestö, jonka tehtävänä on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja elämäniloa liikunnan ja urheilun avulla. (Nuori Suomi ry 2011).

Seurakuntien ja useiden urheiluseurojen kasvatusnäkemykset yhtenevät siis joiltakin osin. Sen sijaan yksi merkittävä ero löytyy muun muassa kasvatustyön toteuttajien puolelta; seurakuntien työntekijät ovat pääosin kokopäiväisiä, kun taas urheiluseuroissa ahertavat ovat suurelta osin osa-aikaisia. Valmennus on monille harrastus tai sivuhomma, oman päätyön ohella. Resursseja mihinkään ylimääräiseen ei juuri ole, vaikka halua toiminnan laajentamiseen, syventämiseen sekä yhteistyön lisäämiseen löytyisikin. Jyväskylän yliopiston tohtori Sami Kokon (2006, 72) mukaan liikunta-/urheiluseuratoiminnassa on suuri määrä potentiaalia lasten ja nuorten terveyden edistämiseksi, mutta ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että terveyden edistäminen otetaan osaksi seurojen toimintaa, koska tehtävä voidaan ainakin alkuun kokea vain lisätaakaksi.

Voitaisiinko tähän urheiluseurojen tarpeeseen ja haasteeseen vastata yhteistyön voimin? Voisiko seurakuntien nuorisotyö olla tässä avuksi? Seurakunnalla ja samaisen paikkakunnan urheiluseuroilla olisi hyvät mahdollisuudet toistensa tavoittamiseen ja suurelta osin myös sama kohderyhmä. Yhteistyön lisääminen ja osaamisen jakaminen avaisivat uusia mahdolli-

suuksia molemmille toimijoille ja syventäisivät molempien toimintaa entisestään.

Yhteistyötä seurakuntien ja urheiluseurojen välillä voisi varmasti olla monenlaista. Tässä artikkelissa keskityn kuitenkin käsittelemään ehkäisevän päihdetyön toteuttamista urheiluseuroissa, sillä työ urheiluseuroissa tuntuu edelleen olevan tarpeen; kysyntää riittää. Urheilullisten tavoitteiden ohella seurat haluavat olla tukemassa myös lasten ja nuorten hyvinvointia ja terveyttä. Kirkon puolelta tiedän useiden seurakuntien olleen mukana erinäisten ehkäisevän päihdetyön projektien toteuttamisessa omilla paikkakunnillaan, esimerkkeinä Helsingin Klaarin Valintojen putki sekä Helsingin NMKY:n Camera obscura, jota edelleen pyöritetään valtakunnallisesti yhteistyössä eri toimijoiden (mm. seurakuntien) kanssa.

Monet seurakuntien työntekijät ovat lähteneet projekteihin innolla mukaan, sillä päihdekasvatus ei ole heille aiheena täysin vieras. Osa työntekijöistä on ollut toteuttamassa päihdekasvatusta myös oman tiiminsä kanssa, usein viimeistään rippikoulussa. Monien seurakuntien työntekijöiden mielestä päihdekasvatus kuuluu rippikouluun. Ja onhan rippikoulun perusjakson keskeisiin sisältöihin kirjattu elämäntapavalinnat, harrastukset sekä päihteet. Kyseisen jakson tavoitteena on, että nuori etsii vastauksia oman elämänsä ja yhteiselämämme tärkeisiin kysymyksiin ja saa tukea kasvuunsa kristittyinä. (Rippikoulusuunnitelma 2001.) Useat seurakunnat siis omaavat kokemusta ja osaamista ehkäisevästä päihdetyöstä, ja näin ollen niillä on ainakin teoreettiset mahdollisuudet urheiluseurojen tarpeeseen ja toiveisiin vastaamiseen.

Miksi ehkäisevää päihdetyötä nuorille urheilijoille?

Urheiluyhteisöihin kuuluvien nuorten uskotaan suhtautuvan päihteiden käyttöön kielteisesti ja itse urheiluharrastuksen suojaavan päihdekokeiluilta. Julkisuudessa ja arkikeskusteluissa todetaan usein, että liikunta tai urheilu on nuorille hyvä harrastus. Tällöin on viitattu siihen, että liikunta ”suojelee” nuoria ns. huonoista ajanvieteistä kuten alkoholin tai huumeiden käytöstä. (Telama 2000, 55.) Mutta 2000-luvun alun tutkimustulokset herättivät aiheen tiimoilta laajaa päinvastaista keskustelua ja todennä-

köisesti värisyttivät monien käsityksiä urheiluharrastuksen suojaavista teki-
jöistä nuorten päihteiden käyttöön liittyen.

Jyväskylän yliopiston terveystieteiden laitoksen tutkimuksen mu-
kaan joukkueissa urheilevat nuoret käyttävät päihteitä yhtä paljon tai jopa
enemmän kuin muut ikäisensä. He käyttävät runsaammin alkoholia ja il-
moittivat olevansa vahvassa humalassa muita nuoria useammin. (Kannas
ym. 2002, 4–10). Joukkueurheilu antaa ja opettaa nuorelle paljon ja vai-
kuttaa monella tapaa positiivisesti nuoren elämään. Toisaalta tiedämme sa-
nonnan ”joukossa tyhmyys tiivistyy”; tiiviissä porukassa ei aina ole help-
poa kieltäytyä erinäisiltä houkutuksilta, varsinkin jos joukkueen ryhmä-
paine on vahva. Nämä ajatukset saivat valitettavaa kaikupohjaa Jyväskylän
yliopiston tutkimustulosten myötä.

Miten näihin tutkimustuloksiin vastattiin?

2000 -luvun alussa toteutettu Päihteetön Pelikenttä oli ensimmäinen
isompi ehkäisevän päihdetyön projekti nuorille urheilijoille. Projektin to-
teuttivat useammat päihdealan järjestöt yhteistyössä Nuoren Suomen
kanssa. Rahoittajana toimi sosiaali- ja terveysministeriö. Projektin tavoit-
teena oli edistää päihteettömyyttä alle 18-vuotiaiden organisoidussa lii-
kunta- ja urheilutoiminnassa sekä saada nuoret urheilijat, vanhemmat, val-
mentajat ja muu liikuntaväki pohtimaan yhdessä päihteiden käytön pe-
lisääntöjä. Tukeakseen nuorten harrastustoimintaa, Päihteetön Pelikenttä
tarjosi muun muassa koulutusta, toimintamalleja sekä yhteistyöverkosto-
ja. Projekti tuotti urheiluseurojen käyttöön niin kirjallista materiaalia kuin
verkkosivutkin. (Päihteetön Pelikenttä 2011.)

Päihteetöntä Pelikenttää seurasi Helsingin NMKY:n ehkäisevän päih-
detyön toteuttama Ryhmässä Päihteettä -projekti, jonka rahoitti Raha-au-
tomaattiyhdistys. Projekti toteutettiin vuosina 2004–2007, ja siihen osal-
listui useita eri lajiliittoja sekä kymmeniä urheiluseuroja. Projektin synnyt-
tämän toimintamallin tavoitteena oli herättää keskustelua ja tukea nuoria
päihteisiin liittyvissä pohdinnoissa, kannustaa nuoria itsenäiseen päätök-
sen tekoon ja vahvistaa nuorten omaa identiteettiä ryhmän jäsenenä. Ryh-
mässä Päihteettä sai projektiaikanaan runsaasti tuulta siipiensä alle ja toi-

minta jatkuikin useamman vuoden vielä projektikauden päätyttyä, mutta pysyvää rahoitusta se ei onnistunut saamaan.

Resurssit pitkäjänteiselle päihdekasvatustoiminnalle urheilijoiden parissa valitettavasti puuttuvat. Toimintamalleja on luotu, mutta toteuttajat puuttuvat! Tai oikeastaan toteuttajia ja osaajia varmaankin olisi, mutta rahoitus tai mahdollisuudet työn toteuttamiseen puuttuvat. Seuraavassa esitelen ajatuksiani seurakuntien ja urheiluseurojen yhteistyömahdollisuuksista päihdekasvatuskentällä.

Seurakunnat ja urheiluseurat yhteistyöhön

Olen itse toiminut nuoriso- ja liikunta-alan järjestössä useamman vuoden ajan ja työskennellyt pääasiassa ehkäisevän päihdetyön parissa. Vuosien aikana olen tehnyt yhteistyötä kymmenien eri urheiluseurojen kanssa ja todistanut näin omin silmin seurojen halua toimia lasten ja nuorten hyväksi. Vaikka jo itse lajivalmennus on arvokasta ja erinomaisen tärkeää, seurat ovat avoimia uusille toiminnoille, kuten ehkäisevän päihdetyön toimintamalleille. Näiden toimintamallien tarkoituksena on tukea lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja heidän terveellisiä elämäntapojaan sekä kannustaa päihtettömyyteen. Parhaimmillaan ehkäisevän päihdetyön toimintamallit tukevat urheiluseuran asettamia tavoitteita ja toiminta otetaan pysyväksi osaksi seuran omaa toimintaa. Tämän edellytyksenä kuitenkin on, että seurajohto kokee työn tarpeelliseksi, sitoutuu siihen ja on valmis sitouttamaan työntekijänsä toimintamallin periaatteisiin.

Kun ehkäisevä päihdetyö otetaan osaksi urheiluseuran toimintaa, syvenee toiminta entisestään. Urheiluseurojen resurssit saattavat kuitenkin olla riittämättömät toiminnan syventämiseen tai lisäämiseen omien työntekijöidensä puolesta tai he luottavat tämän tehtävän enemmän alan ammattilaisille. Ehkäisevän päihdetyön ammattilaiset ja asiantuntijat voivat vetää koulutuksia urheileville nuorille, mutta työn olisi hyvä jatkua joukkueessa tai ryhmässä myös koulutuksen jälkeen. Tässä kohtaa ryhmän valmentaja on avainasemassa; jääkö koulutus vain yhteen kertaan vai jatkuuko toiminta nuorten parissa jatkossakin? Nuorten urheilijoiden lisäksi myös nuorten lähiaikuiset (valmentajat ja vanhemmat) on ehdottoman tärkeää

kohdata. Urheiluseurojen kouluttajina voisivat kenties toimia saman paikkakunnan seurakuntien nuorisotyöntekijät. Miten nämä koulutukset käytännössä saataisiin toteutettua?

Monet seurakunnat ovat ottaneet ehkäisevän päihdetyön osaksi nuorille suunnattua toimintaansa. He ovat joko osallistuneet erilaisiin ehkäisevän päihdetyön hankkeisiin tai toimintamallien toteutuksiin tai toteuttaneet itsenäisesti päihdekasvatusta nuorten ryhmissään. Seurakunnat, joilta ehkäisevän päihdetyön mallit ja osaaminen puuttuvat, voitaisiin kouluttaa päihdetyön ammattilaisten toimesta. Koulutuksen saatuaan he voisivat jakaa osaamistaan omien alueittensa nuorille, myös urheiluseurojen toimintaan aktiivisesti osallistuville. Näitä nuoria seurakunta ei välttämättä kovin usein tavoita; illat ja viikonloput kun pitkälti kuluvat harjoituksissa ja kisamatkoilla. Tällä tavoin seurakuntien kohderyhmä laajenisi entisestään, oman seurakunnan nuorisotyöntekijät tulisivat tutuksi urheiluseurojen nuorille ja päihdekasvatustyö osaksi yhä useamman urheiluseuran toimintaa.

Käytännössä voitaisiin toimia joko niin, että ehkäisevän päihdetyön koulutuksesta kiinnostunut paikkakunta tilaisi koulutuksen ehkäisevän työn ammattilaisilta (esim. joltakin alan järjestöltä) alueensa nuoriso- ja seurakuntien työntekijöille, tai seurakunta voisi järjestää koulutuksen vain omalle väelleen. Toki myös ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavat tahot voisivat järjestää isompia koulutuksia, joihin he kutsuisivat seurakuntien edustajia useammalta paikkakunnalta kerrallaan. Tapoja toteutukselle on monia! Koulutuksen saatuaan työntekijät jakaisivat osaamistaan oman alueensa nuorille, kohtaamalla nuoret omissa ryhmissään. Tämä siksi, että turvalisessa ja tutussa ryhmässä, kuten urheilujoukkueessa ilmapiiri saattaa olla hyvinkin avoin eikä aremmistakaan asioista puhuminen yhdessä pelota.

Yhteistyön toteutuksesta osapuolet voisivat sopia keskenään, riippuen käytössä olevista resursseista sekä siitä, paljonko ehkäisevään työhön ollaan valmiita panostamaan. Toki myös urheiluseurat on saatava kiinnostumaan yhteistyöstä ja ymmärtämään ehkäisevän päihdetyön merkitys nuorten urheilijoiden parissa. Omasta kokemuksesta voin sanoa, että osa seuroista lähtee nopeallakin varoitusajalla toimintaan mukaan, kun taas joidenkin seurojen kohdalla kiinnostuksen herääminen saattaa kestää hieman

pidempään. Urheiluseurojen sitouttamiseen voitaisiin myös hyödyntää ehkäisevän työn ammattilaisia. He voisivat esitellä tarkemmin toiminnan tavoitteita, perusteita sekä toteutusmahdollisuuksia. Tämä saattaisi vakuuttaa myös ne urheiluseurat, jotka epäroivät päihdekasvatuksen tarpeellisuutta ja toimintaan mukaan lähtöä.

Lopuksi

Sitä miten paljon kirkon nuorisotyössä voidaan varata aikaa ehkäisevän työn toteuttamiseen ja työhön kouluttautumiseen, on arvioitava paikallisesti. Urheiluseurat tavoittavat joka tapauksessa laajan joukon nuoria ja seuroissa on kysyntää kasvatuskumppanuuteen. Mahdollisuudet monenlaiseen yhteistyöhön ovat olemassa ja perusteluja tälle on kuvattu artikkeleissa aiemmin. Seuroille toiminnan maksuttomuus on tärkeää. Lisäksi molempien osapuolten sitoutuminen on merkittävässä asemassa toiminnan jatkuvuuden ja tuloksellisuuden kannalta. Pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen toiminta on tuloksellisempaa kuin satunnaiset kohtaamiset ja koulutukset. Kun yhteistyötä suunnitellaan, on hyvä myös arvioida kummankin osapuolen aikaresurssit ja toiminta kannattaa käynnistää pienin askelin.

Seuratoiminnalla on laajat mahdollisuudet olla vaikuttamassa terveyden edistämisen saralla. Mikään muu vapaa-ajanviettoympäristö ei tavoita näin suurta osaa lapsista ja nuorista organisoidulla tavalla. Lapset ja nuoret osallistuvat toimintaan vapaaehtoisesti ja terveysasiat voidaan integroida kyseiseen lajiin, jolloin mielenkiinto aihetta kohtaan on osallistujilla suurempi. (Kokko 2006, 65–66.) Tämä suuri määrä lapsia ja nuoria on siis helposti tavoitettavissa, heille mielekkäässä ympäristössä. Mikäli seurakunnat panostavat yhteistyöhön urheiluseurojen kanssa, on niillä oiva mahdollisuus tavoittaa myös ne nuoret, jotka eivät ehkä aktiivisesti osallistu seurakunnan nuorisotyön toimintaan. Urheiluseurojen terveyskasvatus saisi lisäresursseja samalla, kun seurakuntien nuorisotyön vaikutuspiiri laajenisi entisestään. Tästä yhteistyöstä hyötyisivät erityisesti paikkakunnan lapset ja nuoret sekä molemmat toimijat!

Lähteet

- Halme, Lasse 2008. Uskonto ja kasvatus vuorovaikutuksena. Helsinki: Lasten Keskus/ LK-kirjat, 184–205.
- Kannas, Lasse & Vuori, Mika & Seppälä, Henna-Riikka & Tynjälä, Jorma & Villberg, Jari & Välimaa, Raili & Ojala, Kristiina 2002. Suojaako urheiluseuratoiminta nuoria päihteiltä ja tupakalta? Liikunta & Tiede 4/2002, 4–10.
- Kokko, Sami 2006. Terveysten edistäminen osana lasten ja nuorten liikunta-/ urheiluseuratoimintaa. Teoksessa Terveystaju Nuoret, Poliitiikka ja Käytäntö. Puuronen, Anne (toim.). Julkaisuja 63. Tampere: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 65–66, 72.
- Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatus? Teoksessa Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Porkka, Jouko (toim.). Helsinki: Lasten Keskus/ LK-kirjat, 63–82.
- Nuori Suomi ry 2011. Nuori Suomi ry:n verkkosivut. Viitattu 12.8.2011. www.nuorisuomi.fi
- Päihteen Pelikenttä 2011. Päihteen Pelikenttä -projektin verkkosivut. Viitattu 12.8.2011. <http://www.nuorisuomi.fi/paihteetonpelikentta/ppsuomi/index1.html>
- Rippikoulusuunnitelma 2001. Elämä-Usko-Rukous Rippikoulusuunnitelma 2001. Piispainkokouksen 11.9.2001 hyväksymä.
- Sakasti.evl.fi -verkkosivusto. Viitattu 18.8.2011. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content28E3F5>
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content29355F>
- Telama, Risto 2000. Kuinka liikunta ja urheilu tukevat kasvua ja sosiaalista kehitystä kouluiässä. Teoksessa Haasteena huomisen hyvinvointi - Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II tutkimuskatsaus. Miettinen, Mari (toim.) Jyväskylä: Paino-Porras Oy, 55–60.

Maria Store

"Lössissä on voimaa!" – ehkäisevää päihdetyötä yhteistyössä

Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään ehkäisemään ja vähentämään päihteiden käyttöä vaikuttamalla päihteiden saatavuuteen, hintaan sekä päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja käyttötapoihin. Kuten Salasuo (2011, 15–16) painottaa, olennaista ehkäisevässä päihdetyössä on, että sen keinot tähtäävät yksilön kykyjen ja päätöksenteon kehittämiseen, eli toisin sanoen yksilön sisäisen kontrollin kehittämiseen. Tämän tulisi tapahtua osana nuoren normaalia kasvatusta, jolloin ensisijainen vastuu on kodilla, koululla ja muilla kasvatusyhteisöillä, kuten harrastejärjestöillä ja urheiluseuratoiminnalla. Näiden tahojen tulee tukea nuoren elämäntaitojen kehittymistä ja itsenäistä päätöksentekoa. Yksilöihin vaikuttaminen pelkästään ei ole tehokasta, vaan päihteiden käyttämisen ja päihdekäyttäytymisen ohjaaminen vaatii myös välillisiä toimia, kuten paikallisten rakenteiden ja ympäristön muuttamista sekä ympäristön ja yhteisön päihteiden käytön tietoiseksi tekemistä asennekasvatuksen ja medianäkyvyyden avulla. (Stakes 2007, 10–11.) Näiden toteuttamisen edellytys on kuitenkin monen tahon laaja-alainen yhteistoiminta.

Yhteistoiminta eri paikallisten ja seudullisten toimijoiden kesken on noussut yhä tärkeämmäksi osaksi työssä päihdehaittojen vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi. Perusteena on, että päihdetyö, kuten muukin hyvinvointipalveluissa tehtävä työ, ei ole rajattavissa vain yhden sektorin työksi, vaan päihdehaittojen ehkäiseminen ja hoitaminen koskettaa laajaa toimijajoukkoa. Kuten Arnkil kollegoineen (Arnkil, Eriksson & Arnkil 2004, 5) tuo esille, tarvitaan entistä enemmän siirtymistä sektorikeskeisyydestä ylisektoriseen, verkostomaiseen organisointiin sekä asiantuntijakeskeisyydestä dialogiseen palveluun. Myös nuorten ehkäisevä päihdetyö, ollakseen vaikuttavaa, vaatii nuorten arkielämään ja kasvatukseen liittyvien aikuisten yhteis-

toimintaa. Parhaimmillaan monialainen ja erilaiseen asiantuntijuuteen perustuva yhteistyö lisää ehkäisevän päihdetyön voimavaroja ja vaikuttavuutta.

Seurakunta on keskeinen osa kasvavan nuoren turvaverkkoa, joka yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa pyrkii turvaamaan nuorelle parhaat mahdolliset eväät elämään. Kasvatusvastuussa olevien yhteisöjen ja ehkäisevän päihdetyön tavoite on sama: kehittää nuoren elämäntaitoja matkalla kohti aikuisuutta. Tästä syystä onkin luonnollista, että yhteisöt toimivat yhteistyössä muiden tahojen kanssa ehkäisevän päihdetyön tavoitteiden saavuttamiseksi. Päihde-ehkäisy tulee nähdä yhteisön tapana toimia ja olla olemassa, ei erityisenä projektina. (Soikkeli 2011, 23, 27.) Seurakuntien toivotaan tukevan vanhempia ja isovanhempia sekä muita kasvattajia lasten ja nuorten päihdekasvatuksessa. Seurakunnan nuorisotyöllä onkin pitkä perinne kasvatuksen tukemisessa. Yhteistyö päihdetyötä tekevien järjestöjen kanssa toimii tehokkaana keinona päihdetyön kehittämisessä ja verkostoitumisen lisäämisessä sekä hyvien käytäntöjen levittämässä (Kirkon päihdestrategia 2005, 16).

Camera obscura yhteistyön areenana

Camera obscura kehitettiin alun perin Sininauhaliitossa vuosina 1995–1997 samannimisen projektin yhteydessä. Ohjelma on siis pyörinyt jo yli 15 vuotta, ja sen aikana konseptia on edelleen kehitetty kolmen eri projektin avulla. Ohjelma siirtyi Helsingin NMKY:n päihdekasvatuksen hallinnoimaksi vuonna 2006, josta lähtien toimintaa on rahoittanut Raha-auto-maattiyhdistys. Ohjelman alkuajoista lähtien olennaisena yhteistyökumppanina ovat olleet seurakuntien nuorisotyö sekä muut paikalliset nuoren elämään liittyvät toimijat. Camera obscura tehostaa ehkäisevää päihdetyötä nimenomaan edesauttamalla yhteistyötä paikallisesti ja seudullisesti ympäri Suomea. Paikallisten toimijoiden; kunnan eri alojen, koulujen, seurakunnan, järjestöjen, oppilaitosten ja vapaaehtoisten vanhempien yhteistoiminnan avulla ehkäisevä päihdetyö saa yhteisössä vahvemman lähtökohdan ja näin paremmat mahdollisuudet vaikuttavuuteen.

Camera obscura – toiminta on tavoitteellista eri kasvatusyhteisöjen toimintaan integroitavaa ehkäisevää päihdetyötä, joka täyttää sekä yleisen ehkäisyn että sosiaalisen vahvistamisen määritelmät. Ohjelma on suunnattu pääasiassa 7.-9. -luokan oppilaille, ja toiminta kohdistuu sekä ryhmään että yksittäiseen nuoreen. Ohjelma pyrkii parantamaan nuoren yleisiä sosiaalisia taitoja ja ryhmäpaineen sietoa sekä vahvistamaan ryhmää, ja toisaalta vahvistamaan yksittäisen nuoren itsetuntoa ja arvomaailmaa sekä korostamaan yksilöllisten terveysvalintojen merkitystä.

Camera obscura koostuu seikkailusta ja sen ympärille rakennetusta koulussa pidettävistä oppitunneista. Kokonaisuuden tavoitteena on auttaa nuorta jäsentämään suhdettaan päihteisiin ja tekemään terveyttä edistäviä ratkaisuja tarjoamalla välineitä käsitellä päihteidenkäyttöä ja sen seurauksia. Camera obscurassa lähdetään liikkeelle nuoren omasta arvomaailmasta ja ajatuksista. Nuori kulkee seikkailun yksin, kuulokkeet korvilla, vain omien ajatustensa kanssa. Tämä nimenomaan on koettu hyväksi asiaksi, mahdollisuus rauhoittua, ja pohtia asioita hetki yksin ilman kaveriporukkaa tai aikuisia. Kuten Pylkkänen kumppaneineen (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 19–20) on todennut, on tärkeää, että kohderyhmän omat näkemykset ja kokemukset liittyen päihteiden käyttöön huomioidaan ehkäisevää päihdetyötä tehtäessä. Toiminnassa ainekeskeisyyden sijasta asioita käsitellään laajemmin pohtien nuoren ympäröivää maailmaa, nuorta ainutlaatuisena ihmisenä, nuoren tulevaisuutta sekä nuorta osana ryhmää.

"On hienoa, että saamme yhdessä toimimalla, seurakunta, koulut, kaupungin nuorisotyö ja lisäksi vielä muutkin toimijat, paljon aikaan kasvatuksellisessa kentässä. Lössissä on voimaa!"

Edellinen kommentti on palauteantia ohjelmaa toteuttaneelta seurakunnan nuorisotyöntekijältä. Kommentti pukee hyvin sanoiksi sen, miksi ohjelmaa toteuttaneet yhteisöt kokevat ohjelman tärkeäksi ja lähtevät mielellään yhä uudestaan toteuttamaan sitä paikkakunnallaan. Yhteistyö Camera obscurassa nähdään antoisana, ja sillä koetaan olevan vaikutusta. Ohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä ja vahvistaa yhteistyötä paik-

lakunnan ehkäisevän päihdetyön toimijoiden kesken, mutta myös seudullisen yhteistyön lisääminen. Paikallinen ja seudullinen yhteistoiminta on antanut osapuolille mahdollisuuden keskustelulle, ja verkostoituminen on avannut näkemystä koskien toimijoiden erilaisia rooleja. Yhteistoiminta on myös mahdollistanut erilaisia tapoja osallistua ehkäisevään päihdetyöhön. Ohjelma tarjoaa nuorten parissa toimiville tahoille areenan vuorovaikutukseen ja sitä kautta mahdollisuuden sitoutua luomaan yhteisiä tavoitteita ja päämääriä alkoholihaittojen ehkäisyssä sekä tavoittelemaan niitä yhdessä. Vuonna 2011 Camera obscuran – seikkailun toteuttaneista paikkakunnista 76 % kertoi, että mukana olleiden toimijoiden kesken syntyi suunnitelmia myös tulevaisuudessa tehtävästä yhteistyöstä. Tulos puolestaan puhuu siitä, että yhteistoiminta edesauttaa ja helpottaa myös yhteistyötä vastaisuudessa, kun toimijat ovat keskenään tuttuja ja yhdessä toimimisesta on aikaisempia kokemuksia.

Päihdekasvatus nähdään tärkeänä osana kasvatusta

Seurakunnat ovat tehneet yhteistyötä eri tahojen kanssa jo pitkään. Nämä yhteistyön muodot, esimerkiksi koululaitoksen, nuorisotyön ja päihdehuollon alueella, vaikuttavat suoraan ihmisten arkeen ja elämänlaatuun. Camera obscura – ohjelmassa seurakunnat ovat olennainen yhteistyökumppani, sillä ne edustavat luotettavaa ja pitkäjänteistä yhteistyökumppania. Perustelut yhteistyölle löytyvät myös Kirkon päihdestrategiasta (2005, 3-4, 15), joka korostaa yhteistoimintaa ja verkostoitumista. Sen visio sisältää ajatuksen, että kirkon työntekijät ovat ammattilaisia, jotka yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ehkäisevät päihdehaittoja.

Päihdehaittojen ehkäisy ei ole siten sidottu tiettyyn työalaan, vaan diakonisen päihdetyön lisäksi on tärkeää, että kaikki työalat käyttävät osaanmistaan päihdehaittojen ehkäisyssä ja varhaisessa puuttumisessa (Kirkon päihdestrategia 2005, 4). Monet seurakunnan työntekijät ovatkin ottaneet kopin asiasta. Esimerkiksi rippikoulutyössä päihdekasvatus nähdään tärkeänä osana, kuten Helsingin NMKY yhdessä Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Kirkkohallituksen kanssa toteuttamasta kyselystä käy ilmi. Seurakuntien diakoniatyöntekijöistä lähes jokainen (96 %) piti päihdekasva-

tusta tärkeänä tai melko tärkeänä osana rippikoulua. Nuorisotyöntekijöistä samaa mieltä oli 63 % ja teologeista 62 %. Nuorisotyöntekijöistä neljän mielestä viidestä päihdekasvatus sopii heidän työnkuvaansa rippikoulussa. Diakoniatyöntekijöistä samaa mieltä oli lähes saman verran ja teologeista kolme viidestä. Kysely lähetettiin jokaisen hiippakunnan kymmenen suurimman seurakunnan nuorisotyöntekijälle, diakonille ja teologille, yhteensä 400 henkilölle, satunaisen otannan perusteella. Kyselyyn vastasi yhteensä 104 työntekijää. (Nokelainen 2011.)

Kaikilla lasten ja nuorten parissa toimivilla ja kasvatusvastuussa olevilla aikuisilla on vastuu edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja myötävaikuttaa siihen, että lapset ja nuoret tekevät terveyttä edistäviä valintoja elämässään. Kuten Pylkkänen, Viitanen ja Vuohelainen toteavat (2009, 23–24), työskentelee nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön parissa laaja toimijajoukko, joista joillekin päihdetyö on vain osa muuta nuorten parissa tehtävää kasvatus-, ohjaus-, tuki- tai muuta auttamistoimintaa. Näin on myös seurakunnissa. Näin ollen eri työntekijöillä myös lähestymistavat ja näkemykset voivat olla varsin erilaisia. Tämä luo varmasti haasteita, mutta yhteistyöstä on myös positiivisia seurauksia. Se edistää esimerkiksi eri toimijoiden kesken erilaisten lähestymistapojen ja työtapojen ymmärtämistä. Tämä helpottaa yhteistoimintaa entisestään. Lisäksi yhteistyö myötävaikuttaa yhteisen näkemyksen syntymiseen ehkäisevästä päihdetyöstä. Yhteistyön sujuvuuden ja toiminnan vaikuttavuuden kannalta keskeistä on kuitenkin se, että työtä tehdään vastuullisesti ja yhteistyöhakuisesti toiminnan laatu huomioiden ja, että toimijat pystyvät suhtautumaan toisiinsa samanvertaisesti.

Lähteet

- Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Arnkil, Robert 2004. Palvelujen dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaakoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja 253. Jyväskylä: Stakes.
- Kirkon päihdestrategia 2005. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinnon julkaisu, sarja 2005:2. Helsinki: Kirkkohallitus.

- Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo 2010. Yhteisöllisyyden monet muodot. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.). Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino.
- Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi - ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja.
- Salasuo, Mikko 2011. Vaikuttamisen keinot. Teoksessa Se toimii sittenkin – Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Soikkeli, Markku 2011. Päihdekasvatus, ehkäisevä päihdetyö ja koulu. Teoksessa Se toimii sittenkin – Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Stakes 2007. Ehkäisy ja hoito: laadukkaan päihdetyön kokonaisuus. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Muu kirjallisuus

- Nokelainen, Marjaana 2011. Ehkäisevä päihdetyö rippikoulussa: kyselytutkimus rippikoulutyöntekijöille. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Jälkisanat

Oman lapsen menestyminen elämässään on jokaiselle isälle ja äidille tärkeää. Vanhemmuus on omien lasten varustamista elämän mittaiselle matkalle. Vaikka kuinka vanhemmat varustaisivat lastansa, tulee hän kohtaamaan elämässään asioita, tilanteita, ilmiöitä ja ihmisiä, joihin hän ei ole varautunut. Vanhemmat ja lapset tarvitsevat tukea kasvattamisessa ja kasvamisessa – myös päihteisiin liittyen. Olemme tiivistäneet kirjan sanoman kahdeksaan teesiin, joiden avulla lapsen ja nuoren matka kohti hyvää elämää on tasaisempaa.

Panosta lapsen ja nuoren turvalliseen kasvuympäristöön

Koko elämän mittaiseen matkaan valmistaudutaan vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa ja juuri sellaisissa päihdeilmastossa, jota parhaillaan luodaan ja johon lapsemme peilaavat omaa elämäänsä. Tämän päivän Suomessa päihteet kuuluvat elämisen arkeen ja juhlaan, ja raittius on syvällä romukopassa. Ei riitä, että vanhemman mielessä kaikuu historian patinoima lause ”raitis ja reilu ei horju ei heilu”, jos yhteiskunta ja mediaympäristö luovat mielikuvia, joissa päihteidenkäyttö liittyy menestykseen, ystäviin sekä ylipäättään hyvään oloon. Lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, jossa meidän jokaisen aikuisen panosta tarvitaan. Kohtaavatko maailmat, syntyykö dialogia? Meidän on herättävä keskustelemaan – aivan ensiksi lastemme kanssa. Toiseksi meidän ei tarvitse hyväksyä minkäänlaista liiketoimintaa, joka perustuu lastemme hyväksikäyttöön. Kenelläkään ei ole oikeutta oman edun tavoittelussaan hyödyntää lasten ja nuorten terveyttä tai tulevaisuutta.

Tue vanhempia heidän kasvatustehtävässään

Jokainen isä ja äiti tarvitsee apua vanhemmuuteen. Meidän tehtävämme ammattilaisina ja vapaaehtoisina on tukea vanhempia heidän kasvatusteh-

tävässään. Meidän täytyy vanhempien kanssa viestiä päihteistä ja toimia päihdekasvatuksessa kasvatuskumppaneina. Toteuttamamme päihdekasvatuksen tulee olla vaikuttavaa. Voimme olla vaikuttajia lähipiirissämme, työpaikoillamme, harrastuksissamme, kotikunnissamme sekä koko yhteiskunnassamme. Kun tavoitamme nuoria heille luonteissa kasvuympäristöissä vaikuttavalla päihdekasvatuksella, luomme vastapainoa vallitsevalle päihdeilmastolle.

Tunnista oma päihdekasvattajuutesi

Päihdekasvatuksessa olennaisempi kysymys on miten sitä tehdään, kuin se mitä siinä opetetaan. Sitäkin tärkeämpää on kuitenkin se, kuka sitä tekee ja kenen kanssa. Päihdekasvatus ei kuulu vain jollekin nuorten kanssa toimivalle taholle vaan kaikille nuoria kohtaaville aikuisille. Päihdekasvatuksen toteuttajina voivat olla esimerkiksi vanhemmat, oma opettaja, tuttu nuorisotyöntekijä, terveydenhoitaja, valmentaja, kaupan kassa tai täysin vieras. Tärkeintä on se, että aikuisella on aikaa ja aitoa kiinnostusta nuoren kuulemiseen, mielipiteisiin, kysymyksiin, pettymyksiin ja niiden pohtimiseen. Usein nuori itse aavistaa, mitä hän tarvitsee. Aikuinen voi auttaa sanoittamaan näitä aavistuksia ja näin tukea nuorta hänen jäsentäessään elämäänsä pieninä askelina kohti toiveiden täyttymistä.

Lähtökohtana eri toimijoilla tulee olla kyky nähdä päihdekasvatus luonnollisena osana omaa tehtävänkuvaa ja työtapaa - osana nuorten kohtaamista. Aikuisen tai ammattilaisen lapselle ja nuorelle antama malli tulee tiedostaa ja työyhteisössä yhdessä keskustella, sanoittaa auki. Kun nuori kohdataan missä tahansa ympäristössä, kohtaa nuori turvallisen aikuisen, joka viestii päihteistä samalla tavalla. Näin eri kasvuympäristöissä toteutuu kasvatuksellisesti vaikuttava kokonaisviestintä.

Tiedosta toimintaympäristösi

Päihdekasvattajana toimiessasi olet sidoksissa toimintaympäristöön, jossa et ole yksin. Mitä alueellasi olevassa koulussa, urheiluseurassa tai nuorisokahvilassa tehdään? Mitä alueellinen strategia kertoo ehkäisevästä päih-

detyöstä? Onko alueellasi paikallisia hankkeita tai miten valtakunnalliset hyvinvointiohjelmat näkyvät alueellasi? Miten oma toimintasi liittyy niihin? Onko toiminnallasi tavoitteita, jotka piirtyvät laajempaan kokonaisuuteen? Yhteistyö on yhteistyön tiedostamista ja toimintakentän piirtämistä auki. Ehkäisevän päihdetyön rikkaus on juuri sen pirstaleisuus.

Holistinen ihmiskäsitys yhdistää eri toimijoita, kannustaa yhteistyöhön ja luo luontevaa pohjaa päihdekasvatukselle. Kokonaisvaltainen kuva ihmisestä ja kohderyhmästä on oleellinen lähtökohta työn suunnittelulle. On siis rakennettava dialogia, käytävä keskusteluja ja kohdattava - toinen toisemme ihmisinä, ammattilaisina ja vanhempina. Kutsumalla yhteistyöhön eri toimijatahoja, voimme rakentaa dialogia, jossa kunnioitamme toisiamme ja etsimme yhteistä hyvää.

Ole eettisesti herkkä

Päihdekasvatuksen olennainen perustelu lepää seurausetiikassa, jossa ihmisen toiminnan seurauksista hyötyvät kaikki ihmiset. Yhteistyötä tulee rakentaa eettisistä lähtökodista. Eettinen herkkyyks voi olla jännitteiden aistimista tai kysymysten tunnistamista. Tämä herkkyyks tulee muuttaa vahvuudeksi, jolla nostetaan tärkeät asiat esille. Yhteistyö rakentuu olennaisen kysymysten kautta kuten; mihin päihdekasvatuksemme perustuu, miten suhtaudumme niihin ihmisiin, joiden kanssa yhteistyötä toteutamme ja kenen parissa toimimme sekä millaisen roolin me näille eri osapuolille annamme. Yhteistyö syntyy yhteisestä ymmärryksestä. Jos jätämme jännitteet ja kysymykset esittämättä, ei yhteistä ymmärrystä synny eikä viesti jolla tahdomme vaikuttaa kannaa.

Kohtaa kunnioittavasti

Toimijat päihdekasvatuksen kentällä tarkastelevat päihdekasvatusta hyvin eri näkökulmista ja jokaisen työtapaan vaikuttaa oman ammattialan eettinen ohjeistus. Yhteistyössä on voimaa juuri siinä, että kukin toimija lähestyy kohderyhmää omista vahvuuksistaan ja perinteestään käsin. Yhteistyön rakentaminen aloitetaan eettisten palojen keräämisestä, joita pei-

lataan suhteessa kohderyhmään ja kohderyhmän tarpeisiin. Eettinen ohjeistus toimii paitsi yhteistyökumppaneiden välisissä keskusteluissa, myös nuorten kanssa keskusteltaessa. Eettinen ohjeistus voi antaa nuorelle näkökulmaa siitä, millaisia odotuksia hän työntekijälle asettaa sekä millaisia toimintatapoja toimintaan sisältyy.

Eettinen keskustelu on osa kansalaiskasvatusta, jossa voidaan pitää esillä esimerkiksi elämänhallinnallisia näkökulmia. Päihdekasvatuksessa eettisyys rakennetaan tunnistamalla kohderyhmä ja kohtaamalla heidät kunnioittavasti sekä mahdollistamalla heidän osallistumisensa. Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta tehdään pitkällä aikajänteellä, ja sillä parhaalla tiedolla ja taidolla, joka päihdekasvattajalla on käytettävissään. Ensimmäinen askel eettisesti kantavaan toimintaan on se, että toimija pysähtyy pohtimaan etiikkaa. Ottamalla toinen askel eli jakamalla eettistä pohdintaa toisen toimijan kanssa syntyy perustelu. Perusteltu eettinen työote on eettisesti kantavaa päihdekasvatusta.

Perusta päihdekasvatuksesi tietoon

Harva suunnistaja pääsee perille pelkkien huhujen, arvausten ja olettamusten avulla. Määränpäähän pääsemistä helpottaa olennaisesti kartta, kompassi ja niiden toiminnan sekä tarkoituksen ymmärtäminen. Yksin suuri innostus ei välttämättä kannata kovin kauas. Ole tietoinen ja ota asioista selvää. Tänäpäin tieto on saatavilla, vaikka sitä aluksi voi olla vaikea löytää. Hyödynnä olemassa olevia tietopankkeja ja alan toimijoiden nettisivuja. Ota yhteyttä kollegaasi, osallistu koulutuksiin, kokouksiin, seminaareihin ja tapaamisiin, peilaa omaa ammatillisuuttasi ja jaa näkemyksiäsi. Hanki oman työryhmäsi kanssa osaamista ja hakeudu sinne missä sitä on.

Turhan työn tekeminen on tuhlausta ja hyödytöntä. Väärään tietoon tai olettamukseen perustuva päihdekasvatus voi olla jopa vahingollista. Päihdekasvattajina olemme vastuussa tekemisistämme. Lapsen ja nuoren elämä on ainutkertaista ja sinä voit olla vaikuttamassa siihen, suuntaan tai toiseen. Kun neuvot suunnistajaa, niin kartan tuntemuksesta on hyötyä.

Vahvista perheen merkitystä

Yhteiset hyvät kokemukset kantavat myös arjessa - tarvitaan aikaa ja paikka yhdessä olemiseen sekä tekemiseen myös kodin ulkopuolella. Vanhempien ja lasten arkeen tarvitaan enemmän yhteisiä tekemisen ja olemisen paikkoja myös nuorisotalon toimesta. Osa päihdekasvatuksen tavoitteista saavutetaan vain sillä, että nykyisiä toimintoja ajatellaan uusiksi. Nuorisotalon vahvuus on työntekijöiden innovatiivisuus. Tätä innovatiivisuutta kannattaa hyödyntää perhekeskeisyyden vahvistamisessa.

Nuorisotoiminnan tai liikuntaharrastuksen muokkaamiselle perhekeskeisempään suuntaan saavutetaan niitä tavoitteita ja hyötyjä, joita sektoroitulla toiminnalla ei voida koskaan saavuttaa. Vanhemmat ja lapset haluavat viettää enemmän aikaa yhdessä kaikissa ikäryhmissä. Tarjontaan näyttäisi olevan vähemmän, kuin kysyntää. Perhekeskeisen toiminnan painopiste on alle kouluikäisten lasten perheissä, vaikka tarvetta on kaiken ikäisten lasten ja nuorten perheissä. Suomalainen yhteiskunta on vapaa-ajan sekä hyvinvointipalveluiden osalta hyvin sektoroitunut. Jokaisen vaa-vaan, ikäryhmään tai asiaan on olemassa omat palvelut ja toiminnot. Perhe jakautuu niin arkena kuin viikonloppuna. Tuottaessamme vaikuttavaa eettisesti kantavaa ehkäisevää päihdetyötä, on tehtävämme vahvistaa perheen merkitystä, jolloin se toimii kestäväen kehityksen kannalta perheen jokaisen jäsenen elämän mittaisena tukiverkkona.

Menolippu

Matkalle lähtevä lapsi ja nuori tarvitsee kanssakulkijan, rinnalla tarpojan. Aikuinen, joka kuuntelee ja kuulee, on läsnä ja mahdollistaa vuorovaikutuksen. Hetki lapsen ja nuoren elämässä on herkkä. Juuri se hetki, jolloin hän aikuista kaipaa, on merkittävä. Jokainen aikuinen, jonka nuori matkallaan aidosti kohtaa, on tärkeä aikuinen. Jokainen päivä, jonka lapset ja nuoret elävät ilman päihdekokeiluja, on pieni voitto. Pienet voitot on helpposti saavutettavissa.

Moni nuorisotalolla työtään tekevä on kohdannut vuosien päästä lapsen tai nuoren jolta on saanut palautetta oman toimintansa merkittävyy-

destä. ”Kun sinä silloin kerran autoit, kuuntelit tai sanoit, niin siitä oli minulle hyötyä tai sen takia minä olen nyt tässä”. Ne hetket ovat pysäyttäviä ja niiden avulla jaksaa tehdä työtä, jolla on todella merkitystä. Jos edellä kuvattua ei ole vielä sinulle tapahtunut, niin se päivä on edessä. Tätä päivää odottaessamme meidän on vain pysähdyttävä joka päivä lapsen ja nuoren kanssa ainutkertaiseen hetkeen. Meidän on luotava toimijoina yhteinen näky ehkäisevästä työstä ja hyödynnettävä yhteistyön selvää synergiaa sekä hoidettava oma hommamme niin hyvin kuin vain me sen osaamme.

Kirjoittajalista

Seppo Ahonen, TM
Puolustusvoimat, Pääesikunta, kenttärovasti

Kari Heiskanen, TM
Helsingin NMKY, projektipäällikkö

Seppo Häkkinen, TT
Mikkelin hiippakunta, piispa

Ari Inkinen
Helsingin NMKY, kehitysjohtaja

Maritta Itäpuisto, YTT
Jyväskylän yliopisto, projektitutkija

Anne Kejonen
Itä-Suomen aluehallintovirasto, aluekoordinaattori

Jarmo Kokkonen, TM, VTM
Kirkkohallitus, rippikoulun työalasihteeri

Eeva Liesilinna, projektikoordinaattori
Gordonin toimivat ihmissuhteet ry, puheenjohtaja

Seppo Lusikka
Kirkkohallitus, työalasihteeri

Antti Maunu, VTM
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry, erityissuunnittelija

Timo Marttinen, Teol.yo.
Pääesikunta, varusmiespappi

Juha Nieminen, KM

Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, lehtori
(nuorisotutkimus ja nuorisotyö) / Marttisen nuorisokeskus, kehittämis- ja
koulutuspäällikkö

Sami Puumala

Kirkkohallitus, työalasihteeri

Sanna Pylkkänen, sosionomi (YAMK)

HUMAK, Preventiimi, kehittämispedagogi

Minna Rauas, sosionomi (YAMK), diakoni

Porin kaupunki/erityisnuorisotyö, NEO-työryhmän sihteeri

Virpi Ruuska, sosionomi (YAMK)

HUMAK, Preventiimi, kehittäjä

Tessa Sarkima, sosionomi (AMK)

Helsingin NMKY, koordinaattori

Maria Store, HTM, sosionomi (AMK)

Helsingin NMKY, suunnittelija

Janne Takala

A-klinikkasäätiö, Lasinen lapsuus –hanke, projektikoordinaattori

Marjo Tammisto, nuorisotyön lehtori Gordonin toimivat ihmissuhteet ry,
valtuutettu kouluttaja

Tuomas Tenkanen

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Alkoholiohjelma, kehittäispäällikkö

Ismo Tuominen

Sosiaali- ja terveysministeriö, hallitusneuvos

Milla Ukkonen, Sosionomi (YAMK)

Nuortentalo Katutaso, Jyväskylän katulähetys ry, vastaava työntekijä

Elsi Vuohelainen, KM

HUMAK, Preventiimi, kehittäjä